

**T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**NORMATİF GÜZELLİK İDEALLERİ: KADINLARIN ÖZNELEŞME
SÜRECİNDE BASKI VE ÖZGÜRLEŞME TARTIŞMASI**

Gülay CİĞER

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Demet GÜLÇİÇEK**

TUNCELİ-2025

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

NORMATİF GÜZELLİK İDEALLERİ: KADINLARIN ÖZNELEŞME SÜRECİNDE
BASKI VE ÖZGÜRLEŞME TARTIŞMASI

Gülay CİĞER

(22001402)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Demet GÜLÇİÇEK

TUNCELİ-2025

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

NORMATİF GÜZELLİK İDEALLERİ: KADINLARIN ÖZNELEŞME
SÜRECİNDE BASKI VE ÖZGÜRLEŞME TARTIŞMASI

Gülay CİĞER
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Bu tez 04/06/2025 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından **oybirliği** ile kabul edilmiştir.

İmza

Prof. Dr. M. Cem DEMİR

(Munzur Üniversitesi)
BAŞKAN

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Demet Gülçiçek

(Munzur Üniversitesi)
DANIŞMAN

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Atilla Barutçu

(BEUN)
ÜYE

Bu tez, Enstitümüz Sosyoloji Anabilim Dalı'nda hazırlanmıştır.

Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Nagihan KARAASLAN AYHAN

NOT: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

İmza
Gülay CİĞER

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Demet GÜLÇİÇEK

TEŞEKKÜR

Bu tezin tamamlanmasında emeği geçen, desteklerini ve katkılarını esirgemeyen herkese en içten şükranlarımı sunarım. Özellikle de bu yazım sürecinin bana kattıklarını kelimelerle ifade etmekte zorlandığım bu yolda, yanımda olan herkese minnettarım.

Bu tezin her aşamasında bana en büyük katkıyı sağlayan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Demet GÜLÇİÇEK'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Bu süreçte engin bilgisi, yapıcı eleştirileri ve ilham verici yaklaşımıyla bana yalnızca akademik anlamda çok şey öğretmekle kalmayıp; aynı zamanda anlayışı, samimiyeti ve ilgisiyle her zaman yanımda olduğunu hissettiren sevgili danışman hocamın desteği, benim için her zaman çok kıymetli olacaktır. Eksik ya da zayıf olduğumu düşündüğüm yanlarıma odaklanmak yerine güçlü yönlerimden yola çıkarak üretmenin, düşünmenin ve yazmanın değerini öğrettiği bakış açısı benim için yalnızca tez sürecinde değil bundan sonraki akademik ve kişisel yolculuğumda da bir rehber olacaktır.

Tezimin savunma sürecinde değerli zamanlarını ayırarak sundukları eleştiriler ve değerlendirmelerle çalışmamı zenginleştiren kıymetli hocalarım Prof. Dr. Murat Cem DEMİR ve Dr. Öğr. Üyesi Atilla BARUTÇU'ya içtenlikle teşekkür ediyorum. Hocalarımın derin bilgi ve deneyimleri ile yol gösterici önerileri çalışmama önemli katkılar sağladı.

Hayatımın her anında yanımda olan, bana inanan ve destekleriyle gücümü artıran sevgili aileme en derin teşekkürlerimi sunuyorum. Tez sürecinde yalnızca teknik destekleriyle değil sabrıyla ve sevgisiyle de her zaman yanımda olan canım eşim Mehmet'e, varlıklarıyla bana ilham kaynağı olan güzel kızlarım Elif Sıla ve Zeynep Zümra'ya ise tüm kalbimle teşekkür ediyorum; onların sevgisi ve neşesi bu yolculukta bana en büyük güç oldu. İyi ki varsınız.

Bu süreçte her zaman beni cesaretlendiren, varlıklarıyla, samimi sohbetleri ve motivasyonlarıyla bana güç veren arkadaşlarıma da gönülden teşekkür ediyorum.

En büyük teşekkürü ise bu araştırmamda deneyimlerini içtenlikle benimle paylaşarak bu çalışmanın ortaya çıkmasında değerli katkılar sağlayan katılımcılara borçluyum.

**Gülay CİĞER
TUNCELİ-2025**

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	I
TEŞEKKÜR.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
1. GİRİŞ.....	1
2. BEDEN ÜZERİNE ÇALIŞMALARIN GÖSTERDİKLERİ VE SINIRLARI.....	6
2.1. Giriş.....	6
2.2. Bedenin Normatif İnşasında Baskı ve Rıza temaları	6
2.2.1. Toplumsal cinsiyet normları ile bedenin denetimi.....	6
2.2.2. Bedensel ideallerin medyada temsilleri	9
2.2.3. Moda'nın bedenin normatif inşasındaki rolü.....	12
2.2.4. Kendini disipline etmenin bir yolu olarak: beslenme ve spor.....	14
2.2.5. Tıbbi bilgi ve söylem: sağlık normlarıyla bedenin denetimi	16
2.2.6. Gençlik ve yaşlılık söylemleri	17
2.2.7. Normların üretiminde estetik pratiklerinin yeri	18
2.3. Kadınların Özneleşme Sürecinde Güç ve Direniş Pratikleri.....	20
2.3.1. Güzellik pratiklerini bir ifade biçimi olarak düşünmek	20
2.3.2. Güzellik pratikleri tercih mi dayatma mı?	25
2.3.3. Normatif beden ideallerine karşı duruşlar	27
2.4. Sonuç	30
3. FOUCAULT'DA ÖZNE, İKTİDAR, BİLGİ, SÖYLEM.....	32
3.1. Özne-İktidar ilişkisi	32
3.2. Disiplin ve Denetime Tabii Olan Özne.....	34
3.3. İktidar-Bilgi-Söylem ve Özne İlişkisi.....	38
3.4. Özneleşme Sürecinde Direnme ve Özgürlük Olanakları	40
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	44
4.1. Giriş.....	44
4.2. Araştırma Alanı, Katılımcı ve Görüşme Yöntemi Belirleme Süreci	44
4.3. Veri Elde Etme Süreci	46
4.4. Verilerin Analiz ve Yorum Süreci	49
4.5. Sahaya Dair Araştırmacının Deneyimleri ve Konumlanışı.....	51
4.6. Sonuç	53
5. ANALİZ VE BULGULAR.....	54
5.1. Giriş.....	54
5.2. Güzelliği Tanımlamak	55
5.2.1. Güzelliğin temizlik ve bakım ile ilişkileneceği	55
5.2.2. Doğal olmayan yollarla doğal güzellik.....	58
5.2.3. Güzellik ve kadınlık normlarının kesişimi	61
5.2.4. Güzellik pratikleri sadece kadınlara mı özgü?.....	64
5.3. Güzelliği Bir Baskı Aracı Olarak Okumak	67
5.3.1. Güzellik normlarına uyum: normlarla normal olmak	67
5.3.2. Beğenilmek bir toplumsal denetim olabilir mi?	73
5.3.3. Her yaşın mı yoksa gençliğin mi ayrı bir güzelliği var?	76
5.3.4. Güzellik için olmazsa olmazlar: moda ve tüketim.....	80
5.3.5. Güzelliğin sosyal etkileşimdeki konumu.....	83
5.4. Güzelliği Bir Güçlenme Alanı Olarak Tanımlamak.....	86
5.4.1. Güzellik: iyi hissetmenin bir yolu	87
5.4.2. Güzellik pratikleriyle özneleşme: “benim bedenim benim kararım”	90
5.4.3. Güzellik pratikleri: iş ve sosyal yaşamda strateji, avantaj ve güçlenme	95
5.5. Güzelliğin İnşasında Etkili Bir Mekân: Güzellik Salonları	99
5.6. Sonuç	102
6. SONUÇ	104

7. KAYNAKÇA	108
ÖZGEÇMİŞ	

ÖZET

Bu tez, gündelik hayatta sıradan ve olağan görünen güzellik pratiklerinin bazı kadınlar için kişisel bir tercih olmasının ötesinde, cinsiyet normları, beden politikaları ve iktidar ilişkileri ile normatif kadınlığın inşasında merkezi bir rolü olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla Foucault'nun iktidar, özne, bilgi ve söylem kavramlarına odaklanarak kadınların özneleşme sürecinde güzellik pratiklerinin nasıl inşa edildiğini postyapısalcı bir bakış açısıyla analiz etmektedir. Bu analiz güzellik pratiklerinin hem baskılayıcı görünen yönlerini hem de güç ve direniş aracı olarak tanımlanmasını tartışmaktadır. Nitel araştırma yönteminden faydalanarak düzenli olarak güzellik salonlarına giden 17 kadınla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Tez, görüşme yapılan kadınların anlatılarına odaklanarak güzellik pratiklerini bazen bir tahakküm bazen de kendilerini güçlü ve özgür olarak ifade etmenin aracı olarak benimsediklerini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Postyapısalcılık, güzellik pratikleri, toplumsal cinsiyet, denetleme, güç

ABSTRACT

Normative Beauty Ideals: The Debate on Oppression and Liberation in Women's Subjectification Process

This thesis aims to reveal that seemingly ordinary and commonplace beauty practices in daily life, beyond being a personal choice for some women, play a central role in the construction of normative femininity through gender norms, body politics, and power relations. To this end, it analyzes how beauty practices are constructed in women's subjectivation processes from a post-structuralist perspective, focusing on Foucault's concepts of power, subject, knowledge, and discourse. This analysis discusses both the seemingly oppressive aspects of beauty practices and their definition as tools of power and resistance. Employing a qualitative research method, semi-structured in-depth interviews were conducted with 17 women who regularly visit beauty salons. The thesis focuses on the narratives of the interviewed women, demonstrating that they sometimes adopt beauty practices as a form of subjugation, and at other times, as a means of expressing themselves powerfully and freely.

Key words: Poststructuralism, beauty practices, gender, control, power

1. GİRİŞ

Gündelik hayatta çoğu zaman farkında olmadan kendi tercihimiz olarak düşünüp yaptığımız pratikler bize sıradan, olağan ve normal gelir. Ancak neden yaptığımızı sorgulamadan uyguladığımız birçok pratik, toplumsal ve kültürel olarak kurulan normların gündelik hayattaki yansımalarıdır. Pek çok kadının belirli rutinlerle tekrarladığı güzellik pratikleri de sıradan ve normal gibi görünse de belirli normların, toplumsal kabullerin ve normatif kadınlığın inşasında merkezi bir rol oynar. Bu bağlamda çoğu zaman üzerinde durulmadan geçilen güzellik pratiklerini, bazı kadınların kişisel tercihlerin ötesinde toplumsal normlara göre bedenlerini hem yeniden inşa ettikleri hem de toplumsal normlarla sürekli müzakere ettikleri bir özneleşme süreci olarak düşünmek bu araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Bazı kadınların bedenlerine yönelik şekillendirme süreçleri toplumsal normlar sonucu oluşan tek yönlü bir dayatmadan ziyade kendi bedenleriyle ve toplumsal beklentilerle kurdukları ilişkiler sonucu kendi rızalarıyla katıldıkları bir inşa sürecini de ifade eder. Bu çerçevede bu çalışma boyunca kadınların özneleşme sürecinde güzellik kavramına nasıl anlamlar yüklediklerine; güzellik pratikleri karşısında kendilerini nasıl konumlandırıdıklarına, bu pratikleri baskı ya da direniş olarak tanımlama biçimlerini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Yapılan bazı akademik çalışmalar kadınların kendi bedenlerini şekillendirmeye yönelik yaptıkları pratiklerin ataerkil egemen ideolojiye (Öztürk, 2017), kapitalizm ve tüketim kültürüne (Alyakut, 2016), medyaya (Ay, 2021) ve toplumsal beklentilere (Ersöz, 2010) bağlı olarak dışsal bir baskı sonucu oluştuğunu gösteriyor. Ancak bazı pratikleri ise bir otorite olarak gördükleri uzmanlardan ya da bilgi ve söylemlerden etkilenecek (Ördem, 2020; Demez, 2012; Timurturkan, 2013) kendi kendilerini denetledikleri (Küçükdoğan, 2022; Çekiç, 2023) bu sürece baskı hissetmeksizin gönüllü katılımlarıyla yapmaktadırlar. Bazen de bedensel pratikler kadınlar arasında güç (Genç, 2020) ya da direniş (Kavasoğlu ve Bozok, 2022) olarak anlaşılmaktadır.

Bu çalışmaların gösterdiği gibi kadınların bedenlerine yönelik yaptıkları pratikler hem dışsal baskıyı hem rızayı hem de güç ve direnişi içine alan oldukça katmanlı etkilere sahiptir. Kadınların güzellik pratiklerindeki motivasyonlarını anlamak için yapılan bu çalışmada ise çelişkili gibi görünen baskı, rıza ve güçlenme kavramlarının birlikte nasıl

etkiler ürettiğini anlamak için sosyal bilimler alanında postyapısalcı analizleri ile etki etmiş olan Michel Foucault'nun teorik yaklaşımı temel alınmıştır.

İktidar ilişkilerinin bedenleri disipline etme, denetleme, biçimlendirme ve sadece baskı değil rıza yoluyla da üretme pratiği olarak ele alınan güzelliğin kadınlar için ne anlam ifade ettiğini anlamak için bu araştırmanın teorik yaklaşımı postyapısalcı literatürden beslenir. Araştırmamın teorik çerçevesini çizerken Michel Foucault'nun iktidar, özne, bilgi ve söylem kavramlarına odaklanıyorum. Foucault'ya göre iktidarın normatif inşası sırasında farklı dönemlerde farklı stratejiler bulunur (2001). Batı coğrafyalarında modernizm öncesi görünür bir güçle varlığını gösteren iktidar modernist anlatılarda silikleşebilir (Foucault, 1992). Evrensel gibi görünen bir bilgi ile iktidar üretilir ve normalleştirilerek öznelere kurduğu karşılıklı etkileşimlerle bu bilgiler yayılır ve yerleşir (Foucault, 2012). Bu bilgiler insanlarda normal-anormal tanımlamaları yapabilecekleri bir çerçeve çizmelerini sağlayarak eril ve dişi normlarının onaylanmasını da sağlar (Foucault, 2007). İktidarın insanlardan en yüksek verimi alabilmek için yaydığı bu bilgilerle aynı zamanda yönlendirici ve teşvik edici gücü vardır. Bu yönüyle iktidarın sadece kısıtlayıcı değil üretici (*generative*) yönü bulunur (Foucault, 2007). İktidarın bedenin özneleşme sürecinde hem kısıtlayıcı hem de teşvik edici yönlerinin nasıl üretici olduğunu gösterebilmek için Foucault'nun iktidar kavramı bu çalışma için önemlidir.

Kadınların toplumsal cinsiyet normlarına göre nasıl görünmeleri gerektiğine dair beklentiler de Foucault'nun iktidar analizinde öne sürdüğü gibi bedenin özneleşme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Nitekim toplumsal cinsiyet normlarının kadınların ve erkeklerin biyolojik özelliklerine yaptığı atıflar bedenler aracılığıyla yapılır. Erkekler için kaslı, güçlü bir görünüm kadınlar için “bakımlı”, “alımlı” gibi anlamlara denk düşen görünümle cinsiyetler arası farklılığın normatif kurulumuna işaret eder. Karşıdan nasıl görüldüğümüz ve karşımızdakini nasıl gördüğümüz önemli görünür. İnsanların toplumsal statüsü ve durumu hakkında bilgi veren yaşı, boyu, cinsiyeti, yüz ve vücut ifadelerini kapsayan görünüşleri Goffman'a göre kişinin ifade araçlarıdır (2009:35).

Kişinin bu ifade araçları toplumda cinsiyetlere göre atfedilen farklı davranışları, görünüşleri, düşünceleri ve beklentileri de yansıtır. Kadınların toplumsal cinsiyet normlarına uyum sağlama ya da direnme pratiklerini anlamak ya da hangi davranış kalıplarının kadınlara atfedildiğini anlamak için toplumsal cinsiyet kavramının nasıl oluştuğuna bakmak gereklidir (Scott, 2010:126). Toplumsal cinsiyetin günümüze kadar birçok farklı anlamlarda

kullanıldığından bahseden ve kendisi de postyapısalcı teorik perspektiften beslenen Scott için toplumsal cinsiyet “cinsler arasında algılanan farklılıklara dayalı toplumsal ilişkilerin kurucu ögesidir ve toplumsal cinsiyet, iktidar ilişkilerinin belirgin kılınmasının asli yoludur” (2010: 127).

Bazı sosyologlar toplumsal cinsiyeti erkekler ve kadınlar arasındaki farklılıklarla odaklanarak onların toplumsal ve kültürel olarak inşa edildiğine dikkat çekerek tanımlarlar (Giddens, 2012:506). Ancak toplumsal cinsiyeti tanımlarken sadece inşa edildiğini söylemek farklı kültür ve toplumlardaki çeşitliliği tek bir kategoriye indirger (Touraine, 2007:86). Bu yüzden toplumsal cinsiyetin hangi mekanizmalarla *nasıl* inşa edildiği de sorgulanmalıdır (Butler, 2014:53). Ayrıca toplumsal cinsiyete atfedilmiş özelliklerin nasıl kurgulandığını anlamak için “*Cinsiyetlendirilmiş ve toplumsal cinsiyetlendirilmiş iktidar ilişkilerini pekiştiren doğallaştırılmış kategorileri de sorgulamak*” gereklidir (Gülçiçek, 2022:156). Bu bağlamda bazı toplumsal cinsiyet özelliklerinin nasıl kadınlarla daha fazla ilişki içerisinde olduğunu anlamak için sadece kadınlar ve erkekler arasındaki farklara odaklanmak veya kadınların deneyimlerini sadece tarihte ön plana çıkmış kadınlar üzerinden anlamaya çalışmak yeterli değildir (Gülçiçek, 2022:123). Tarihte ön plana çıkmış veya sadece ezilen, dışlanan kadınlar üzerinden bir analiz geliştirmektense merkezde duran ve hatta sıradan olan kadınların deneyimlerini de göz ardı etmeyen bir iktidar ilişkileri analizi, toplumsal cinsiyetin normatif kurulumunu anlamaya önemli katkılar sağlayacaktır (Gülçiçek, 2022:124).

Ataerkil toplum yapılarına göre şekillenmiş farklı toplumsal cinsiyet normlarına göre güzellik erkeklerden daha çok kadınlarla bağdaştırılan bir olgudur. Modernist kapitalist sistemin tüketime yönelik politikalarıyla kadınların bedenine olan ilgide bir artış gözlenmektedir. Yenilenen güzellik normlarına uygun birçok “estetik uygulama” da bu artışa dahildir. Günümüz trendleri arasında olan protez tırnaklar, ipek kirpikler, kalıcı makyajlar, saçlar kadının bedenine kendi arzusuyla yaptırdığı işlemler gibi görünse de güzellik uygulamaları bedene kontrol, denetleme ve biçimlendirme yoluyla bir baskı aracı olarak dışarıdan müdahale olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda, bir baskı aracından ziyade bu uygulamaların rızaya dayalı ve potansiyel olarak özgürleştirici etkilerinin olduğunu da söylemek mümkündür. Bu araştırmanın problemi bu iki çelişkili gibi görünen bakışın aynı anda nasıl ortaya çıkabileceği ile ilgilenmiştir. Bu bağlamda çalışma boyunca şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Kadınlar güzelliği nasıl tanımlıyorlar, nelerle ilişkilendiriyorlar ve güzellik pratikleri yapma motivasyonlarındaki duygu, arzu ve beklentilerini hangi dinamiklere göre şekillendiriyorlar?

2. Kadınlar özneleşme sürecinde güzellik pratiklerinin kısıtlayıcı veya rıza üretici etkilerini veya her ikisini birden nasıl deneyimlemektedir?

3. Kadınlar güzellik pratiklerini toplumsal cinsiyet normlarına göre nasıl konumlandırıyorlar ve güzellik pratikleri toplumsal cinsiyet normlarının sınırlarının belirlenmesinde nasıl etkiler üretiyor?

Araştırma sorularıma cevap bulabilmek için Tunceli’de yaşayan, düzenli güzellik salonlarına giden 17 kadınla nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği ile 2025 yılının ocak ayını kapsayan yaklaşık 1 ay süren bir saha çalışması gerçekleştirdim. Bu sayede kadınların güzellik salonlarındaki deneyimlerini ve yaklaşımlarını derinlemesine bir şekilde keşfetmeyi hedefledim. Yüz yüze etkileşim imkânı veren bu araştırma yöntemi insanların kendi çevrelerindeki davranışlarını gözlemlene şansı da verir (Creswell, 2017:185). Az sayıda katılımcıyla yaptığım derinlemesine görüşmeler sayesinde katılımcıların düşüncelerini, görüşlerini ve deneyimlerini çok daha detaylı öğrenebildim (Kümbetoğlu, 2005:81). Araştırma soruma yönelik cevaplar alabilmek için açık uçlu sorular sorarak sesli kayıtlar aldım. Bu süreçte nesnellik hedeflenmemiş, etkileşimin o anda aldığı şekliyle zengin bir veri üretebilmek amaçlanmıştır (Kümbetoğlu, 2005:92).

Tezin giriş bölümünü takip eden bir sonraki bölümünde özellikle kadınların bedenlerine yönelik toplumsal normların inşasında etkili olan disiplin ve denetleme mekanizmalarının nasıl işlediğine yönelik çalışmalara detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Bu bölümde söz konusu normların ataerkil ideoloji, medya, moda ile bilgi ve söylemler aracılığıyla nasıl inşa edilip yayıldığına odaklanılmaktadır. Ayrıca kadınların güzellik normlarına hem baskı hem de rıza yoluyla bedenlerini şekillendirerek katıldıklarını ve böylece tüketim kültürüne dahil olduklarını inceleyen çalışmalara yer verilmiştir. Bununla birlikte kadınların güzellik pratiklerini sadece baskı değil güç ve direniş alanı olarak tanımladığı çalışmalar sınırlı sayıda da olsa mevcuttur. Şimdiye kadar yapılan çalışmalar incelendiğinde iktidarın farklı dönemlerde farklı mekanizmalarla kadınların özneleşme süreçlerinde güzellik pratikleri aracılığıyla nasıl etkiler ürettiğine dair saha araştırmalarının

sınırlı sayıda olduğu gör÷lmektedir. Bu bağlamda yapılan bu çalışma mevcut literatürün zenginleşmesi adına katkılar sunmayı amaçlamaktadır.

Tezin teorik çerçevesini açıklayan oluşturan ikinci bölümde kadınların özneleşme sürecinde güzellik pratiklerinin nasıl işlevleri olduğunu anlamak için Foucault'nun iktidar, özne, bilgi, söylem kavramları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Çalışma, kadınların güzellik pratikleri yaparken bu sürece pasif değil aksine içselleştirdikleri normlarla aktif olarak nasıl katıldıklarını Foucault'nun perspektifiyle yorumlamayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda modernist bilgi formlarıyla değişen iktidar mekanizmalarının bilgi ve söylemler üreterek bedeni nasıl disipline edip denetlediğı ve üretilen bu normatif bilgi ve söylemlerin zamanla gündelik hayata sızarak nasıl normalleştiğı incelenmektedir. Bu noktada bu araştırma kadınların özneleşme sürecinde güzellik pratiklerinin baskının yanında güçlenme ve özgürlük alanı olarak nasıl anlamlarla yüklenebileceğini kadınların gündelik deneyimlerinden yola çıkarak nitel olarak analiz etmeye olanak sağlar.

Tezin dördüncü bölümü olan bulgular ve analiz bölümünde araştırma soruları ve hedefler doğrultusunda kadınların gündelik deneyimlerinde güzellik pratiklerinin yerini çözümlemek amacıyla yapılan yüz yüze görüşmeler ele alınmıştır. Elde edilen veriler Foucault'nun teorileriyle temalara ayrılarak analiz edilmiştir. Kadınların güzelliğı baskı, denetim, güçlenme, özgürlük ve direnişle farklı olarak nasıl tanımladıkları, yaptıkları rutin güzellik pratiklerinin toplumsal cinsiyet ve beklentilerle nasıl ilişkili olduğı ve güzellik normlarının oluşmasında ve yeniden üretilmesinde toplumsal ilişkilerin, güzellik salonlarının, medyanın, kapitalist sistemin, bilgi ve söylemlerin nasıl etkiler ürettiğinin geniş bir analizi sunulmaya çalışılacaktır.

2. BEDEN ÜZERİNE ÇALIŞMALARIN GÖSTERDİKLERİ VE SINIRLARI

2.1. Giriş

Bu bölümde güzellik normlarının dolaşıma girmesinde etkili olan kadın dergileri, spor, estetik ameliyatları, kozmetik reklamlarının tüketim, nesneleştirme, baskı, disiplin, denetim, öz-disiplin gibi temalar ile ele aldığını sosyolojik çalışmalar değerlendirilecektir. Ayrıca kadınların toplumsal cinsiyet rollerine karşı duruş pratikleri olarak değerlendirilebilecek çalışmalara da yer verilecektir. Bu sosyolojik çalışmaları açıklamak, bu tezin nasıl tema ve analizlerden beslendiğini netleştirebilmek için önemlidir.

2.2. Bedenin Normatif İnşasında Baskı ve Rıza temaları

Toplumsal cinsiyet normları, medya, moda, dergiler, bilgi ve söylemler modern toplumlarda kadınların bedenlerinin disiplin ve denetim alınmasında etkili olan iktidar mekanizmalarıdır. Güzelliğin sağlık, gençlik gibi söylemlerle birlikte yüceltilerek çeşitli kaynaklardan yayılmasıyla oluşan ideal güzellik normları dolaylı yollardan baskı yarattığını iddia eden çalışmalar bulunur. Bu bölümde iktidarın görünmez baskısı olarak adlandırılan bu mekanizmaların bedenlerin ve kadınların özneleşme sürecinde nasıl etkiler ürettiğini ortaya koyan bazı çalışmalara yer verilecektir.

2.2.1. Toplumsal cinsiyet normları ile bedenin denetimi

Beden, geleneksel toplumdan modern topluma kadar her dönemde farklı iktidar ve disiplin yöntemleri ile üretici (*generative*) bir şekilde denetim altına alınmıştır. Görünür bir fiziksel güç altında ya da bireyin kendi rızasıyla bu denetim mekanizmasının içinde bulunması kontrol edilebilirliği ve düzenlemeyi kolaylaştırarak insanların belirli normlar çerçevesinde hareket etmesine olanak sağlar. Üçüncü bölümde daha ayrıntılı ele alınacak olan bedenin modern toplumlarda disiplin ve denetim mekanizmalarına nasıl dahil olduğuna tarihsel olarak baktığımızda denetime tabii olan bedenin daha çok kadınların bedeni olduğunu, kadınların bedeninin eril tahakküm altında olmasının nedenlerinin birisinin doğurganlık olduğunu düşünen araştırmacılar bulunur.

Ataerkil kapitalist toplumlarda eril tahakkümünün en görünür biçiminin kadınların cinselliği ve doğurganlığı üzerinde olduğunu düşünen Öztürk, çalışmasında farklı tarihsel dönemlerdeki kadınlara yönelik olan denetim mekanizmalarını karşılaştırır (2012). Ortaçağda bazı kadınlar arzularını dizginleyen, sadık, uysal ve daha çok annelik rolüyle yüceltilmiş bazı kadınlar ise şehvetli, asi, erkekleri baştan çıkarıp günaha sürükleyen kadınlar olarak normatif kadınlık tanımlarının dışında tanımlanmıştır (Öztürk, 2012). Geleneksel toplumlarda kadınlara atfedilen uysal/asi, iffetli/iffetsiz gibi kadınlık imgeleri hem kadınların davranışlarını, bedenlerini, cinselliklerini düzenler hem de ataerkil sistemin yeniden üretilmesini sağlar. Bu sınıflandırmalar kadınların doğurganlık, ev içi rolleri gibi üretici gücünü ön plana çıkartırken bir yandan da ataerkil sistemin hiyerarşik yapısıyla erkeklerin konumunun pekiştirilip meşrulaştırılmasını sağlar.

Geleneksel dönemlerde kadınların bedenlerinin daha çok ataerkil sistemle disipline edildiğini söyleyen Öztürk, günümüzde ise kadınlar için kürtaj hakkı yasal olsa da nüfus artışını teşvik eden bir beden politikası olarak kadınlar üzerindeki denetimin hala devam ettiğini söyler (2012). Öztürk'ün farklı tarihsel dönemleri karşılaştırdığı çalışmasının gösterdiği gibi normatif kadınlığın üretiminde Ortaçağda ahlaki bir ayırım üzerinden dışlama söz konusuysa günümüze gelindiğinde kadınların kendi kendilerini denetlemelerine teşvik eden söylemler öne çıkmaktadır. Bu bağlamda kadınlık yalnızca biyolojik bir kategori olmanın ötesinde zaman içinde baskıdan öz-disipline doğru değişen iktidar mekanizmaları aracılığıyla normatif bir performansla inşa edilen bir kimliğe işaret eder.

Evliliğin kurumsallaşmasıyla bedenin denetimi büyük ölçüde daha da kolaylaşacaktır. Bu yüzden nüfus artışına yönelik yürütülen politikaların odak noktası olan bedenler cinsellik ve evlilik kurumuyla normatif olarak inşa edilir. Evlilik toplumsal cinsiyet normlarının en belirgin görüldüğü kurumdur ve günümüzdeki anlamının temelleri ise Hristiyanlıkta kilise, devlet gibi kurumlarla bağlantılıdır (Arpacı, 2013). Arpacı'ya göre kilise tarafından yasaklanan günah sayılan evlilik dışı ilişkiler devlet tarafından da yok sayılmış ve evlilik cinselliği sınırlandıran ve üremeyi meşrulaştırarak pekiştiren bir kurum olarak işlev kazanmıştır (2013).

İnsanlar toplumsal beklentilere ve cinsiyet rollerine uygun davranışlarını içselleştirdikleri normlar aracılığıyla düzenlerler. Nitekim geleneksel dönemlerde günah kavramı insanların arzularını, düşüncelerini içeriden denetlemesini sağlayan belirli kurallara bağlıdır ve insanların kendi iç dünyalarıyla kurdukları ilişki sonucunda davranışlarını

düzenlemelerini sağlayan işleve sahiptir. Modern dönemlerde ise insanlar, belirli bir otoriteye bağlı olmadan çeşitli toplumsal kurumlarla kurduğu ilişkilerden öğrendiği normlarla hareket ederler (Özdemir, 2020). İnsanlar bulunduğu toplumun normlarına göre sağlıklı, başarılı, ideal kadınlık ve erkeklik normlarına uyan makbul bir vatandaş olmayı öğrenirler. Öğrenip, uyguladıkları bu davranış biçimleri genellikle ortak bir toplumsal anlayışa bağlıdır ve insanlar içselleştirdikleri bu değer yargıları üzerinden kendilerini belli bir kategoriye tanımlarlar. Foucault, Batı toplumlarında kadın/erkek olarak iki ayrı kategoriye ayrılan kimliklerin yanı sıra onlara yüklenen normal/anormal, sağlıklı/sağlıksız, akıllı/deli gibi niteliklerin ve gündelik hayatımızda farkında olmadan dahil olduğumuz bu normların nasıl oluştuğunu ve meşrulaştığını analiz eder (Özdemir, 2020). Bu normlar insanların fiziksel özelliklerinden yaşam biçimlerine kadar etki eden toplumsal beklentilere göre hangi davranışların onaylanıp hangilerinin dışlanacağını belirleyen bedenleri düzenleyici toplumsal normlardır.

Foucault'nun analizleri Batı coğrafyalarının değerlerinin farklı coğrafyalara eklemlenmesiyle bu coğrafyalardaki normatif kurumları ve iktidar ilişkilerini anlamakta da oldukça faydalıdır (Özdemir, 2020). Bu bağlamda Foucault'nun analizleri kadınların görünür veya görünmez olan baskı ve denetim mekanizmalarına nasıl dahil olduklarını anlamakta geniş bir perspektif sunar. Denli, Foucault'nun iktidar kavramları bağlamında bazı kadınların ataerkil toplumların egemen ideolojileriyle sistemli bir şekilde disipline edilip denetlendiğini söyler (2023). Bu disiplin mekanizması dışsal bir zorlama değil kadınların gündelik deneyim ve pratiklerine kadar nüfuz eden içselleştirilmiş toplumsal normlardır. Geleneksel dönemlerle modern dönemlerin bir karşılaştırmasını yapan Bilgin'de iktidar ilişkilerinin her iki dönemde de çoğunlukla kadınların aleyhine işlediğini söyler (2016). Geleneksel ataerkil toplumlarda gelenek, adet, töre kültüründen gelen "namus" kavramının kadınların bedenleri üzerinde toplumsal baskı, koruma ve disipline etme işlevi gördüğünü modern toplumlarda ise bu denetleme mekanizmasının kapitalist sistemin tüketici politikalarıyla önemli ölçüde değiştiğinden bahseder (Bilgin, 2016). Egemen ataerkil ideolojide namus, ayıp, günah gibi kavramlar üzerinden doğrudan baskı ve denetim sağlayan normlar modern toplumlarda yerini kişilerin kendi kendilerini denetlediği bir sisteme dönüşmüştür. İnsanlar bu sisteme hem içselleştirdikleri normlarla ideal olan görünüm ve davranışlara uyarak hem de bu ideale ulaşmak için yaptıkları tüketim aracılığıyla dahil olurlar. Dolayısıyla bu durum insanların kendi tercihleri gibi görünen bazı

davranışlarının bu denetleme sistemiyle şekillenen toplumsal bir inşa süreci olduğunu gösterir.

Bayır (2020) ise makalesinde, Foucault'nun iktidar ilişkilerinin tarihsel dönüşümünü inceleyen çalışmalarından yola çıkarak bedenın cezalandırmayla değil de tabii kılma yoluyla disiplin ve denetim altında tutulduğu iddialarına odaklanmıştır. Bu disiplin ve denetim sisteminde, insanlar dışarıdan bir baskı, zorlama, ceza veya yasaklama olmaksızın kendi kendilerini denetleyerek sisteme gönüllü katılırlar (Bayır, 2020). Bunun en büyük nedenlerinden birisi de kapitalist sistemin hem itaatkâr bedenler yaratma hem de üretim gücünden faydalanma arzusudur. Bu yaklaşımla bakıldığında kadınlara yönelik sektörlerin çeşitliliği ve fazlalığı, kadınların erkeklere oranla daha fazla üretim ve tüketimin hedefinde olduğunu açıkça göstermektedir. Özellikle ev ekonomisi ve çocuk gelişimi gibi bazı kadınların geleneksel annelik ve ev içi rollerine yönelik alanlar ile güzellik, diyet, moda, kozmetik gibi sektörler, pek çok kadının ilgi alanına girerek onları bu sisteme dahil eder. Yapılan bahsi geçen araştırmaların sonuçlarına göre toplumların modernliğe geçişiyle kadın ve beden üzerindeki tahakkümün tamamıyla yok olmadığı aksine kapitalizmle eşzamanlı ortaya çıkan tüketim kültürünün kadınlar üzerinde yeni tahakküm alanları açtığı görülür.

Buraya kadar bedenlere yönelik olan disipline etme mekanizmalarının geleneksel ve modern dönemlerde nasıl işlediğine, değiştiğine değinen teorik çalışmalara kısaca değindim. Bu teorik çalışmalar bedenın yalnızca biyolojik bir varlık olmadığını, tarihsel dönemlere göre değişen iktidar mekanizmalarıyla bazen görünür bazen içselleştirilmiş normlarla görünmez bir tahakkümle şekillendiğini göstermektedir. Kavramsal olarak bedenın normatif inşasının nasıl olduğu hakkında ayrıntılı bir perspektif sunan bu çalışmalar toplumsal süreçleri anlamak ve alan araştırmalarına kaynaklık etmeleri açısından oldukça önemli bilgiler sunar. Bu sayede, güzellik normları da dahil olmak üzere insanların bu normlara nasıl tabii olduklarını ve gündelik hayatlarında bunları nasıl anlamlandırdıklarını yorumlamak mümkün hale gelir. Bir sonraki bölümde özellikle modern dönemlerde teorik çalışmaların işaret ettiği gibi bedenın inşasında önemli bir yer tutan ideal beden söylemlerinin çoğunlukla kadınlara hitap eden dergilerde, reklamlarda, medyada nasıl yer bulduğuna dair uygulamalı çalışmalar ele alınacaktır.

2.2.2. Bedensel ideallerin medyada temsilleri

Kapitalist modernite içinde tüketim odaklı politikaların bedeni bir yatırım aracı, proje olarak gördüğünü görürüz. Sürekli ve yeniden tüketime teşvik eden söylemler daha çok kadınların bedenleri merkeze alır. Medya, reklam ve kitlesel iletişim araçlarıyla ideal beden ölçüleri topluma sunulur. Bazı kadınlar kendisinden beklenen, olması gerektiğini düşündüğü kalıplara, forma girmek için diyet, spor, moda, kozmetik, estetik gibi birçok kanalla sunulan tavsiyelerle ulaşabileceğini vadeden önerileri deneme yoluna girer. Popüler tüketim kültürü insanları farklı tüketimlere yönlendirerek ulaşmayı beklediği haz ve arzuya bir yenisini ekler. Popüler kültürün sunduğu ideal ölçüler kadın dergilerinde kozmetik ürün pazarlamak için sıkça kullanılır. Normatif güzellik bu dergilerde genellikle sağlık, temizlik ve gençlik kavramlarıyla desteklenir. Güzellik temelli dergilerdeki reklamları söylem analizi yöntemi ile araştıran Oğuz, reklamlarda güzelliğin gençlikle; çirkinliğin ise yaşlılıkla ilişkilendirilerek kadınları tüketim döngüsü içerisinde tuttuğunu ve bunun ataerkil sistemi yeniden ürettiğini savunur (2010). Bu tüketim döngüsünün bazı kadınları etkileyerek yeni davranış pratikleri, alışveriş alışkanlıkları edindirdiği görülür. Reklamlarda sunulan güzellik ve gençlik ideallerinin normal ve kabul edilebilir olduğuna dair söylemler bazı kozmetik ürünlerin satın alınmasıyla bu görünüme ulaşılabilmesi vaadiyle birleşir (Oğuz, 2010). Bu durum söz konusu ölçülere uymayan bazı kadınlarda eksiklik hissi ve daha iyisine ulaşma arzusuyla tüketime dönüşür (Oğuz, 2010). Bu tüketim alışkanlıkları bireysel bir tercih gibi görünse de kapitalist sistem tarafından oluşturulan bir imajın dayatmasıdır.

Bu konuda çalışma yapan bir diğer araştırmacı Kalan ise kadınlara yönelik aylık olarak çıkarılan bir dergideki söylemleri Foucault'nun biyoiktidar kavramı üzerinden analiz eder (2014). İdeal güzellik ölçütü olarak mankenlerin ve ünlülerin örnek olarak gösterildiği kadın dergilerinde bu güzellik idealine ulaşmak için nasıl giyinilmesi, nasıl davranılması ve neler kullanılması yönündeki tavsiyeler normatif güzellik ölçülerine göre kadınlara bedenlerini nasıl şekillendireceğini de gösterir (Kalan, 2014). Böylece kadınlar bir baskı hissetmeksizin kendi bedenlerindeki değişimin sorumluluğunu alırlar. Kalan'a göre bu durum dergilerdeki normatif güzellik ideallerinin biyoiktidarın işaret ettiği gibi oldukça geniş bir alana yayıldığını gösterir (2014). Kalan'ın bu dergilerle yaptığı araştırmanın Oğuz'un (2010) çalışmasından farkı biyoiktidar kavramıyla tüketim kültürünün iç içe geçmiş yapısını gösterme çabasıdır.

Tüketime teşvik eden ve ideal beden imajını yaratıp yayılmasını sağlayan araçlardan birisi de reklam filmleridir. Kadının ince, sportif, uzun bacaklı özelliklere diyet ürünlerini

tüketerek ulaşabileceğini iddia eden reklam filmlerini inceleyen Alyakut (2016), medyanın kadınları nesneleştirme etkilerinden bahseder. Reklamlarda yaratılan kusursuz ideal imajla sunulan ürünler “güzel olmak senin de hakkın”, “güzellik için tüket” gibi söylemlerle pazarlanır. Alyakut, açık veya örtük verilen bu mesajlarla bazı kadınların tüketim alışkanlıkları kazanarak metalaştığını düşünür (2016). Kadınların tüketerek veya bazı güzellik uygulamaları yaparak güzel olma çabası geçmişe göre çok daha belirgin bir şekilde artmıştır. Kadının benliğinin arka planda kalıp “cinsel bir obje” olarak değer görerek seyirlik bir nesne olmasına katkı sağlayıp, yayılmasını sağlayan en önemli araçlardan birisi de Ay’a (2021) göre kitle iletişim araçlarıdır.

Kitle iletişim araçlarının, özellikle de reklamcılığın, ideal beden imajı üretmekte ve pekiştirmekte oldukça önemli etkileri vardır (Atar ve Şener, 2018). Atar ve Şener nitel araştırma kullanarak yaptıkları çalışmada reklamlardaki çoğu zaman rötuşlanmış, gerçekçi olmayan bu güzellik imajlarının bazı genç kadınlar tarafından kendi bedenlerinde memnuniyetsizlik yarattığını, medyada gerçekliğe uygun imajların sunulmasının beden olumlamayı destekleyebileceği sonucuna varırlar (2018). Bu bağlamda özellikle kitle iletişim araçlarıyla yayılan ve çoğu zaman gerçek dışı olan güzellik ideallerine kadınların nasıl tepki verdikleri, bu ideallere uyum sağlamak için ne kadar çaba gösterdikleri veya bu normların ne kadarını benimseyip benimsemedikleri de önemlidir.

Bu güzellik ideallerini benimseyip normatif güzellik ideallerinden yola çıkarak kendilerinde eksiklik, yetersizlik hissi duyan bazı kadınlar gerçek olmayan imajlar yaratarak bunu sosyal ağlarda paylaşırlar (Uğurlu, 2015). Bazı araştırmacılara göre idealize edilmiş güzellik normları kusursuz bir imge yaratır. Bazı kadınların kendilerinde olmasa da bu özellikleri taşıyormuşçasına çizdikleri imajları sosyal platformlarda sunması toplumsal onay almak isteğiyle ilgilidir (Uğurlu, 2015). Uğurlu’ya göre bazı kadınlar sosyal medyada bedenlerini normatif güzellik idealleri doğrultusunda çeşitli filtre uygulamalarıyla sunarak ve arzu ettikleri yaşam hikayelerini sanki gerçekten yaşıyormuş gibi göstererek daha görünür olmayı ve kimliklerini onaylatmayı hedeflerler. Bu paylaşımlar üzerinden elde edilen beğeni ve yorumlar ise, bazı kadınların hem kimliklerini hem de yaşam biçimlerini meşrulaştıran niceliksel bir onay niteliğindedir (2015). Bu bağlamda idealize edilen kadınlık ve ya güzellik normlarına göre yapılan paylaşımlar sonucunda sosyal medyada yapılan beğeni ve yorumların bir tür gözetim ve denetleme işlevi gördüğü de söylenebilir.

Güzellik normlarına göre kendi bedenini sunmaya ve şekillendirmeye yönelten güzellik endüstrisinin bazı kadınları bu standartlara çekmek için birçok etkili yöntemi vardır. Sağlık, güzellik, moda gibi bedeni şekillendiren ve denetleyen mekanizmalar bazı kadınlar için tüketimi cazibeli hale getiren söylemlerle işler (Özgen, 2017). Kendini sürekli geliştirmeye, yenilemeye yönelik ve “kendinin en iyisi ol” gibi söylemlerle kişisel bir sorumluluk gibi sunulurken bireyleri tüketime teşvik eder. Kişinin kendisinden sorumlu olduğuna yönelik bu söylemler aynı zamanda modern kapitalist sistemin sonsuz döngüdeki devamlılığını besleyen mekanizmalardır.

Bedenin normatif güzellik ideallerine uymasında, bu güzellik ideallerinin yayılıp tekrar üretilmesinde reklam, medya, kitlesel iletişim araçları ve sosyal medya büyük etkiler üretir. Bu bölümde bahsi geçen araştırmalar güzellik, gençlik gibi söylemlerin bedenleri şekillendirirken bir yandan denetime de tabii tuttuğunu gösteriyor. Bu denetim mekanizmasında bazı kadınlar baskı ile değil güzellik idealleriyle yaratılan arzularla bu normatif güzellik ideallerine gönüllü olarak katılır. Toplumsal onay için içselleştirdikleri normlara uygun eylemlerde bulunmaya yönelen bazı kadınlar için bu sistem görünmez bir baskı unsurudur.

2.2.3. Moda’nın bedenın normatif inşasındaki rolü

Kapitalist sistemin tüketime teşvik eden araçlarından birisi olan moda da pek çok akademik çalışmanın merkezine alınmıştır. Popüler olan moda ürünler yoluyla özellikle de kadınlara ihtiyaçtan çok daha fazlasını tüketmeye yönlendirmek kapitalist sistemin ekonomik kar odaklı politikalarındandır (Wilson, 2003:49). Modanın kar odaklı ekonomik politikalarının yanında bedenleri belirli ideal görünümlemler üzerinden düzenleme işlevi de vardır.

Modanın kadınları tüketime yönlendirerek nesneleştirdiğini iddia eden Özdemir, medya aracılığıyla kadın izleyicileri hedef alan moda programlarında geçen diyalogları inceleyerek söylem analizi yapmıştır (2016). Alışveriş yaparak mutluluğa ve ideal görünüme kavuşulacağı ayrıca bu normlara uymayanların da demode oldukları için dışlanacağı yönündeki söylemler açığa çıkarılmaya çalışılmıştır (Özdemir, 2016). Tüketime yönlendirirken kadınlar üzerinde denetleme ve düzenleme işlevi gören moda da kadınların güzellik normlarına dahil olmalarında etkiler üretmektedir.

Tarihsel ve kültürel olarak değişim içinde olan moda kadınlar için hem bedenlerini şekillendirdikleri hem de kimliklerini sundukları bir ifade biçimi olabilir. Giysiler ve moda toplumsal rollerin ile hiyerarşilerin bazen görünür kılınmasına bazen de gizlenmesine olanak sağlayan bir araçtır (İmren, 2018). İmren, moda programlarının örtük bir şekilde ideal görünümün medyada sunulmasında ve geniş bir kitleye yayılmasında oldukça etkili bir araç olduğunu söyler. Yarışmacıların moda tasarımcıları tarafından beğenilen tercihlerinin ödüllendirilmesi sonucunda ise hem yarışmacıların hem de izleyicilerin bu normları içselleştirerek yeniden ürettiklerini düşünür. Böylece bedenin normatif inşasında moda ve medyanın birlikte etkiler ürettiğini dile getirir (İmren, 2018). Bir başka moda programını analiz eden Yılmaz ve Kotanlı ise hem ihtiyaç hem de haz uyandıran bu programların tüketime teşvik edici yönünü vurgular (2015). Moda kadınlara güzel, şık, modern ve saygın olmayı ayrıca ideal bedene uygun değilse “kusurlarını” örtecek çözümler vadeder. Bu yarışmalardaki moda tasarımcıları da yarışmacılara verdikleri tavsiyelerle ve yarışmacıların koşulsuz itaatiyle bir otorite görevi görürler (Yılmaz ve Kotanlı, 2015). Bedenin güzellik ideallerine göre normatif inşasında moda, medya ve bir otorite olarak moda tasarımcılarının nasıl güçlü etkilere sahip oldukları görülmektedir. Bu ideallere gönüllü katılım sağlayan izleyicilerin ve yarışmacıların bu normların yayılmasında ve yeniden üretilmesindeki rolünün altını çizmekte fayda var.

Modanın bir sosyal kontrol aracı olarak işlev gördüğünü düşünen Başaran, insanların toplumsal onay alarak dışlanmamak ve bulunduğu topluma uyum sağlamak için modaya uygun tercihler yaptığını söyler (2021). Kendi çalışmasında herhangi bir yaptırım olmasa da insanların bir gruba veya topluma aidiyet duyma ve sosyal onay arayışının modanın modernite ile ilişkisi ile kurulduğunu söyler. Toplumsal onay ve dışlanmamak için alınan ürünler, kullanılan aksesuarlar gönüllü tercihler gibi görünse de çoğu zaman popüler kültürün küresel olarak yaydığı idealize edilmiş normlarla uyumludur (Başaran, 2021). Moda hakkında yapılan diğer çalışmaların dikkat çektiği gibi, Başaran da medya ve modanın insanlara tüketim alışkanlıkları kazandırmakta göz ardı edilemeyecek kadar büyük etkileri olduğunu düşünür (2021).

Modernist kapitalist sistemin desteğiyle reklamlarla, medyayla veya sosyal iletişim ağlarıyla yayılan moda, bedenleri şekillendirirken denetleyen bir mekanizma olarak işlevsel olduğu düşünüldüğü için bu bölümde ilgili çalışmalara değinildi. Bu çalışmalara göre bu mekanizmalar, genellikle heteronormatif estetik görünümlere göre idealize edilen standart

görünümlerle toplumu homojenleştirirken aynı zamanda tüketim ekseninde arzu yaratarak insanlar üzerinde toplumsal onay almak için görünmez bir baskı oluşturur.

2.2.4. Kendini disipline etmenin bir yolu olarak: beslenme ve spor

Önceki bölümlerde açıklanan dergiler ve moda gibi odaklara ek olarak; zayıf, ince, fit görünümün de normatif güzellik ölçüsü olarak öne çıkması araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Belirli güzellik idealleri üzerinden inşa edilen güzellik normları yalnızca dış görünüş üzerinden değil kişilerin gündelik deneyimlerini de kapsayan yaşam tarzını da şekillendirerek bu normlara dahil eder.

Bu ölçülerin dışında olup kendisini şişman olarak tanımlayan bazı kadınlarla derinlemesine görüşme yapan Küçükdoğan, bu kadınların çoğunun kendilerini “normal” olandan farklı hissettiklerini bu hislerinin kaynağının da toplumdan gördükleri üstü kapalı baskı olduğunu dile getirdiklerini söyler (2022). Başkalarının bakışlarından, fiziksel olarak fazla yer kaplamaktan dolayı daha çok dikkat çekmekten rahatsızlık ve utanç duyduklarını söyleyen kadınlar bunun sonucunda kendilerini “hatalı” ve “yetersiz” olarak değerlendirmişler (Küçükdoğan, 2022). Görüşme yapılan bu kadınların çoğu sunulan ideal beden ölçülerine ulaşırlarsa “sıradan”, “görünmez” ve “herkes gibi” olarak farklılığın ortadan kalkacağını düşünüyorlar (2022). Bazı kadınların yaşadığı bu deneyimler gösteriyor ki şişmanlık sadece fiziksel bir özellik değil, farklılığı vurgulayan, dışlayıcı özelliği olan bedenleri denetleyen ve düzenleyen iktidar ilişkilerinin bir yansımasıdır; yani toplumsaldır.

Zayıflığın güzel bedenle özdeşleştirildiği toplumsal normların sonucunda erkeklerden çok kadınlarda görülen yeme bozuklukları da baş göstermeye başlamıştır (Ersöz, 2010). İdeal bedene ulaşma uğruna yapılan bilinçsiz yeme alışkanlıklarının doğurduğu olumsuz sonuçları ele alan Ersöz, bu durumun nedenlerini bazı kadınlar için kitle iletişim araçlarında gördükleri ideal güzelliğe ulaşmak isteğine bazı kadınlar için ise akran ya da yakın çevrelerinden bedenlerine yönelik görünür bir baskı görmelerine bağlamıştır (2010). Ersöz, katılımcılarla yaptığı görüşmelerde hepsinin ortak noktasının değersizlik duyguları hissetmeleri ve toplum tarafından onaylanmak istemeleri olduğunu görmüştür (2010).

Her dönem farklı bir standartla karşımıza çıkan ideal beden, güzellik ve kusursuzluk ölçüleri pek çok kişi için normal ve doğal olarak kabul edilir. Bu yüzden kendi bedenleriyle

bu ölçüleri sürekli kıyaslama eğilimindedirler. Kendilerinde olmayan özellikleri bir kusur ve ya eksiklik olarak hisseden bazı insanlar bu durumla baş etmenin yollarını aramaya yönelir. Bedeninden memnun olmayan ve bunun için birçok riski göze alarak tüp mide ameliyatı olan kişilerle ve iki uzman hekimle yaptığı görüşmelerden elde ettiği bulgulara Türünç (2020), bu kişilerin sağlık kaygılarının ikinci planda kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Sağlıklarını düşünmekten önce sosyal yaşamdan dışlanmış hissetmelerinin bir sonucu olarak bu müdahaleye başvurdıklarını söyleyen katılımcıların şişmanlığı bir baskı aracı unsuru olarak deneyimledikleri söylenebilir.

Sosyal yaşamlarında yaşadıkları baskı ile bedenlerini idealize edilen ölçüye göre düzenleme ihtiyacı hisseden bazı kadınlar bu estetik kaygı ile ve fit bir görünüm elde edebilmek için spora yönelirler. Çekiç (2023), spor salonuna giden kadınlar arasında bir araştırma yapmış, bir çok zorluğu olsa da düzenli bir şekilde spora devam eden kadınların içsel bir denetimle kendi bedenlerini nasıl itaatkâr hale getirdiğini göstermeye çalışmıştır. Toplumsal normlara uyum sağlamak için gerçekleştirdikleri diyet, spor gibi pratikler bazı kadınların kendilerine belirli kısıtlamalar ve zorlamalar getirmesiyle karakterize edilir. İdeal ölçülere ulaşabilmek için spor yapan kadınların kendi kendilerini kontrol altında tutarak disipline ettiklerini söyleyebiliriz. İdeal bedeni arzulayan bazı kadınların kendi bedenlerine koydukları yasaklar ve sınırlamalar bir güç tarafından değil kadınların kendi iradeleriyle getirilir. Dışsal bir zorlama olmaksızın kendi bedeninin sorumluluğunu almak kişisel bir tercih gibi görünse de bu çalışmada spor yapan kadınların deneyimlerinden anlaşıldığı gibi medya, moda, sosyal iletişim gibi birçok kanaldan yayılan güzellik normları bazı kadınların kendilerini normatif olarak kabul edilen feminen görünüm üzerinden şekillendirme çabasında olduklarını göstermiştir (Çekiç, 2023). Bu bağlamda sporun bazı kadınlar için sadece fit bir görünüm elde etme aracı olmaktan öte, toplumsal cinsiyet normlarına uyum sağlama amacı taşıdığı da söylenebilir.

Medya ve popüler kültürle yayılan fit ve sağlıklı görünüm ilk bakışta bedensel sağlığı elde etmek amacıyla yapılıyor gibi görünse de yapılan çalışmalar genellikle bazı kadınlar için estetik kaygının sağlıktan daha ön planda olduğunu gösteriyor. Bazı kadınların kendi kendilerini kısıtlayarak bu güzellik normlarına ulaşmaya çalışarak beslenme ve spor alışkanlıkları edinmelerinde içsel bir denetim olduğu açıktır. İdealize edilmiş beden ölçülerine ulaşabilme çabası bazı kadınlarda görülen yeme bozukluğundan sakatlanmalara varan potansiyel riskleri de beraberinde getiriyor.

2.2.5. Tıbbi bilgi ve söylem: sağlık normlarıyla bedenın denetimi

Kadınları normatif güzellik idealleriyle bedenlerini kendi iradeleriyle şekillendirmeye yönelten çeşitli dergi, medya ve moda aracılığıyla görsel olarak üstü kapalı verilen mesajlar bazen de tıbbi bilgiler ve söylemlerle bedenlerde disiplin ve denetim sağlar. Modern toplumlarda tıbbi bilgi ve söylemlerin insanların yaşam kalitelerini arttırmasının yanında bedenleri belirli normlara şekillendiren merkezi bir rolü vardır.

Hastanelerde belirli standartlar doğrultusunda oluşturulan prosedürler, rutin kontroller, belli bir çizelgeye göre takip edilen hastalar Foucault’ya göre bedenleri disipline eden yöntemlerdir (Pylypa, 1998). Tıbbi bilginin nesnellіğine ve evrenselliğine duyulan güven bir otorite olarak işlev görmesini sağlar. Hastanede başlayan bu tıbbi pratikler daha sonra evde kadınların kendi kendilerine yaptıkları pratiklerle devam eder (1998). Doğum yapan kadınlar üzerinden örnek veren Pylypa, gebelik sürecinde izlenen kadınların bebek doğduktan sonraki süreçte emzirme sürelerinin takibinin anneye bırakıldığını söyler. Böylece kadınlar bebeklerin beslenme düzenleri üzerinden belirli bir zaman  izelgesi takip ederek gönüllü olarak disiplin mekanizmalarına dahil olurlar (Pylypa, 1998).

Modernist kapitalist ilişkilerde en çok vurgu yapılan insan bedeninin daha verimli, sağlıklı ve daha uzun yaşatabilmek adına yapılan tıbbi söylemlerdir. Tıp alanında yapılan rutin kontroller ise ölümü, sağlığı, hastalığı denetim ve kontrol altında tutan düzenleyici iktidarın özelliklerinden birisidir. Riskli gebelik tanısı konulan kadınlar üzerinde yaptığı çalışmada katılımcılarla yaptığı görüşmeler sonucunda  rdem (2020), “risk” söylemiyle kadınların nasıl yönetilebilir ve kontrol altında tutulabilir olduğunu göstermeye çalışmıştır. Kadınlar uzmanların tavsiyelerine uyma eğilimindedirler. Burada da uzman ya da hekim her ay yaptığı düzenli rutin kontrollerle doğrudan ya da dolaylı olarak kadın bedeni üzerinde söz sahibidir.

Uzman hekimlerin gazetelerdeki sağlıkla ilgili köşe yazılarını inceleyen Demez, cinsellik, diyet, menopoz gibi konuları işleyen yazılarda çoğunlukla kadınların ön planda olduğunu söyler (2012). Uzmanların sağlık üzerine verdiği tavsiyeler genellikle diyet, güzellik, gençlik gibi kavramları destekler niteliktedir. Bu durum sağlık alanına alternatif tıp, kozmetik, spor gibi farklı alanların da dahil olmasını sağlar (Demez, 2012). Tıbbi bilgi ve söylemlerden yararlanılarak verilen bu tavsiyeler dolaylı yollardan kadınların gündelik yaşamını düzenlemeye yöneliktir. Ayrıca uzman hekimlere duyulan güven de onların bir otorite olarak görülmesine neden olur (Demez, 2012).

Sağlıklı bedenler üzerinden üretilen tıbbi söylemlerin içerisine zamanla beslenme ve diyet pratikleri de dahil olmuştur. Zayıf ve fit bir görünüm sağlıkla şişmanlık ise hastalıkla ilişkilendirilerek insanların beslenme düzenleri de tıbbın konusu olmaya başlamıştır. Popüler tıp alanında etki etmiş olan Osman Müftüoğlu, Ender Saraç ve Serap Güzel'in çeşitli gazetelerde sağlık köşesinde sağlık, zayıflık ve diyet ile ilgili yayımlanan yazılarını incelemeye alan Timurturkan (2013), tıbbi söylemlerin insan bedeni üzerindeki düzenleyici yönünü göstermeye çalışmıştır. Sağlıklı ve zayıf bedenin güzellikle eşdeğer olduğu söylemleri güzellik-sağlık-zayıflık kavramlarının nasıl iç içe geçtiğini ve sağlıklı yaşlanmanın önemine yapılan vurgu da sağlıklı bir toplum anlayışının ön plana çıktığını gösteriyor.

Yapılan çalışmaların gösterdiği gibi güzellik normlarıyla bedenin denetiminde tıbbi bilgi ve söylemin uzmanlar aracılığıyla yayılan söylemlerle nasıl güven sağlayarak meşrulaştığı görülmektedir. Sağlık, güzellik, gençlik çoğunlukla birbirini tamamlayan ve birlikte ele alınan söylemlerle çoğu zaman uzman olarak görülen kişiler tarafından bir dizi tavsiyeyle sunulurken yüceltilen kavramlardır. Çoğu insan uzman olarak gördükleri kişilerin yaptıkları açıklamalara ve tıbbi bilgilere duyduğu güvenle bedenlerini düzenlemeye yönelik tavsiyelere uyma eğilimindedirler. Bu bağlamda bilginin, söylemin, uzman olarak tanımlanan kişilerin insanların hayatında bir otorite işlevi görerek bedenlerini o yönde düzenlediklerini söylemek mümkündür.

2.2.6. Gençlik ve yaşlılık söylemleri

Zayıf/şişman ikiliğinin yarattığına benzer ikili kurgu yaşlılık/gençlik ikiliğinde de görülür. Gençlik güzellikle ilişkilendirilerek yaşlılık karşısında daha üstün konumdadır. Yaşlılığı fizyolojik bir kayıp, gerileme, anormal ve patolojik bir durum olarak ele almak aynı zamanda bir sınıflandırma yapmaktır.

Medyada sıkça dile getirilen, “yaşını göstermeme” ye yapılan övgüler gençliği yaşlılığın karşısında yüceltmektedir. Gazetelerde uzmanlar tarafından verilen yaşlılıkla baş etmek için yaşam tarzlarında değişikliğe gitmeleri yönündeki tavsiyeler geniş bir kitleye ulaşır (Demez, 2012a). Genellikle yaşlılığı hastalık gençliği güzellik üzerinden tanımlayan bu söylemler tıbbi bilgiye duyulan güvenle çoğu zaman sorgulanmadan kabul edilir. Bu durum hem yaşlılığın karşısında gençliğin arzu edilir konumunu hem de uzmanların otoritesini pekiştirir (2012a).

Modern toplumlarda insanlar arzu edilen bu ideallere ulaşabilmek için kendi yapıp ettiklerinin sorumluluğunu almalı, bedenine iyi bakmalı, “genç, güzel ve dinamik” olabilmek için önüne sunulan seçenekleri “değerlendirmelidir”. Beden olarak üretken, verimli, yetenekleri gelişmiş bedenler özünde ekonomik ve politik sisteme yararlı özneler haline gelirken sağlıklı ve aktif yaşlanma söylemleri kozmetik sektörünü besler. İktidar ilişkilerini yaşlı bireyler üzerinden araştırmanın odak konusu yapan Özkan (2019), kozmetik reklamlarının bu yaşlı bireyleri nasıl ve hangi vaatler, söylemler aracılığıyla tüketime özendirdiği noktasında kapitalizmin etkisinin oldukça büyük olduğunu varsayar.

Yaşlılığa sadece biyolojik bir süreç olarak değil sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve kültürel yönüyle de bakmak gerekir (Varışlı, 2023). Sağlıklı yaşlılar verimli ve üretken olmalarının yanında sağlık sistemine ihtiyaç duymayarak ekonomik olarak da topluma yük olmazlar (Varışlı, 2023). Bu yüzden yaşlılık kontrol altına alınması gereken patolojik bir durum olarak tanımlanır ve müdahaleyi gerektirir. Bu müdahaleler kişinin sadece yaşam tarzını değiştirmesiyle kalmaz tüketimi de gerektiren tıbbi uygulamaları da kapsamaya başlar (Timurturk ve Demez, 2018). Yaşlılığın artık doğal bir evre olarak görülmediği bir toplumsallıkta yaşlılığa dair izleri yok etmek, görünür etkilerini azaltmak için kozmetik ürünlerinin yanında estetik uygulamalara da başvurulmaya başlanmıştır (Gürler, 2018).

Daha önce ifade edildiği gibi, günümüz toplumunda güzellikle birlikte ele alınan kavramlardan birisi olan gençlik yaşlılık karşısında yüceltilen, istenilen, kabul edilen ve değer gören bir kavram olmuştur. Toplumsal beklentiye göre idealize edilen gençliğe ulaşmak da bir hedef haline gelmiş ve insanların bu hedefe ulaşabilmek için çaba göstermesi gerekli görülmüştür. Bunun için de insanlar hem tavsiyeleri dinleyerek yaşamlarını ona göre düzenlemeli hem de yaşlılıkla baş etmek adına bazı tüketim alışkanlıkları edinmeli veya kozmetik sektörünün sunduğu teknolojiden yararlanmalıdırlar. İnsanların belirli normlara uymak için bedenlerini dönüştürme çabaları, onları hem bu dönüşüm için ürünleri satın alıp kullanarak tüketici, hem de bu idealize edilmiş görünümeleri sergileyerek üretici konumuna geldikleri görülmektedir.

2.2.7. Normların üretiminde estetik pratiklerinin yeri

Toplum tarafından güzel ve normal olarak görülen beden ölçülerine uymak için kozmetik ürünlerinin etkilerinden çok daha hızlı ve etkili çözümler sunması, erişiminin geçmişe nazaran daha kolay hale gelmesiyle estetik cerrahi yöntemleri günümüzde oldukça

fazla ilgi odağı haline gelmiştir (Gürler, 2018). Genellikle zayıf, genç, zinde, fit, canlı, pürüzsüz, gergin, simetrik gibi kavramlarla birlikte tanımlanan normatif güzellik ideallerine ulaşmak için kadınların sıklıkla başvurduğu pratiklerden birisi de estetik uygulama yöntemleridir. Kitle iletişim araçları, popüler kültür, aile, eğitim kurumları, güzellik salonları, bazen de bir eş ya da arkadaş gibi birçok farklı ama aynı anda birbirini destekleyen araçlarla idealize edilen bu normatif tanımlamalar gündelik hayatın içinde anlamlandırılır. Bu ölçütleri bilimsel bir çerçeveye oturtan bazı Batı ülkelerindeki sağlık sistemi belirlenen ölçülere göre talepler doğrultusunda ücretsiz estetik hizmeti verir (Davis, 1995:6) Bu tanımlamalara uymaya çalışan bazı kadınlar da kozmetik, estetik gibi uygulamalara başvurur.

Koşar'a göre güzellik doğuştan gelen bir özellik değildir ve toplumsal, kültürel olarak kurulmuş normlara dayanır. Günümüzde güzelliğin kadınlarla daha fazla ilişkilendirilmesinin ve belirli bir ideali yansıttmasının kökleri de Rönesans dönemine kadar uzanır (2020). Kadınların doğasına aitmiş gibi görünen güzellik normları Koşar'a göre erkeklerin bakış açılarına göre düzenlenmiş toplumsal cinsiyet rollerinin bir uzantısıdır (2020). Bu yüzden yazar güzelliğin günümüzde kadınlar için bir temsil biçimi olmasının yanında ayrıca bir teslimiyettir der. Televizyon, medya ve sinemanın güzelliğin arzulanır bir şeye dönüşmesinde büyük bir rolü vardır ve bu kaynaklardan sunulan güzellik idealleri de kendilerini bu normlara göre şekillendiren kadınlar için kontrol mekanizmasıdır (Koşar, 2020).

Estetik uygulamalar yaptırmış kadınlar ve cerrahlarla derinlemesine görüşmeler yapan Bingöl (2015), hem cerrahlar hem de estetik operasyonları deneyimleyenlerden aldığı görüşler sonucunda çalışmaya katılan kişilerin sağlıklı güzelliği ilişkilendirdikleri yargısına ulaşmıştır. Ayrıca cerrahlarda dahil katılımcıların neredeyse tümü güzelliği ruh sağlığının bir tamamlayıcısı olduğunu düşündüklerini söylemişlerdir. Buradan da araştırmacı estetikle psikiyatrinin bir noktada birleştiği sonucunu çıkarmıştır.

Güzellik endüstrisi hem ideal güzellik ölçülerini tanımlar hem de bunlara ulaşabilmek için çözümler sunar. Sürekli yenilenen estetik teknolojisinin bedenlerinde beğenmedikleri yerleri şekillendirmek isteyen kadınlar için sunduğu seçenekler bir yandan tüketime teşvik ederken bir yandan da güzellik normlarının kadınların bedenlerinde tekrar üretilmesini sağlar (İnceoğlu ve Kar, 2009). Kadınların estetik yaptırma motivasyonlarını araştıran İnceoğlu ve Kar, görüştükleri çoğu kadının başkalarının bakışı üzerinden

kendilerini değerlendirdiklerini ve toplumsal onay almak için estetik uygulamalar yaptırdıklarını dile getirdiklerini söyler (2009).

Günümüzde estetik uygulamalar oldukça yoğun ilgi görüyor. Güzellik sektörünün kendi içerisinde hem kusursuzluk görünümü yaratması hem de bunun için çözümler sunması yaratılan bu ideal güzellik normlarının bir pazarlama ve tüketim stratejisi olduğunu da gösteriyor. Toplumsal olarak kabul gören güzellik normlarına göre bedenlerinde eksiklik ve kusur gören bazı insanların yaptırdığı estetik ameliyatlar bedenlerini şekillendirirken güzellik normlarını hem yeniden üretir hem de yaptırdıkları estetikler gibi bu normların kalıcı olmalarını sağlarlar.

Buraya kadar kadınların güzellik adına yaptıkları, yaptırdıkları uygulamalara nasıl dahil olduklarına, güzelliğin diyet, spor, kozmetik, estetik, gençlik gibi bir çok kavramla nasıl iç içe geçtiğine ve medya, popüler kültür, tüketim veya karşılıklı iletişimle nasıl yayılıp yeniden üretildiğine dair konulara değindim. Bu karmaşık, birbirini besleyen kurumların çoğunlukla kadınlar üzerindeki görünen ve görünmeyen baskı temalarına yer verdim. Bir sonraki bölümde ise normatif güzelliğin kurulumunda direnişin veya bu pratiklerle güçlenmenin ve özgürleşmenin imkanları olup olmadığı tartışılacaktır.

2.3. Kadınların Özneleşme Sürecinde Güç ve Direniş Pratikleri

Dergiler, reklamlar, medya ve modayla birlikte bilgi ve söylemlerin belirli idealler yaratarak kadınları tüketim nesnesine dönüştürdüğü yönünde yapılan çalışmalar oldukça zengin kaynaklar sunar. Fakat bu yöndeki bir çıkarım kadınların edilgen, pasif ve tek bir kategoride temsil edildiği izlenimi verir. Her kadın bu normlara dahil olmamış olabilir veya bu normlara dahil olurken farklı beklentiler ve motivasyonlar içerisinde olabilir. Kadınlar için güzellik pratikleri her zaman ve her kadın için baskıcı gücüne işaret etmeyebilir. Bu bağlamda bu bölümde bazı kadınların güzellik pratiklerine yükledikleri anlamların yalnızca tahakkümle değil aynı zamanda güçlenme, direniş ve özgürlük ifadeleriyle de şekillendiğini gösteren çalışmalara değineceğim.

2.3.1. Güzellik pratiklerini bir ifade biçimi olarak düşünmek

Kadınların güzellik pratikleri yapma deneyimleri yalnızca dışsal bir baskıdan değil de toplumsal cinsiyet normlarıyla kurdukları ilişki sonucunda geliştirdikleri bazı özneleşme stratejileriyle şekillenebilir. Bazı kadınlar için günümüz güzellik normları toplumsal beklentiyle ilgili olsa da bazı kadınlar için kendilerini ifade etmek için bir araç olarak işlev görebilir. Hatta güzellik pratikleri gibi kadınlarla  zdeştirilen bazı özelliklerin erkeklerde de olabileceği ve tüketim kültürüyle daha da geniş bir çevreye yayılan güzellik normlarının bazı erkeklerinde kimliklerini ifade etme aracı olarak işlev gördüğünü gösteriyor (Akg l, 2012). Bu durum güzellik pratiklerinin toplumsal cinsiyet normlarının hem sınırlarını belirleyen hem de bulanıklaştıran bir yönü olduğuna da işaret edebilir.

G zellekle kadınlığın kapitalist ve ataerkil şekillerde ilişkilendirilmesinin eleştirisine rağmen günümüzde kadınların güzellik adına yaptırdıkları uygulamalardan vazgeçmek istemedikleri gerçeği de göz ardı edilemez. Peki bu pratikleri devam ettirmenin kadınları sıkıştırdığı alanlara ek olarak açtığı alanlar da olduğunu söylemek mümkün m ? Bu soruya cevaben, Burr güzellik uygulamalarının kadınlarda baskı oluşturmasının yanında güçlendirici etkilerinin de olabileceğini söyler (2017). Güzelliğin baskının yanında nasıl etkiler ürettiğini anlamak için dört kitabın incelemesine yer verir. Çoğu kitap güzellik kültürünün bir yönüne odaklansa da güzelliğin bir amaç ve kadınların kendilerini ifade etmelerinde bir araç olarak işlevinin de olabileceğini gösteren bir analiz yapar (Burr, 2017). Bu perspektif güzellik pratiklerinin yalnızca tahakküm aracı olmadığını aynı zamanda farklı özneleşme ve direniş ve güçlenme stratejilerinin de bulunduğu karmaşık bir süreç olarak da düşünmemizi sağlar.

Öncelikle ‘‘Saygın Güzellik’’, ‘‘Olağanüstü Güzellik’’ ve ‘‘Modern Güzellik’’ olmak üzere üç bölüme ayrılan Holly Grout’un *Güzelliğin Gücü* adlı kitabını inceleyen yazar, Fransa’da on dokuzuncu yüzyılın sonlarında sağlık uzmanlarının hijyenik kişisel bakıma yaptığı vurguyla güzellik kültürünün nasıl orta sınıf kadınlarını kapsamaya başladığından bahseder (2017). Ünlülerin kadınsı özelliklerini ön plana çıkarıp y celtmesiyle, bu güzellik kültürü orta sınıf kadınlar arasında taklit edilmeye ve uygulanmaya başlar. Böylece, 19. yy. ve öncesinde müsriflik olarak tanımlanan bu kültür, orta sınıf kadınların ev işlerinin gerekli ve saygın bir parçası haline gelir (Burr, 2017). Daha önce yalnızca ünlülere özgü görülen güzellik pratikleri orta sınıf kadınlar arasında yaygınlaşarak toplumsal cinsiyet rollerinde saygınlık kazanmanın ve kimliklerini ifade etmenin bir aracı haline gelmiştir.

Metin, yirminci yüzyılda Collete'in gençlik ve güzelliğin erkek tahakkümüne karşı bir araç olarak kullanılabileceği görüşüne yer verir. Ancak Collete, yaşla birlikte azalan bu özelliklerin kozmetik ürünlerin sağladığı faydalarla sürekli yenilenebildiğini; bunun hem geçici hem rekabetçi olduğu kadar sonlu veya sonsuz da olabileceğini ifade eder (Burr, 2017). Tarihsel olarak kamusal alanda daha fazla görünürlük kazanan kadınlar kozmetik ürünleriyle yeni kimlikler yaratmaya başladılar. Bu duruma öncülük eden ünlüler, güzellik ile ticareti birleştirerek idealize edilen görünümünün hem performatif hem de satın alınabilir olmasını sağladılar (Burr, 2017). Kozmetik ürünlerle yapılan güzellik pratikleri doğal bir özellik olmaktan çıkarsa da bazı kadınlar için bedenlerini kontrol edebildikleri güçlü bir araca dönüşmüştür. Bu bağlam kadınların yaptığı güzellik pratiklerinin ideal görünüme ulaşmak için tüketim döngüsü içerisinde bir kimlik arayışı olarak karmaşık bir etkileşim içerisinde olduğunu gösteriyor.

Burr'un incelediği bir diğer kitap olan Roberts'ın *Güzellik Yarışmaları, Salonlar ve Güzel Kadınlar: Yirminci Yüzyıl Güneyinde Irk ve Güzellik* çalışması ise güzellik kültürüyle ırksal ayrımın kesişimi üzerinden bir tartışmayı içeriyor (2017). Hem Güney'de yaşayan beyazlar hem de Afrikalı-Amerikalılar birbirlerini "öteki" olarak tanımlayarak kendi kimliklerini bu karşıtlıklar üzerinden kurmuşlardır. Beyaz kadınlar güzelliği beyazlığın üstünlüğünün bir sembolü olarak tanımlarken düz saç temel güzellik kriterlerinden biri sayılıyordu; bu bağlamda Afrikalı-Amerikalı kadınlar ise zevksiz olarak tanımlanıyordu (Burr, 2017). Öteki üzerinden kurulan ırksal ayrım aynı zamanda güzellik normlarının da farklı şekilde inşa edilmesine neden olmuştur. Beyazlığın ırksal üstünlüğü düşüncesiyle şekillenen kozmetik sektörünün sunduğu beyazlaştırıcı kremler ile saç düzleştirmek gibi pratikler Afrikalı Amerikalı kadınlar arasında önce tepki alsada daha sonra dönemin ırkçılığıyla baş etmenin bir yolu olarak kabul gördü (Burr, 2017). Burada güzellik pratikleri mevcut ırksal ayrımı ve hiyerarşiyi yeniden üretse de kriz anlarında bazı kadınların güzellik normlarına uyum sağlayarak yeni kimlikler yaratmaları ayrımcılıkla başa çıkmakta geçici bir çözüm yolu olabilir.

O dönem yaşanan ekonomik buhrana karşı güzellik yarışmalarında yerel tarım ürünleri beyaz kadınlar tarafından mayo şeklinde sunularak ekonomik bir canlılık yaratmış ve bu ürünlerin pazarlanması sağlanmıştır (Burr, 2017). Güzellik kraliçelerinin bölge ekonomisine sunduğu katkı yerel halk tarafından da olumlu tepkiler almıştır. Bu bağlamda

da güzellik kraliçelerinin bölgenin ırkçılıkla olumsuz olarak etkilenmiş imajını değiştirmeyi yardımcı olduğu söylenbilir.

Burr'un, Herzig'in *Tüy Alma Tarihi* kitabı incelemesine göre kadınlarda ve erkeklerde vücut kıllarının alınması, modada gerçekleşen değişimlere bağlı olarak beden daha fazla teşhir edilmeye başlanmasıyla önem kazandığını söyler (2017). Moda yeni tercihler sunarken bir yandan da beden düzenlenmesine yönelik yeni sorumluluklar getiriyor. Bu dönemde ayrıca Darwinci evrim teorisinde tüysüz bir görünüm, daha yüksek bir evrimsel aşamanın göstergesi olarak kabul edildi ve bu teori Amerika'nın popüler kültürüne dahil oldu (Burr, 2017). Özellikle kadınlara görünümlerine atfettiği bu önem, doğal güzelliğin geri planda kalmasına ve yerini müdahalelerle elde edilen görünümlere bırakmasına yol açmıştır. Daha sonra tıp biliminde belirli vücut tüylerinin büyümesi bir hastalık belirtisi olarak ele alınmaya başlandı ve bu da epilasyonun normalleşmesinin  n n  açtı (Burr, 2017). Bu da epilasyonun kişisel bir tercihten çıkarak bilim ve bilgi yoluyla toplumsal bir güzellik normu olarak meşrulaştığını gösteriyor. Epilasyonun bu toplumsal sürecinin baskıyı işaret etmesine karşın 1970'lerde başlayan ve günümüze kadar uzanan bazı kadın hareketleri güzellik normlarına uyup uymama kararının tamamen kadınlara ait olduğunu savunmuştur (Burr, 2017). Bu akımlar güzellik uygulamalarının bir dayatma olduğunun farkında olsalar dahi kendi bedenleri hakkında karar vermenin yetkisinin kendilerinde olduğunu vurgulayan söylemler geliştirmişlerdir.

Burr'un incelediği Gill'in *Güzellik Salonu Politikaları* adlı kitabı ise bazı kadınların kendi toplumlarında güzellik salonları vasıtasıyla nasıl direniş ve dayanışma gösterdiğini anlatır (2017). Güzellik salonlarında güzellik uzmanı olarak çalışan bazı Afrikalı-Amerikalı kadınların burada estetik uygulamalar sunmasının ötesinde bu salonları nasıl toplumsal dayanışmanın mekânı haline dönüştürdüklerini örnek gösterir (Burr, 2017). Kadın sağlığı konusunda bilgi ağı, sivil hakları koruma hareketlerinin de öncülüğünü yapan bu kadınlar ayrıca güzellik üzerine verdikleri eğitimlerle birçok kadının da meslek edinmesine katkılar sağlamışlardır (2017). Güzellik salonları sadece güzellik uygulamalarının yapıldığı bir yer olmanın ötesine geçerek, yapılan aktivizmle kamusal bir alana dönüşmüştür (Burr, 2017). Güzellik normlarının yeniden üretildiği bir mekân ve gelir elde edilen bir sektör olmasının ötesinde yapılan bu dayanışma bir direniş olarak da düşünülebilir.

Burr'un çalışmasına benzer bir araştırma yapan Genç de güzelliği bir güçlenme alanı olarak düşünebileceğimizi söyler. Güzellik olgusunu Youtube kanallarındaki güzellik

konularıyla ilgili video çeken *influencer*ların videolarını inceleyerek 3. Dalga güç feminizmi ile ilişkilendirerek açıklamaya çalışan Genç, bir hobi olarak başlanan bu tür videoların nasıl bir mesleğe dönüşerek kadınlara ekonomik olarak fayda sağladığına değinir (Genç, 2020). Güzelliğin politik olarak baskıcı yönü olduğu kadar bazı kadınların güzelliği arzulama ve talep etme hakkının da oldukça doğal olduğundan bahseden Genç, güzellik kanallarında bu karşıt gibi görünen her iki söylemin de mevcut olduğunu söyler (2020). Bu güzelliğin anlamının tek olmadığını kişiye göre değiştiğini gösterir. Güzelliğin pasif bir kabulleniş olmasının ötesinde kişinin kendini ifade etme aracı olarak kullanabileceğinin de bir göstergesidir.

Genç, *influencer*ların videolarındaki konuşmalarında çoğunun, bu güzellik pratiklerini daha çok güzel hissetmek amacıyla yaptıklarını ve bu tercihlerinden dolayı yargılanmak istemediklerini dile getirdiklerini belirtir (2020). Rhode da benzer şekilde güzellik pratiklerini benimseyen kadınları kınama üzerinden geliştirilen bir perspektifin sorunlu olduğunu, her kadının toplumsal baskıya direnme kapasitesinin aynı olamayacağını söyler (2016).

İfade ettiğim gibi *influencer*lar bir güzellik pratiği olarak makyaj yapmanın kendisini başkalarına beğendirmek için değil de keyif almak için yapılan bir kendini ifade aracı olarak görülmesi gerektiği yönündeki görüşlerini dile getirmektedirler (Genç, 2020). Ayrıca bu videolar sadece güzellik üzerine konularla sınırlı değildir. Kadın sağlığından cinselliğe varan birçok konunun konuşulduğu hem tavsiyeler verildiği hem de özel, mahrem birçok bilginin de paylaşıldığı bir platform halini almıştır (Genç, 2020). Konuşulması utanç sayılan bazı konuların da rahatlıkla konuşulması üzerine alınan olumlu tepkiler yeni videolar oluşturmak için teşvik edici olmuştur (2020). Bu anlamda oldukça geniş bir konu seçeneğiyle ve zengin deneyim paylaşımları sayesinde platform, sadece güzellik videoları sunmaktan öteye geçerek kadınların öznelliğinin kurulduğu ve ifade edildiği mekanlar olarak da işlev görmeye başlamıştır (Genç, 2020). Bu yönüyle bu sosyal medya kanalları kadınların güven duydukları, dayanışma ve yardımlaşma alanı haline gelmiştir. Genç'in araştırmasının gösterdiği gibi, güzellik bir baskı unsuru olarak görülmesinin yanı sıra, bazı kadınlar için kendini ifade etme aracı, kadınlar arası dayanışma alanı ve ekonomik fayda sağlayarak güç elde etme işlevine sahip, çok anlamlı bir kavramdır.

Burr ve Genç'in çalışmaları bazı kadınların güzellik normlarıyla aktif bir müzakere içinde olduklarını, bu normları kendi amaçları doğrultusunda yorumlayarak farklı fırsatlar

elde etmede stratejik olarak kullandıklarını ortaya koymaya çalışır. Güzellik pratiklerinin toplumsal cinsiyet normlarıyla uyumlu olması bir baskı unsuru olarak görünse de farklı tarihsel dönemlerde ve çeşitli kültürlerde ekonomik güç, bilgi paylaşımıyla dayanışma, sosyal saygınlık kazanma gibi anlamlar üzerinden bir güçlenme aracı ve kimlik ifade etme biçimi olabildiğini ifade etmişlerdir.

2.3.2. Güzellik pratikleri tercih mi dayatma mı?

Bazı kadınların özneleşme sürecinde güzellik pratikleriyle kurdukları ilişki kimi zaman bir baskı olarak algılanırken kimi zaman toplumsal normlara uyum kimi zaman da güçlenme ve dayanışma stratejileri bağlamında anlamlandırılır. Güzellik uygulamalarından biri olan kozmetik cerrahî de bu normların farklı ve çeşitli şekillerde anlamlandırıldığı alanlardan biridir. Bir güzellik pratiği olarak kozmetik uygulamalar farklı bakış açılarıyla normatif kadınlığın inşasında ataerkil sistemin yeniden üretilmesini sağlayan toplumsal normlarla ilişkilendirilirken aynı zamanda özneleşme sürecinde güçlendirici bir pratik olarak tartışmalı bir alandır.

Kozmetik uygulamalar bazı çalışmalarda kadınların pasif bir şekilde katıldıkları ataerkil sistemin baskıcı bir aracı olarak konumlandırılırken bazı çalışmalar bu sürecin kadınların güzellik normlarıyla aktif olarak müzakere içinde oldukları ve kendi benliklerini yeniden inşa ettikleri bir özneleşme süreci olduğunu iddia eder (Heggenstaller vd., 2018). Heggenstaller ve ark. tarafından yapılan bir araştırmada çalışmaya katılan ve estetik uygulamalar yaptıran tüm kadınların bu işlemleri kendi istekleri doğrultusunda yaptırdıklarını ifade etmişlerdir (2018). Yazar, kadınların bu uygulamaları “başkaları için” değil “kendileri” için yaptıklarını dile getirmelerini toplumsal bir onaya ihtiyaç duymadan, ataerkil sistemin dayattığı rol ve beklentilerden bağımsız bir özneleşme süreci olarak yorumlar (2018). Bu durum bazı kadınların bedenlerinde yapacakları değişikliklerde aktif bir özne olarak kontrolü elinde bulundurarak bağımsız karar alma potansiyelinde oldukları yönündeki sosyolojik bakış açısını onaylar.

Araştırmaya katılan kadınların estetik uygulamalarını birçok yöntem deneyip istedikleri sonuca ulaşamayınca “son çare” olarak kendi seçimleri doğrultusunda yaptıklarını dile getirdiklerini aktaran Heggenstaller ve ark. bu uygulamalar sonucunda kadınların bedenlerinde yaşadıkları memnuniyetin yaşamlarındaki memnuniyete dönüştüğünü ifade eder (2018). Yazar, kadınların güzellik uygulamaları sonrası kendilerini daha kadınsı

hissetmelerinin, başkalarının onayına ihtiyaç duymadan kendi kararlarını almalarını ve çekici olduklarını düşünerek artan özgüvenlerini olmalarının toplumsal cinsiyete salt uyum veya karşı duruş olarak değil kadınların güzellik normlarını kendi öznellikleri doğrultusunda yorumlamaları olarak değerlendirir (2018). Heggenstaller ve ark. elde ettikleri bu bulgular ile güzellik uygulamalarının bazı kadınlar için yalnızca dışsal bir baskı olmadığını kendi benliklerini yeniden inşa edebildikleri bir güçlenme eylemi olabileceğini ortaya koymaya çalışmışlardır.

Kişisel olarak yapılan güzellik pratiklerinin de kadınlara güç kazandırabileceğine değinen Rhode, bazı feminist yazarların bu uygulamaları kadınların kendilerini ifade etme araçları olarak ifade ettiklerini söyler (2016). Rhode, estetik uygulamaların kadınların kendi bedenleri üzerinde hak sahibi olduğunu gösterdiğini düşünür. Güzellik uygulamalarıyla mevcut sistem içerisinde daha fazla görünür olarak temsil gücü elde eden kadınların bu durumu bir strateji olarak da kullanabildiklerini iddia eder (Rhode, 2016). Hatta bazı kamusal mitinglerde rujlar kadın haklarının bir sembolü olarak kullanılmıştır (Rhode, 2016:698). Benzer düşüncelere sahip olan Widdows bu etkilere ek olarak çekici olmanın kadınların sosyal ve iş hayatında olumlu etkilerinden bahseder (2022).

Gill ise kadınların güzellik pratikleri yoluyla değiştirdikleri fiziksel görünümleriyle güç kazandıkları yönündeki söylemlere eleştirel yaklaşır (2007). Yazara göre 1970'li ve 1980'li yıllarda popüler kültürde etkili kadın-erkek eşitliği ve benzerliği söylemleri, 1990'larda başlayan cinsel farklılık temelli söylemlerin etkisiyle zayıflamış; bunun sonucunda kadınların daha çekici, alımlı, bakımlı ve feminen görünme arzuları medya ve kültürel temsillerle meşrulaştırılmıştır (Gill, 2007). Kendilerinin daha iyi bir versiyonu olma yönünde teşvik edici söylemlerle dolu olan birçok sosyal medya içeriklerinden sıradan kadınlar da muaf değildir; bu söylemler kadınlarda eksik ya da kusurlu yönleri sahip oldukları düşüncesini pekiştirerek onları bu inanca ikna eder (Gill, 2007). Yazar medya üzerinden yayılan bu söylemlerin hem tüketimi teşvik ettiğini hem de kadınları kendi öznellikleri üzerinden kendilerini denetlemeye davet ettiğini belirtir ve bunun kadınlar tarafından içselleştirilmiş sömürü olduğunu düşünür (2007). Bu bağlamda Gill, güzellik pratikleri yoluyla kurulan feminen görünümün iktidar ilişkilerinden bağımsız, sabit ve değişmez bir güçlenme ifadesi olarak değil söylemlerle kurulduğunu ortaya koymaktadır.

Gill, kadınların medyada pasif olan nesne konumundan çıkıp kendi bedeninin kontrolüne sahip, tercihlerinde özgür ve bu tercihleri sayesinde de güçlü özneler olarak

temsil edildiklerini söyler (2007). Yazar, güzellik pratiklerinin gerçekten özgür birer seçim olması halinde herkesin aynı güzellik ölçülerine göre hareket etmeyeceğini ve bu denli benzer normlara yönelmenin mümkün olmadığını düşünür; bu durumun da güzelliğin toplumsal olarak inşa edilmişliğine işaret ettiğini belirtir (2007). Bu bağlamda yazar, bir tercih olarak sunulan güzellik pratiklerinin normatif güzellik ideallerini ve toplumsal cinsiyet normlarını söylemsel olarak doğallaştırarak gizlediğini vurgular.

Bu bölümde yapılan tartışmalar kadınların güzellik pratikleri yapmaktaki motivasyonlarının oldukça farklı biçimlerde yorumlandığını gösteriyor. Güzellik pratikleri kadınların özneleşme sürecinde kimi zaman güçlenmenin ve kendini ifade etmenin bir aracı olarak ifade edilirken kimi zaman bu “güçlenme” söylemlerinin içselleştirilmesiyle toplumsal cinsiyet normlarını pekiştirerek yeniden üretme riski taşıdığı da belirtilir. Bu farklı bakış açıları güzellik pratiklerinin bir tercih gibi görünen içselleştirilmiş normlar olduğuna işaret ederken bir yandan da bu normlarla müzakere edilerek yeni öznelliklerin kurulduğunu gösteriyor. Bu durum güzellik alanının çelişkilerle dolu olan bir deneyimler bütünü olduğunu açıkça göstermektedir.

2.3.3. Normatif beden ideallerine karşı duruşlar

Günümüzün ideal güzellik normları kadınlar için kendi bedenlerini nasıl görmek istiyorlarsa o şekilde topluma yansıttıkları bir ifade biçimi olabilir. Bu normların aksine hareket etmek, toplumsal cinsiyet normlarının tanımladığı fiziksel özelliklerin dışına çıkmayı bazı kadınlar karşı duruş, direniş olarak tanımlayabilir.

Toplumda futbolun erkeklere yönelik bir spor olduğuna dair yaygın anlayış bazı kadınların bu spora ilgi duymasını ve bir meslek olarak benimsemelerini sınırlandırmaktadır. Bu anlayışa rağmen futbolu profesyonel bir meslek olarak seçen kadın sporcularla yaptıkları bir araştırmada Kavasoglu ve Bozok (2022), idealize edilen beden görünümüne sahip olmayan kadınların deneyimlerini incelemişlerdir. Araştırmada kadınların feminen görünüme dayalı ideal kadınlık normlarına uymadıklarında yaşadıkları ayrımcılık ve bununla başa çıkmak için kadınların geliştirdikleri direniş stratejilerini ele almışlardır (2022). Çoğunlukla kısa saçlı ve kendilerini erkeksi görünümle tanımlayan katılımcılar “güzel”, “bakımlı”, “nazık” gibi ideal kadınlık normlarına uymalarını bekleyen antrenör ve kulüp yöneticilerinin kendilerini performanslarıyla değil de bu görünüm üzerinden değerlendirdiklerini dile getirmişlerdir (Kavasoglu ve Bozok, 2022). Bu bulgular bazen

cinsiyete bağılı dış görünüşün mesleki performansın önüne geçtiğini ve bu durumda toplumsal cinsiyet normlarının etkili olduğunu gösteriyor.

Bu kadın sporcular dış görünüşleri üzerinden belirli kadınlık ideallerine uymaları beklenirken bu beklentileri reddederek daha fazla çalışıp performanslarıyla öne çıkmaya çalıştıklarını dile getirmişlerdir (Kavasoğlu ve Bozok, 2022). Ayrımcılığa maruz kalmamak için daha fazla çaba gösteren kadınların bu süreçte mesleki açıdan kendilerini daha fazla geliştirmeleri bir güçlenme biçimi olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra kendilerinden toplumsal cinsiyet normlarına göre beklenen fiziksel görünüşleri reddederek kendi arzuları doğrultusunda bedenlerini şekillendirmeleri de normatif kadınlık anlayışına karşı bir duruş olarak okunabilir (Kavasoğlu ve Bozok, 2022). Kadın futbolcuların bu normatif kadınlık pratiklerine karşı geliştirdikleri tavırları Butler'ın toplumsal cinsiyetin tekrarlanan performanslarla inşa edildiği ve dolayısıyla sabit ve değişmez bir öz değil performatif olduğu yönündeki görüşüyle paralellik göstermektedir (Butler, 2014).

Kadınların bedenlerinin toplumsal cinsiyet normlarına göre şekillendiren bir spor dalı olarak bikini fitness sporuyla ilgilenen kadın sporcuların deneyimlerini konu alan başka bir çalışmada bu spor dalının hem baskılayıcı hem de güçlendirici yönleri birlikte ele alınmıştır (Kavasoğlu ve Koca, 2019). Bu çalışmada da bir önceki çalışmada olduğu gibi kadın sporculardan belirli kadınlık idealleri doğrultusunda -örneğin, aşırı kaslanmadan çekici ve güzel- görünüşleri beklenmektedir (Kavasoğlu ve Koca, 2019). Kavasoğlu ve Koca bedenleri yaptıkları spor gereği normatif kadınlık ideallerine göre şekillense de katılımcıların bedenlerini “benim eserim” diye tanımlamalarını kontrolün kendi ellerinde olduğunu ifade etme biçimi olarak değerlendiriyorlar (2019).

Kadın sporcuların deneyimlerini konu alan çalışmalarında kadınların toplumsal cinsiyete bakış açılarını sorgulayan ve direnme olanaklarını araştıran Kavasoğlu ve Koca (2019), ve Kavasoğlu ve Bozok (2022), bazı kadınların kadınlıkla ilişkilendirilen sporlara yöneldiğini bazı kadınların ise yaptıkları spor sonucunda erkeklikle ilişkilendirilen kaslı görünüme sahip olmaktan rahatsızlık duymadıklarını ifade ettiklerine dikkat çekmişlerdir. Toplumsal cinsiyet normlarına uymayan bir görünüme sahip olmalarından dolayı eleştirilere maruz kalsalar da spora devam etmeleri normatif beden ideallerine karşı bir direniş geliştirdiklerini gösteriyor. Bu direniş toplumsal cinsiyet normlarına karşı kültürel olarak bir dönüşümün olabileceğini, bir özgürlük alanı yaratmayı ve beraberinde de güçlenmeyi getirir.

Beden olumlama hareketleri ise popüler kültüre göre tanımlanmış ideal beden özelliklerinin sınırlayan, baskılayan, dışlayan beden normlarına karşı direniş olarak başlayan bir akımdır. Sosyal medya aracılığıyla yayılan bu hareket bir dönem oldukça ilgi görmüştür. Erdem ve Yıldız, sosyal medya platformunda yayımlanan beden olumlama videosu üzerinden bir çalışma yapmış ve videoyu izlettiği katılımcıların yorumlarını kaydetmiştir (2019). Video içeriğindeki bilgilerin, söylemlerin eksik olması ve bu bilgilerin sadece kadınların bedenleri üzerinden ele alınmış olması toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretmiş dolayısıyla hareketin amacına ulaşamamasına yol açmıştır (Erdem ve Yıldız, 2019).

Başlangıçta popüler kültürün gerçekçi olmayan güzellik normlarını reddetmek ve kusurlu olarak tanımlanan bedenleri olduğu gibi kabul etmek amacıyla başlayan beden olumlama hareketlerinin bir önceki çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da amacına ulaşamamıştır (Cwynar-Horta, 2016). Beden olumlama hareketini bir Instagram sayfası üzerinden tanıtmaya başlayan içerik üreticileri bu sosyal ağın ticari bir sektöre dönüşmesiyle ürün pazarlamaya yönelmişlerdir (Cwynar-Horta, 2016). Bu durum detoks çayı gibi her vücut tipini kabul etme amacına ters düşen ürünlerin pazarlanmasına ve Photoshop gibi gerçekçi olmayan fotoğrafların paylaşılmasına yol açarak hareketin hedeflerinden uzaklaşmasına yol açmıştır (Cwynar-Horta, 2016). Ayrıca başlangıçta hareketin eleştirdiği idealize edilmiş beyaz ve ince kadın bedeni üzerinden yapılan temsiller güzellik normlarının yeniden üretilmesini sağlamıştır (Cwynar-Horta, 2016).

Yapılan çalışmaların da gösterdiği gibi beden olumlama hareketi zamanla toplumsal cinsiyet normlarını yeniden üreterek kadınların çekici görünme arzularını pekiştirmiştir. Oysa hareketin çıkış noktası bedenleri olduğu gibi kabul etmeyi savunarak mevcut normları sorgulamak açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Kadın sporculara odaklanan çalışmalarda ya da beden olumlama hareketinin amaçlarında da görüldüğü gibi toplumsal cinsiyet normlarına uygun davranışları, görünümleri ya da mevcut normları sorgulamak bu normların tarihsel ve kültürel olarak inşa edilmişliğini görünür kılar.

Bu bölümde kadınların özneleşme sürecinde güzellik pratiklerini de kapsayan çeşitli uygulamalar, meslekler ve davranış biçimleri aracılığıyla edindikleri deneyimlerinde toplumsal cinsiyet normlarını nasıl anlamlandırdıklarına; bu normlara uyum gösterip göstermediklerine ya da bu normları güçlenme ya da karşı duruş biçiminde nasıl ifade ettiklerine odaklanan çalışmalara yer verdim. Sonuç olarak kadınlar özneleşme süreçlerinde

güzellik normları da dahil olmak üzere toplumsal cinsiyet normlarına kimi zaman uyum göstererek kimi zamanda direnç geliştirerek farklı öznellik biçimleri kurmaktadırlar.

2.4. Sonuç

Literatür taraması bölümünde buraya kadar toplumda belirlenmiş ideal güzellik normlarına, ideal beden ölçülerine uyum sağlamak için sporun, diyetin, estetik ameliyatlarının, dergilerin, medyanın, modanın, sosyal ağların, tıbbi bilginin, söylemlerin ve kitle iletişim araçlarının bu normları inşa etmekte ve yaymakta nasıl etkiler ürettiğini gösteren çalışmalara yer verdim. Bedenlerini bu güzellik normlarına, ideal beden ölçülerine göre düzenleyen kadınları ele alan bazı çalışmalar toplumsal baskı hissettikleri için bazı çalışmalar ise hiçbir baskı hissetmeksizin gönüllü olarak bu sürece katıldıklarını gösteriyor.

Kadınların güzellik normlarına uyum sağlama süreci ile ilgili yapılan çalışmaları baskı ya da rızaya dayalı öz-disiplin ile açıklayan çalışmaların yanı sıra bu güzellik normlarını bazı kadınların güçlenme, özgüven, direniş olarak kendilerini ifade etme aracı olarak kullandıkları güzellik deneyimleri ile ilgili çalışmalara değindim. Bu çalışmalar kadınların güzellik pratikleriyle sağladıkları sosyal dayanışma, ekonomik faydaların yanında güzellik normlarıyla müzakere ederek kendi öznelliklerini nasıl inşa ettiğini ortaya koymaktadır. Ancak bu yöndeki çalışmaların özellikle de saha temelli çalışmaların oldukça az sayıda olması bu konuda çalışma yapmaya karar vermemde etkili oldu.

Kadınların güzellik normlarına katılımının neden ve daha önemlisi nasıl olduğuna yönelik medyadan moda, tıbbi söylemlerden estetik uygulamalarla ilgili yapılmış çalışmaların neredeyse hepsi bunun yanıtını tüketim olgusu üzerinden açıklamaktadır. Kadınları tüketim nesnesi olarak merkeze alan araştırmalara baktığımızda bu çalışmaların çoğu kadınları kapitalist üretim süreçlerinin bir sonucu olarak doğrudan tüketim pazarıyla ilişkilendirmekte ve onları tüketim nesnesi olarak konumlandırarak bu durumun nedenlerini açıklamayı hedeflemektedir. Bu teorik perspektif önemli olmakla beraber, kadınların neden bir tüketim nesnesi olduğu kadar tarihsel süreçte hangi pratiklerle ve nasıl bir tüketim nesnesine dönüştüğü de oldukça önemlidir. Bu araştırmanın göstereceği gibi, muhtemel olarak, kadınların bu süreçte bu dönüşümlerle ne yaptığı kadın öznelliğini analiz edebilmek için önemlidir.

Kadınların güzellik üzerinden denetlenmesi ve bedeninin düzenlenmesini Foucault'nun iktidar-özne ilişkisiyle açıklamaya çalışan araştırmalara baktığımda

çoğunlukla teorik olarak açıklanmaya çalışıldığını, saha araştırmasının oldukça az sayıda olduğunu gördüm. Çoğunlukla genelleme riski taşıyan teorik çalışmaların gündelik hayattaki yansımaları görmek saha çalışmalarının önemini ortaya çıkarıyor. Kadınların öznel deneyimleri ve güzellik pratikleri üzerinden yapılan bir saha çalışmasının teorik olarak Foucault'cu bir perspektifin özgün bir analiz sunması hedeflenmiştir. Bir sonraki bölüm teorik çerçevenin bu çalışmada nasıl kurulduğunu anlatmaktadır.

3. FOUCAULT'DA ÖZNE, İKTİDAR, BİLGİ, SÖYLEM

Bedene yönelik politikalar sabit değildir, dönemsel ve bölgesel olarak farklılıklar gösterir. Kapitalist üretim sistemi içinde ise hem üretim hem tüketim nesnesi olarak görülen bedene yönelik politikaların ekonomik kar elde etme ile beraber oluştuğu görünür. Araştırmamın teorik kısmını oluşturan bu bölümde modernizmle bedene yönelik değişen tahakküm biçimlerini ve iktidarın güç uygulamadan bilgi ve söylemler üreterek bedeni nasıl disipline ettiğini, denetlediğini ve biçimlendirdiğini Foucault'nun yaklaşımıyla açıklayacağım. Bu teorik yaklaşımı kendi saha çalışmamı “uygulamak” niyetinde değilim, bu tür bir girişim başta ifade ettiğim farklılıkları gözden kaçırmak anlamına gelirdi. Aksine, bu kavramsal çerçeve *aracılığı ile* düşünerek kendi saha çalışmamı analiz etmeyi hedefliyorum, onu olduğu gibi “uygulamayı” değil.

3.1. Özne-İktidar ilişkisi

İnsanlar içine doğduğu toplumun özelliklerini farkında olarak ya da olmayarak taşıyan ve aktaran, yapıp ettiklerini, birbirleriyle olan etkileşimlerini ve duygularını *bedeniyle* görünür hale getiren toplumsal varlıklardır. Sosyolojik çözümleme açısından büyük öneme sahip olan beden, pek çok düşünürün ele aldığı bir konu olmuştur. Antik Yunan'da başta Platon ve Aristo olmak üzere filozoflar insan bedenini doğayla özdeşleştirerek beden ve ruh olarak iki ayrı kutba yerleştirir ve on yedinci yüzyıla kadar ruh, beden karşısında üstünlüğünü ve kutsallığını sürdürür (Nazlı, 2005). Aydınlanma döneminde ise Batı coğrafyalarında rasyonelleşmenin ön plana çıkmaya başlamasıyla Descartes'in “Düşünüyorum öyleyse varım” sözünün de gösterdiği gibi ruhun yerini akıl alır. Akıl ile beden arasında kurulan bu yeni düalistik ayrım, bedeni aklın kontrol ettiği bir nesne konumuna yerleştirir (Lloyd, 1996:62-75). Aklın bedeni kontrol ettiği düşüncesi modernist yaklaşımlarda bedenin kavramsallaştırmasını etkilemiştir.

Batı coğrafyalarındaki modern toplumlarda akli beden üzerinde üstün kılan ve bedeni edilgen bir alan olarak inşa eden akıl/beden dikotomisini Foucault iktidar mekanizmaları bağlamında ele alır. Foucault'ya göre beden iktidar mekanizmaları ile sürekli inşa edilir ve biçimlendirilir. Burada bahsi geçen iktidar bilinen tanımlarının aksine bir kişi ya da grup üzerinde egemenlik kuran, belli kurallar çerçevesinde meşruiyetini sağlayan, yukarıdan aşağı bir dağılımın merkezi noktasında olan hiyerarşik bir yapı değildir (Foucault, 2007:71).

Foucault'ya göre iktidar, bir ağ gibi toplumun her yerine dağılmış, yeri tam olarak belli olmayan, iktidarla öznelere karşılıklı etkileşimiyle yayılan ve yeniden üretilen karmaşık bir yapıdır (2001:43). İktidar bilinen tanımlarının aksine bir tahakküm biçimi değil; ilişkiler bütünüdür. İnsanların gündelik yaşamlarındaki her türlü eylem, söylem ve davranışlarının en ince ayrıntılarında bile etkili olan mikro iktidarlara anlamak ise toplumsal ilişkilerin nasıl kurulduğunu anlamamıza olanak verir (Foucault, 2012:23).

Foucault'nun mikro iktidar ilişkilerini sorunsallaştırmasındaki amacı bu ilişkiler aracılığıyla öznelere nasıl kurulduğunu sorgulamaktır. Foucault amacının bir iktidar tanımı yapmak olmadığını, iktidarın özneyi kurma sürecini tarihsel olarak analiz etmek olduğunu *Özne ve İktidar* kitabında anlatır (2014:57-58). Bunun için de Kartezyen görüşü eleştirel bir başlangıç noktası olarak ele alır ve aklın karşısında akıl dışılığın nasıl kurulduğunu sorgular (Foucault, 2017:223). Böylelikle akıllı-deli, normal-anormal, doğal-yapay, güzel-çirkin gibi iki zıt kutup halinde birinin diğerine üstünlüğüyle anlamlandırılan tanımların dışlamayı nasıl meşrulaştırdığını göstermeye çalışır. Akıllı olmakla ne kastedildiğini anlamak için deliliğin nasıl kurulduğunu, yasallıktan ne kastedildiğini anlamak için yasadışılığın nasıl kurulduğunu, iktidar ilişkilerini anlamak için de direniş biçimlerinin özne tarafından hangi biçimde üretildiğinin tarihine bakmak gerektiğini söyler (Foucault, 2014).

İktidar, gücünü rasyonellikten alan, toplumun her alanına nüfuz eden, öznelere disipline eden, denetleyen, düzenleyen ve biçimlendirendir. Sadece akıllı hedefe alıp, eleştirmek bir fayda sağlamaz, bir tahakküm biçimini anlamak için seçilen rasyonalitenin hangi biçimde uygulandığını sorgulamak gerekir (Foucault, 2014:55-56). Cinsiyetler, toplumsal cinsiyete dayalı toplumsal roller, kimlikler, sınıflar, kadınlar ve erkekler arasındaki ayrım ve eşitsizlikler, kadınların erkekler karşısında ikinci planda kaldığı söylemleri ve bunun mücadele pratikleri nasıl ve hangi koşullarda doğup, gelişmiş ve nasıl sürekli üretilmiştir? Foucault, bu normatif yapıların bir öz olmadığını ve tarihsel süreç içerisinde nasıl inşa edildiğini gösterme çabası içerisinde (2014:69). Bunun için de iktidarın en mikro düzeyde etki ettiği öznenin başlayarak bu normatif toplumsal yapıları çözümleyebileceğimizi söyler (Foucault, 2015:272).

Toplumu anlamak için bütüncül bir rasyonalite yerine mikro düzeyde delilik, hastalık, cinsellik gibi farklı temellere odaklanan öznel deneyimlere ayrı ayrı bakmak gerekir (Foucault, 2014:60). İnsanları kategorilere ayıran bu temellerin gündelik deneyimler içerisinde nasıl etki ettiğini anlamak için iktidar mekanizmalarının nasıl işlediğini anlamak

gerekir. İnsanları belirli kimlikler ve statülere göre kategorilere ayırmak mikro düzeyde özneleri belirli çerçevelere yerleştirirken makro düzeyde toplumsal düzeni sağlamak adına denetleme ve düzenleme işlevi görür. İktidarın bu işlevini daha doğrusu stratejisini Foucault şu sözleriyle açıklar:

“Bu iktidar biçimi bireyi kategorize ederek, bireyselliğiyle belirleyerek kimliğine bağlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak doğrudan gündelik yaşama müdahale eder. Bu, bireyleri özne yapan bir iktidar biçimidir. Özne sözcüğünün iki anlamı vardır: Denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi olan özne ve vicdan ya da öz bilgi yoluyla kendi kimliğine bağlanmış olan özne. Sözcüğün her iki anlamı da boyun eğdiren ve tabi kılan bir iktidar biçimi telkin ediyor” (Foucault, 2014, s:63).

Foucault’nun bu sözleri iktidarla özne arasında hem baskı hem de bir kabulleniş ilişkisi olduğunu gösteriyor. Kişi kendisini çevresiyle ve deneyimleriyle kurduğu anlamlarla içselleştirdiği toplumsal normların içinde bulur. Toplumda insanların hayatını şekillendiren bu normatif kalıplar ve insanların bu kalıplara yüklediği anlamların hepsi iktidar ilişkileriyle ilgilidir. Toplumsal cinsiyetin kadınlara ve erkeklere verdiği roller çerçevesinde hareket etme eğilimini iktidar/özne arasındaki etkileşimle ve öznel deneyimleriyle açıklayabiliriz. Ek olarak, bu çerçevede kendimizi baskılanmış ya da özgür hissettiğimiz anlar da aydınlanmacı bilinçlenme perspektifine eleştirelsek iktidar mekanizmalarının içinde olduğumuzu iddia edebiliriz. Kategorilere ayırarak ve kimliklendirerek toplumsal düzeni sağlamak aynı zamanda insanların tüketici ve üretici güçlerinden yararlanmak adına işleyen bu iktidar mekanizmaları farklı dönemlerde farklı stratejiler geliştirir. Bulunan toplumun özelliklerine göre de değişen bu stratejileri ve bedene yönelik gelişen tahakküm biçimlerini anlamak için farklı dönemlerdeki farklı iktidar mekanizmalarına bir sonraki bölümde değineceğim.

3.2. Disiplin ve Denetime Tabii Olan Özne

Foucault iktidarın her dönemde farklı biçimlerde işlediğinden *Hapishanenin Doğuşu* kitabında bahseder (1992). Bu eserde gücün tek elde toplandığı mutlak bir iktidar biçiminden nasıl disipline edici ve düzenleyici iktidara doğru değişim geçirdiğini anlatır. Foucault, on yedinci yüzyılda Batı toplumlarında bedeni işleyen bir makine gibi gören, terbiye eden, mevcut yeteneklerini daha fazla geliştirmesini sağlayan çözümler öneren ve itaat etmesini sağlayan disipline edici iktidarın politikasını anatomik-politika olarak tanımlar (1992). İktidarın disipline edici politikasının amacının insanlardan en fazla faydayı sağlamak olduğunu şu sözleriyle açıklar:

“Disiplin, aslında, toplumsal gövdedeki en ufak unsurlara varıncaya kadar denetleyebilmemizi sağlayan, bizzat toplumsal atomlara, yani bireylere ulaşmamızı sağlayan iktidar mekanizmasıdır. İktidarın bireyselleştirme teknikleridir. Birini nasıl gözetlemeli, davranışını, tavrını, becerilerini nasıl denetlemeli, performansını nasıl pekiştirmeli, yeteneklerini nasıl çoğaltmalı, en yararlı olacağı yere onu nasıl yerleştirmeli: Benim anladığım disiplin işte budur” (Foucault, 2014: 149-150).

İktidarın bireysel özelliklere göre sınıflandırmalar yapmasındaki amaçlardan birisi de Foucault’ya göre insanları kullanışlı bir güce dönüştürmek ve fayda sağlamaktır. İktidar ilişkileri içerisinde işleyen disiplin mekanizmaları bir sınır belirler ve bunu en ufak ayrıntıyı göz ardı etmeden her şeyi belirli kurallara bağlar ama bu kurallar neyin yasak olduğunu değil neyin yapılması gerektiğini söyler (Foucault, 2013: 44-46). Bunlar normun, normalin aynı zamanda zorunlu olanın sınırlarıdır. Kişi kendisi için doğru ya da normal olarak kabul edilen taraftan yola çıkarak anormali tanımlar. Disiplin mekanizması bu normalleştirmeyi öznelere üzerinden işler ve öznelere sınıflandırır (Foucault, 2013: 50-51). Öznelere normal/anormal, akıllı/hasta, güzel/çirkin gibi sıfatlarla sınıflandırmak aynı zamanda bedeni tekrar ve tekrar şekillendirmek anlamına gelmektedir.

Birinin diğerine üstün olduğu ve diğerini dışladığı bu dikotomilerde marjinal kabul edilen norm dışında kalan bedenler mutlak iktidarda olduğu şekilde bir cezaya maruz kalmazlar. Toplumdaki normlara uyum sağlamaları için ya hastane, hapisane gibi kurumlarla ıslah edilirler ya da panoptikon modelinde olduğu gibi görünmez bir iktidar ağıyla kendi kendilerini denetlerler (Foucault, 2015: 237). Foucault görünmeden gözetleyen bir hapisane modeli olarak Bentham tarafından tasarlanan panoptikonu öznelere kendi kendilerini denetlemesi bağlamında analiz etmek için bir metafor olarak kullanır. Bu disiplin ve kendini denetleme süreci öznelere içselleştirdikleri normlarla kendi iradeleriyle hareket ettiklerini düşündükleri özneleşme sürecidir. Özneleşme sürecinde öznelere norm dışı olarak tanımlanan davranışlardan farkında olmadan kaçınırlar. Öznelere toplum tarafından normal olarak kabul edilen görünüm ve davranışlar dışında hareket etmekten kaçınmalarının nedenlerinden birisi de toplum tarafından dışlanma korkusudur.

İktidar bir baskı oluşturan dışlanma korkusu gibi sadece dışarıdan gelen bir baskı şeklinde işlemez. Öznelere kendi deneyimlerine, hazlarına, fizyolojik değişim süreçlerine etki eder yani doğrudan bedene yönelik bir düzenleme de iktidar mekanizmalarının özelliklerindendir (Foucault, 2007:112). O yüzden bedenin tarihini sadece bedene yüklenen, verili kabul edilen anlamlarla değil özneleşme sürecinin farklı iktidar mekanizmalarıyla farklı dönemlerde nasıl bir inşa süreci geçirdiğini öğrenerek anlayabiliriz (Foucault, 2007:112).

Foucault'ya göre Batı toplumlarında on sekizinci yüzyılın sonrasında düzenleyici bir yapısı olan yeni iktidar ilişkilerinin özelliği sağlıklı ve yaşam kalitesi yüksek gibi görünen özneler inşa etmek ve özneleri doğum-ölüm oranlarına kadar denetleme alanının içerisinde dahil ederek daha geniş bir nüfusa müdahale etmektir (2007:103). Bireyselleştirici etkiler yaratarak hem uysal hem yararlı bedenlere dönüştürme etkisi olan disiplinci iktidarla yaşama odaklanan düzenleyici iktidarın ortak noktası bedene yönelik bir teknoloji olmasıdır (Foucault, 2001:255). On sekizinci yüzyıl sonrasını açıklamak için odaklandığı bu iktidar ağı bir dönemden kopuş ve yeni bir dönemin bir başlangıcı olmaktan ziyade, birlikte işleyen, birbirlerine eklenilen bir iktidar teknolojisi bütünüleridir (2001:256). Yani disiplinci ve düzenleyici iktidar biçimleri birlikte işlerler. Cinsellik de Foucault'nun deyişiyle *"bedenin bireysel disiplinleri ile nüfusun düzenlenmesi arasındaki eklem noktasına yerleşmiştir."* (2014:153). Örneğin bir yandan öznelerin cinsellik, cinsiyet gibi bireysel gibi görünen özellikleri üzerinden bedenlerini denetim altına alır bir yandan sağlık, hastalık, doğurganlık gibi bedenlerin biyolojik sürecine müdahale ederek nüfusu kontrol altına alır (2001:257). Cinselliğin hem disipline edici hem düzenleyici etkisini Foucault şu sözleriyle aktarır:

"...bir yanda da cinsellik, dölleyici etkileriyle, artık bireyin bedenini değil, nüfusun oluşturduğu o ögeyi, o kalabalık birliği ilgilendiren geniş biyolojik süreçler içerisinde yer alır ve geçerlik kazanır. Cinsellik, tamı tamına beden ve nüfusun buluşma yeridir. Demek ki disipline dayanır, ama aynı zamanda düzenlemeye de dayanır" (Foucault, 2001:257).

Cinselliğin normatif formlarını belirleyen bu iktidar mekanizmaları öznelerin belirlenmiş kadın, erkek kimliği çevresinde hareket etmesini sağlar. Bu aynı zamanda türün devamlılığının sağlanması açısından da heteronormatif ilişkileri destekler. Foucault özneleri disipline eden ve nüfusu kontrol altında tutan toplumsal normların kesiştiği noktada normalleştirme toplumu oluştuğunu söyler (2001:258). Bu normalleştirme toplumunu pekiştiren en önemli araçlardan birisi de tıp bilimidir (Foucault, 2001:258). Tıp, insanları biyolojik süreçlerine göre sınıflandırır ve hangi bedenlerin normal hangilerinin anormal olduğunu belirler. Bu biyolojik sürece dayanan evrensel, bilimsel bilgilerle oluşan normlar cinselliği ve dolayısıyla cinsiyeti sabit, değişmez olarak kabul eder.

İdealize edilen bu kimlik tanımlarına göre özneler kendilerini disipline eder ve aile kurumunun gerektirdiği çerçevede türün devamını sağlamaya meylederler. Nüfusun düzenli bir şekilde gelişmesi ya da yok olması bu sağlıklı aile ilişkilerine, hastalıkların kontrol altına alınmasına, yaşlı nüfusun istatistiksel olarak planlanmasına bağlıdır (Foucault, 2014:152).

Dolayısıyla cinsellik nüfus politikalarının ve biyo-iktidarın vazgeçilmez araçlarından birisidir (Foucault, 2014:153). Bu bağlamda kadın ve erkek arasındaki keskin, net ayrımın en önemli nedenlerinden birisi de toplumun düzenini korumak ve sağlıklı bir şekilde devamlılığını sağlamaktır. Nüfusun denetimi için bedenlerin biyolojik olarak denetlenmesi beraberinde bedenlerin fiziksel olarak da normlara uyumlu olması gerekliliğini getirir. İdealize edilen kimliklerin yanında öznelerden toplumsal olarak beklenen bazı davranış ve fiziksel görünümeler vardır. Öznelerin kendi kimlikleriyle kurdukları bir ilişki sonucunda belirli bir ideale ulaşmak için bedenlerini geliştirmelerinin, sağlıklı ve güzel görünmek için bazı pratiklerde bulunmalarının da bir özneleşme süreci olduğunu Foucault şu sözleriyle açıklar:

“Bedene hâkim olma, beden bilinci, ancak iktidarın bedeni kuşatmasıyla elde edilebilmiştir. Bedeni kuşatan birçok araç ve iktidar türü mevcuttur. Jimnastik, idmanlar, kas geliştirme, çıplaklık, güzel bedenin yüceltilmesi...Tüm bunlar, çocukların, askerlerin, bedeni üzerinde, sağlıklı beden üzerinde, iktidarın uygulandığı, kararlı, inatçı, titiz, bir çalışmayla insanı kendi bedenini arzulamaya götüren hatadır” (Foucault, 2003: 39).

Bu alıntının gösterdiği gibi Foucault’ya göre ideal bedenlere ulaşmak için yapılan bu pratikler ile yaratılan arzu da bir tür iktidar mekanizmasıdır. Öznelerin bedenlerini bu idealler çerçevesinde şekillendirmek için duydukları arzu bu normların nasıl yeniden üretildiğini gösterir. Bedenini, arzularını disipline ederek belirli sınırlar içerisinde kendini inşa eden özneler kapitalist sistemin gelişmesiyle üretim sürecine dahil olurlar. Foucault, kapitalist sistemle düzenleyici iktidarın içi içe geçmiş ilişkilerini ve öznelerin bu sürece nasıl dahil olduklarını şöyle açıklar:

“Bu biyo-iktidarın kapitalizmin gelişmesinin vazgeçilmez bir ögesi olduğu kuşku götürmez; çünkü kapitalizm, bedenlerin denetimli bir biçimde üretim aygıtına sokulması ve nüfus olaylarının ekonomik süreçlere göre ayarlanmasıyla güvence altına alınmıştır. Ama kapitalizm daha da fazlasını istedi; her ikisinin de büyümesine, kullanılabilirlikleri ve itaatkarlıkları ile aynı zamanda güçlenmelerine de gereksindi; güçleri, yetenekleri, genel olarak da yaşamı artıracak ama aynı zamanda da onları bağımlı kılmayı da zorlaştırmayacak iktidar yöntemlerine gereksindi” (Foucault, 2007:103-104).

Kapitalist sistemin amacı ekonomik süreçleri düzenlerken özneleri de kendine en faydalı olacak şekilde üretim ve tüketim gücü olarak kontrollü bir şekilde bu sürece dahil etmektir. Kapitalizmin gerekli işgücünü sağlarken güçlerini, yeteneklerini, sağlıklarını, davranışlarını, fiziksel görünüşlerini en iyi düzeye çıkarmak için de kendi kendilerini “geliştirmelidir”. Özneler içselleştirdikleri kimliklere uymak ve başarı, sağlık, güzellik gibi ideal normlara ulaşmak için kapitalist sistemin sunduğu hizmetlere yönelirler. Özneleri

tüketerek ideal normlara ulaşmaları için teşvik edip yönlendiren en güçlü araçlar toplum içerisine yayılmış söylemler ve doğruyu ya da normal tanımlayan bilgidir. Özneleşme sürecinde bilgi, söylem ve iktidar ilişkisi önemli bir noktadır. Öznelerin inşa sürecinde birbirleriyle etkileşim halinde olan bilgi, söylem ve iktidar ilişkilerinin nasıl etkiler yarattığına bir sonraki bölümde değineceğim.

3.3. İktidar-Bilgi-Söylem ve Özne İlişkisi

İktidarın disiplin, denetim ve düzenleme niteliklerinin yanında bilgiyi üreterek, arzu ve hazzı kışkırtarak yönlendirme işlevi vardır. Modern zamanlarda öznelerin inşa sürecinde iktidarı oluşturan sistemin parçalarından birisi de bilgidir. Bilgi özneleri hem tahakküm altına almak hem de yönlendirmek için kullandığı bir araçtır. İktidarın kendisini meşrulaştırdığı araçlardan birisi olan bilginin hakikat üreterek yayıldığını Foucault şöyle dile getirir:

“Bir tür katmanı ortaya çıkarmaya çalışıyorum, modern teknisyenlerin değişimi arayüzeyi, bilgi ile iktidarın, hakikat ile iktidarın arayüzeyini. İşte, benim sorunun budur. Batı toplumu gibi bir toplumun, artık buna dünya toplumu diyebiliriz, her an ürettiği hakikat etkileri vardır. Hakikat üretilir. Bu hakikat üretimleri iktidardan ve iktidar mekanizmalarından ayrı değildir; çünkü hem bu iktidar mekanizmaları bu hakikat üretimlerini mümkün kılar, bunlara yol açar, hem de bu hakikat üretimlerini kendinde bizi bağlayan, birleştiren iktidar etkileri vardır. Beni ilgilendiren şey, hakikat-iktidar, bilgi-iktidar ilişkileridir” (Foucault, 2012:173-174).

Öznelerin inşa sürecinde bilgi ile iktidarın iç içe geçmiş ilişkisi sonucunda bir hakikat üretilir. Hakikat ile iktidar birbirine eklenmiş ve bulunduğu toplumun özelliklerini yansıtan özelliktedir. Foucault bu noktada iktidarın işleyişinin bilgiyi yarattığını söyler ve bilgi de iktidar etkilerine yol açar (2012: 35). Bu etkiler sonucunda evrensellik ilkeleri çerçevesinde üretilen bilgi etkileşimde olduğu özneler tarafından içselleştirilir, yeniden üretilir ve iletişimde olduğu her alana yayılır. İktidarın meşruiyetini özneler üzerinden sağladığını ve yayıldığını Foucault şöyle ifade eder:

“Aslında, bir bedeni, jestleri, söylemleri, arzuları birey olarak kimlikleştiren ve oluşturan şey, işte bu tam olarak iktidarın ilk etmenlerinden biridir. Şöyle ki birey iktidarın karşısında değildir, bence onun ilk etmenlerinden biridir. Birey iktidarın bir etmenidir ve aynı zamanda, bir etmeni olduğu ölçüde de onun aracısıdır: iktidar, oluşturduğu bireyden geçiş yapar” (Foucault, 2001:43).

Özneler bilgiler aracılığıyla davranışlarına, arzularına, bedenlerine ve söylemlerine yön verirler. Bu davranış biçimleri öznenin kendinde olan bir durum değil öğrenerek,

deneyimleyerek oluşan yeniden üretim sürecidir. İktidar ilişkilerini tekrar inşa ederek sürekliliğini sağlayan yeni bilgi türlerinin ortaya çıkmasıyla iktidar daha geniş bir alana nüfus etmeye başlar. Örneğin insanların hayatlarını iyileştirmek adına başlayan sosyal yardımlar bir süre sonra kurumsallaşmaya ve farklı alanların da bu sürece dahil olmasına zemin hazırlar. İnsanların hayatlarına müdahale olarak gördüğü bu durumu Foucault şöyle açıklıyor:

"On dokuzuncu yüzyılda insanseverlik örneğini ele alın: İnsanlar başkalarının yaşamlarına, sağlıklarına, beslenmelerine, barınmalarına karışmaya başlar... Daha sonra kişiler, kurumlar, bilgiler... kamu sağlığı, denetçiler, sosyal danışmanlar, psikologlar bu karmakarışık işlevden türemiştir. Daha sonra da şimdi, sosyal görevliler kategorisinin yaygınlaşmasına tanık olmaktayız" (Foucault, 2012:45).

İnsanların yaşam kalitelerinin daha iyi olması için ortaya çıkan ve daha fazla uzmanlık alanına ayrılan bu kurumlar da Foucault'ya göre denetleme, düzenleme mekanizmalarıdır. Günümüzde insanları daha fazla ayrıntısıyla ele alan diyetisyenler, kişisel gelişim ve eğitim koçları, güzellik uzmanları da insanları belirli standartlara uygun haline getirmeye çalışan bilgilerin, söylemlerin yayılmalarına olanak sağlayan araçlarıdır. Bilgi ve söylemler aracılığıyla bir önceki bölümde değindiğim sağlık, beslenme, cinsellik, spor, güzellik gibi birçok alanda uzman olarak nitelendirilen kişilerin yaptığı açıklamalar insanların davranışlarını doğrudan etkiler. İktidarın düzenleme stratejilerinden birisi olan bilgi üretiminin itiraf tekniği ile cinsellik üzerinden nasıl yapıldığını ise Foucault şöyle dile getirir:

"Söylemlerin, hem de iktidarın gerektirdiği biçimde titizlikle hazırlanan söylemlerin bollaşması; cinsel çeşitliliğin güçlenmesi ve yalnızca bu farklılığı tecrit etmeye değil, onu davet etmeye, kışkırtmaya, dikkati, söylemleri ve hazları çeken bir odak haline getirme olanağına da sahip tertibatların oluşturulması; talep üzerine itiraf üretilmesi ve bu üretimden yola çıkılarak meşru bir bilgi sistemiyle çoğul bir haz düzeninin kurulması" (Foucault, 2007:59-60).

Cinsellik üzerine söylemlerin bir anda bu kadar artması, cinselliğin basit anlamda bastırıldığını değil, cinsellik üzerinde daha fazla bilgi üretildiğini gösterir. Geleneksel zamanlarda insanlar saklı, mahrem bilgilerini kiliselerde paylaşıyorken modern zamanlarda tıp, psikiyatri, hukuk gibi daha kurumsal alanlarda dile getirmeye başladılar. Foucault paylaşılan bu bilgilerin istatistiksel bir veriye dönüştüğünü ve sınıflandırma yaparak kontrol sürecine dönüştüğünü söyler. Bilimsel ve nesnel bilgiler insanlarda daha fazla güven ve gerçeklik algısı yaratsa da hakikatin sadece bilimsel ve nesnel olması gerekmez. Bilgi ve söylemler her alanda sınırsızca üretilebilir. Bazen bir medya kanalından duyulan bir bilgi de

binlerce insan için hakikat etkisi yaratabilir (Foucault, 2012:177). Burada önemli olan hakikatin nasıl meşrulaştırıldığı, özneler tarafından nasıl deneyimlenip aktarıldığıdır.

Modern zamanlarda iktidar ilişkileri baskı yoluyla değil bilgi ve söylemler üreterek öznelerin içselleştirdikleri normlarla inşa edilir. Tek bir kaynaktan türemeyen ve kurumsallaşarak yayılan bilgi ve söylem sadece kategorilere ve sınıflandırmalarda ayırmakla kalmaz aynı zamanda nesnel ve evrensel olarak kabul görür. Bu bağlamda evrensel olarak kabul edilen hakikatin yalnızca ne olduğu değil öznelerin deneyimlerinden yola çıkarak nasıl meşrulaştığı da sorgulanmalıdır.

Sonuç olarak, Foucault'ya göre iktidar doğrudan baskı uygulayan, cezalandıran, yasaklayan bir güç değil özne, bilgi, söylemlerle içi içe geçmiş toplumsal etkileşimler aracılığıyla inşa edilen ilişkiler bütünüdür. Bu çerçevede, bu bölümde Foucault'nun iktidar, özne, bilgi ve söylem kavramları aracılığıyla, iktidar mekanizmalarının insanların düşüncelerinden eylemlerine kadar nasıl nüfuz ettiğini ve toplumsal düzeni sağlamak adına disipline edici, denetleyici ve düzenleyici bir işleve sahip olduğunu açıkladım.

3.4. Özneleşme Sürecinde Direnme ve Özgürlük Olanakları

Bu bölüme kadar Foucault'nun özneleşme sürecinde iktidar mekanizmalarının baskıcı, sınırlayıcı bir izlenim yaratan görüşlerine yer verdim. İktidar mekanizmalarının baskıcı, tahakküm edici yapısının sınırsız bir güç olduğu ve tamamen edilgen özneler inşa ettiği söylenemez. Foucault, tahakkümü sınırlandırılmayan iktidar ilişkileri yoktur ve iktidar ilişkilerinin olduğu her yerde direniş imkânı da vardır der (2014:177). Birinin varlığı diğerinin de olma koşulunu sağlar. İktidar ilişkilerinin her yerde olmasının sınırsız tahakküme sahip olduğu anlamına gelmediğini Foucault şu sözleriyle açıklar:

“Normalizasyon süreçlerinde kullanılan tekniklerin analizinde, kitlesel ve direnilemez bir normalizasyon olduğu iddiası yoktur. İktidar ilişkilerinin her yerde olması, bütün gücü ellerinde bulundurdıkları anlamına gelmez. İktidar ilişkilerinin çokluğu, kesişmeleri, kırılğanlıkları ve tersine çevrilebilirlikleri tüm davranış alanlarını tıkayan ve tek yanlı olarak yönlendiren bir iktidarın var olmadığı anlamına gelir” (Foucault, 2014:21-22).

Özneleşme sürecinde iktidarın kendine has teknikleri olsa da bu her zaman tek taraflı bir güç olarak uygulanmaz. Özneler bu dayatmalara karşı durabilir hatta bu durumu kendi lehine tersine de çevirebilir. Foucault'nun sözünü ettiği direniş ve özgürlük dayatmalardan ve kısıtlamalardan yalıtılmış negatif bir özgürlük anlayışı değil bu dayatmalara karşı kendi

yaşamımızı dönüştürebilecek güçleri kullanabilmektir. Bu bağlamda Foucault “*etik özgürlüğün düşünülerek yapılan bir pratiği, özgürlükse etiğin ontolojik koşuludur*” der (2014:23). Burada yapılması gereken özgürlüğün ne olduğunu veya var olup olmadığını sorgulamak değil, etik olarak nasıl kullanılacağıdır. Yani kişilerin düşüncelerinde, arzularında, eylemlerinde ve kimliklerini inşa sürecinde özgürlüğü nasıl araçsallaştırdıklarıyla ilgilidir.

İktidar öznelerin kendilerini, davranışlarını, kimliklerini düzenleme dönüştürme sürecinde üretici gücünü kullanır. Özneler ise, yapısalcı teorik çerçevelerin iddia edebileceğinden farklı olarak, tamamen pasif değildir ve iktidarın bedenleri dönüştürücü gücünün sınırlarını zorlamanın, dönüştürmenin imkanları da vardır. “*İktidar bedeni çalıştırır, davranışa nüfuz eder, arzu ve zevkle iç içe girer, işte onu bu çalışma içinde suçüstü yakalamak gerekir; yapılması gereken şey bu analizdir.*” (Foucault, 2012:49). İktidar ilişkilerinin nasıl kurulduğunu ve işlediğini sorgulamak aynı zamanda direnmek için olanaklar sağlar. Gündelik hayatta değişmez, doğal olarak kabul edilen normların değişebildiğini keşfetmek sadece normal olarak tanımlananların dışında farklı yaşam tarzlarının da mümkün olabileceğini gösterir. Bunun için de yapılması gerekenin iktidarın bir baskı mekanizması olarak ortadan kalkabileceğini düşünmek değil nasıl bu mekanizmalar içerisine dahil olduğumuzu sorgulamak olduğunu Foucault şu sözleriyle ifade eder:

“Bugünkü hedef belki de ne olduğumuzu keşfetmek değil, olduğumuz şeyi reddetmektedir. Modern iktidar yapılarının eşzamanlı olarak bireyselleştirmesi ve bütünleştirilmesi olan bu ikili kısıtlamadan kurtulmak için ne olabileceğimizi tahayyül etmek ve bunu gerçekleştirmek zorundayız. Günümüzün siyasi, etik, toplumsal ve felsefi sorunu, bireyi devletten ve devletin kurumlarından kurtarmaya çalışmak değil; kendimizi hem devletten hem de devletle ilintili olan bireyselleştirme türünden kurtarmaktır. Yüzyıllardan beri zorla dayatılmakta olan bu tür bireyselliği reddederek yeni öznellik biçimlerine geçerlilik kazandırmak durumundayız” (Foucault, 2014: 68).

Foucault’ya göre öznelerin nasıl inşa edildiğini öğrenmek yeni öznellikler keşfetmeye de olanak sağlar. Olduğumuz şeyi reddetmek, sorgulamak bir kalıbın içerisindeki kısıtlanmış kimlik ve davranışlara da açıklık getirmek, yer yer onları ter yüz etmek anlamına gelebilir. Direnmenin iktidar ilişkilerine içkin olduğunu Foucault şu sözleriyle açıklar:

“İktidar ilişkileri, bir direnme noktaları çokluğu uyarınca var olabilirler; bu noktalar, iktidar ilişkilerinde rakip, hedef, destek yada bir kavga için atılım rolü oynarlar. Bu direnme noktaları, iktidar şebekesinin her yanında mevcuttur” (Foucault, 2007:74).

İktidar ilişkilerinin iki yönlü olduğunun vurgusunu yapan Foucault, baskı ve direnişin sürekli etkileşim halinde olduğunu söyler. İktidar ilişkileri her zaman aynı derecede baskı ve direniş göstermez; gündelik hayat içerisinde en küçük toplumsal normları sorgulamak bile bazen iktidar disiplinize edici sınırlarını esnetmesine ve ya yeniden düzenlenmesinde etkiler üretebilir. Foucault'nun sürekli etkileşim halinde olduğunu söylediği iktidar teknolojilerinden birisi de kendilik teknolojisidir:

“Bireylerin kendi bedenleri ve ruhları, düşünceleri, hareket tarzları ve varoluş biçimleri üzerinde, kendi imkanları ya da başkalarının yardımıyla bir dizi operasyon yapmalarını ve böylece belirli bir mutluluk, arınmışlık bilgelik, kusursuzluk ya da olumsuzluk haline ulaşmak üzere kendilerini dönüştürmelerini sağlayan benlik teknolojileridir” (Foucault, 2003: 36-37).

Foucault kendilik teknolojileri kavramıyla insanların sadece dışsal baskılar aracılığıyla değil aynı zamanda belirli hedefler doğrultusunda kendi benlikleriyle kurdukları ilişki sonucunda kendi öznelliklerini de inşa ettikleri pratikler bütününe ifade eder. Bu bağlamda kendilik pratikleri de insanların toplumsal olarak kabul görmüş olan hedeflere kendi arzularını da gözeterek kendilerini geliştirdikleri ya da dönüştürdükleri etik bir davranış biçimini kapsar (Foucault, 2014:207).

Kendilik pratikleriyle öznelere kendini inşa etme süreci Foucault'nun düşüncesinde aynı zamanda özgürlük pratiklerinin de bir adımıdır. Burada bahsettiği özgürlük tahakkümden mutlak kurtuluşu temsil etmez, asıl önemli olan özgürlük pratiklerinin hayata nasıl geçirildiğidir (Foucault, 2014:223-224). Foucault'nun bu yaklaşımı özgürlüğün sabit değil oluşum halinde olduğunu ve aktif olarak öznelere bu sürece katılarak kendilerini dönüştürmelerinin mümkün olduğunu ima eder. Özgürlük pratikleri ile yaratılan yeni kendilikler olarak da düşünebileceğimiz bu özneleşme sürecini Foucault sanat eserine benzetir:

“Bana çarpıcı gelen nokta, toplumumuzda sanatın, bireylerle ya da yaşamla değil; sadece nesnelerle ilintili bir şey haline gelmiş olmasıdır. Ayrıca, sanatın özelleşmiş olması ya da sanatçıların uzmanlar tarafından yapılması. Peki ama, herkesin yaşamı bir sanat eserine dönüştürülemez mi? Niçin bir tablo ya da ev sanat eseridir de kendi yaşamımız değil?” (Foucault, 2014:203)

Foucault, insanların yaşamlarını kendi imkanları doğrultusunda dönüştürme potansiyellerinin olduğuna işaret eder. Foucault'ya göre yaşam yalnızca pasif olarak belirlenmiş normlara uymak değil aktif olarak kendi yaşamlarını şekillendirerek inşa ettikleri bir özneleşme sürecidir.

Bu bölümde Foucault'nun görüşleriyle, özneleşme sürecinde iktidarın sadece baskı kurucu yönünün olmadığını, öznelerin bu süreçte tamamen pasif kalmadıklarını ve tahakkümü (bilinç merkezli bir açıklamaya dayalı olmasa da) sorgulama ve dönüştürme imkanına sahip olduklarını açıklamaya çalıştım. Özgürleşme ve direniş sadece büyük toplumsal olaylarla sınırlı değildir; gündelik hayat içerisinde en küçük normların veya toplumsal ilişkilerin sorgulanarak dönüştürülebilmesini sağlayabilir.

Araştırmanın teorik çerçevesini çizen bu bölümde öncelikle özneleşme sürecini anlamak için tarihsel olarak değişen iktidar mekanizmalarının özne, bilgi, söylemle etkileşim kurarak nasıl görünmez bir tahakküm kurduğunu göstermeye çalıştım. Ayrıca özneleşme sürecinde öznelerin tamamen pasif olmadıklarını toplumsal baskıya, normlara, rollere, kimliklere direnerek dönüştürme potansiyelleri olduğunu, bazen de bu normları kimliklerinin ifade aracı olarak kullanarak yeni öznellikler inşa edebileceklerini Foucault'nun ifadeleriyle aktardım. Bu çerçeveye dayanarak kurduğum araştırmanın yöntemsel kurgusu bir sonraki bölümde açıklanacaktır.

Bu tezde, bazı kadınların gündelik hayatlarında bir rutin olarak yaptıkları güzellik pratiklerinin normatif kadınlığın inşasında nasıl karmaşık ve iç içe geçmiş bir ilişki içerisinde olduğunu göstermek amacıyla bedenin ve güzellik olgusunun toplumsal cinsiyet, moda, medya, kozmetik endüstrisi gibi mekanizmalarla inşa edildiğini öne süren çalışmaları ele aldım. Bazı kadınlar için güzellik pratiklerinin bir tercihten öte toplumsal cinsiyet normları ve beden politikalarıyla bedenleri tahakküm altına alan normatif düzenlemelere ve bir inşa sürecine işaret etmesi, bu çalışmada Michel Foucault'nun iktidar, bilgi ve söylem kavramlarıyla kadınların özneleşme süreci arasındaki ilişkiyi temel alan bir teorik çerçeve geliştirmemi sağladı. Bu teorik çerçeveye bazı kadınların güzellik pratiklerini nasıl deneyimlediklerini, bu pratiklerin kısıtlayıcı ve rıza üretici etkilerini veya her ikisini aynı anda nasıl yaşadıklarını derinlemesine analiz edebilmek için kadınların deneyimleri üzerinden nitel çalışma yaptım.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

4.1. Giriş

Bu çalışmada araştırmanın konu ve amacına yönelik olarak nitel araştırma yöntemi olan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniğini kullandım. Nitel araştırma yöntemi, araştırmacı tarafından bireylerin sosyal dünyayı nasıl anlamlandırıdığını ve özneler arasındaki ilişkilerin çoklu, dinamik, karmaşık yapısını açığa çıkararak toplumsal olguları yorumlamaya olanak sağlar (Kümbetoğlu, 2008:34). Toplumsal olgular nitel araştırmalarda, pozitivist perspektiften beslenen nicel araştırmalardan farklı olarak insanlardan bağımsız var olan, keşfedilmeyi bekleyen olgular değil toplumsal ilişkilerle ve etkileşimlerle inşa edilen bir süreci ifade eder (Şavran, 2012). Bu bağlamda nitel araştırma yöntemi kadınların toplumsal normlar, söylemler ve deneyimleriyle oluşan özneleşme sürecinde güzellik pratiklerine nasıl anlamlar yüklediğini anlamak ve bu pratiklerin özneleşme sürecinde nasıl etkiler ürettiğini anlamak için önemli katkılar sunar. Bu bölümde yapılan saha çalışmasının aşamalarını ayrıntılı olarak açıklayacağım.

4.2. Araştırma Alanı, Katılımcı ve Görüşme Yöntemi Belirleme Süreci

Yorumlayıcı bir yaklaşıma dayanan niteliksel yöntemde, insanlar içerisinde bulundukları fiziksel ve toplumsal dünyayı farklı anlamlandırıp farklı yorumlayabilir. Özneler arasındaki toplumsal ilişkiler ve eylemler sonucunda ortaya çıkan bu farklı olgular arasında kesin nedensellik ilişkisi kurulamadığı için evrensellik nitelikleri taşımazlar ve genellenemezler (Şavran, 2012). Nitel araştırmaların amacı statik yapısı gereği her toplumsal bağlama göre değişen, evrensel nitelik taşımayan ve genellenemeyen olguların bu farklılıklarını göstermektir. Bu nedenle nicel araştırma yöntemlerine göre çok daha küçük örneklem grubuna odaklanırlar (2012). Bu araştırmanın örneklemine, toplumsal cinsiyet normlarıyla kadınların güzelliğe yüklediği anlamlar arasındaki ilişkileri analiz edebilmek için güzellik salonlarına giden kadınlardan oluşturdum. Araştırmanın örneklemine belirlerken yaş, sosyal statü, siyasi görüş, inanç gibi herhangi bir sınırlandırma yapmadım.

Araştırmacı örneklemi tespit edip veri toplama sürecine başladıktan sonra sorular, veri toplama biçimleri veya araştırma yapılması planlanan mekân çalışmanın hedefleri doğrultusunda değişebilir (Creswell, 2017:186). Kadınlarla derinlemesine görüşme yapmak için kurgulanan bu çalışmayı katılımcıların gitmeyi tercih ettikleri güzellik salonları sınırları

içerisinde yapmayı planladım. Bu doğrultuda birkaç güzellik salonu işletmecisiyle görüşüm ve araştırma yapmak istediğim konuyu açıkça anlattım. Ancak görüştüğüm her güzellik salonu işletmecisi müşteri gizliliğini esas aldığını söyleyerek kadın müşterileriyle iletişim kurmama yardımcı olmayı kabul etmedi ve saha çalışması planlanan zamandan daha uzun sürme riskiyle karşı karşıya kaldı.

Örneklem evreninin birimlerine ulaşmanın sınırlandırıldığı, araştırma sürecinin beklenen şekilde yürütülemediği durumlarda hedeflenen zengin bilgiye erişebilme yollarından birisi de kartopu yöntemidir (Baltacı, 2018). Araştırılan konu hakkında yeterli bilgi düzeyine sahip olduğu düşünülen bir kişiden yola çıkarak araştırma konu ve amacına uygun farklı kaynaklar ve kişilere ulaşmayı sağlayan bu yöntem, ilk görüştüğü kişiyle arasında güven sağlanması durumunda daha etkili sonuçlar verebilmektedir (2018). Böylelikle ilk katılımcıyla görüşme başlatıldıktan sonra zincirleme şeklinde konu hakkında bilgi ve deneyim sahibi yeni kişilere daha kolay ulaşılabilir ve örneklem büyür (Kümbetoğlu, 2008:99). Karşılaşılan bu zorluğu aşarak güzellik pratiklerini deneyimleyen kadınlara ulaşabilmek için kişisel olarak müşterisi olduğum bir kuaförden hem kendi müşterisi olup hem güzellik salonlarına giden kadınlara ulaşma konusunda destek aldım ve bu şekilde görüşmelere devam ettim. Kartopu zincirinin ilk halkası olan katılımcıyla daha önceden kurmuş olduğum güven bağı, daha sonra görüştüğüm katılımcılarla iletişimimi kolaylaştırmış ve görüşme sürecinin daha içtenlikli yürütülmesini sağlamıştır.

Saha görüşmeleri araştırmacının araştırdığı konunun amacına uygun belirlediği örneklem içinde olan katılımcılarla yaptığı yapılandırılmamış, yönlendirici olmayan, derinlemesine görüşmelerden oluşan, etki/tepkiye dayalı değil de daha çok içgörüler, hisleri ve öznel anlamları içerisinde barındıran dostane sohbetlere benzese de belli formel normlar çerçevesinde gerçekleşir. Betimleyici, yapısal ve karşılaştırma soru türlerinden bazılarının ya da hepsinin kullanıldığı görüşmeler katılımcının kendisini rahat hissettiği ev ortamında yapılabileceği gibi gözlemlemek istediği asıl mekânda da yapılabilir (Neuman, 2020:716-723). Detaylı bilgi elde etmek için yüz yüze yapılan görüşmelerde genellikle katılımcının bulunduğu ve kendini ait hissettiği ortamının tercih edilmesi nitel araştırma yöntemlerinin en önemli özelliklerinden birisidir. (Creswell, 2017). Katılımcıların çalışma alanlarında yapılan görüşmeler de çoğu zaman güçlü ve etkili veriler elde edilmesine olanak sağlamaktadır (Uslu ve Demir, 2023:294). Bu çalışma için yaptığım görüşmelerin bazılarını güzellik salonlarında bazılarını katılımcıların tercihi üzerine kafede, bazı görüşmeleri ise

katılımcıların evlerinde veya çalışma saatlerinin uygun olduğu bir zaman diliminde iş yerlerinde yüz yüze gerçekleştirdim.

Nitel araştırmalarda kaç kişiyle görüşme yapılacağı elde edilen verilerin belirli bir doygunluğa ulaşması ile ilgilidir (Creswell, 2017:189). Verilerin doygunluğa ulaşmasını belirleyen net bir görüş veya tek bir formül yoktur. Araştırmanın amacı ve sorularına yönelik alınan cevapların uygun olması ve tekrar etmesi verilerin doygunluğunu belirleyen noktalardan bazılarıdır (Akçay ve Koca, 2024). Bu araştırma için görüştüğüm kadınların güzellik salonlarındaki deneyimlerine yönelik görüşleri araştırma sorularının oluşturduğu kavramsal örüntüler ve temalar çerçevesinde şekillenmeye başladığında yaklaşık bir ay süren saha çalışmasını sonlandırdım. Süreç boyunca Tunceli’de yaşayan 17 kadın katılımcıya ulaşp yüz yüze derinlemesine görüşme gerçekleştirdim.

4.3. Veri Elde Etme Süreci

Nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan derinlemesine görüşme tekniğinde amaç az sayıda katılımcıdan daha ayrıntılı bilgi edinilmesine yönelik olmasıdır. Bu yöntem araştırmacının görüşme yaptığı kişinin yaşadığı toplumsal bağlamda gündelik hayattaki duygu, düşünce, eylemlerini analiz ederken derinlemesine ve çok boyutlu veriler elde etmesini sağlayacaktır (Uslu ve Demir, 2023:294). Yüzeysel bilgilerin yetersiz kaldığı durumlarda saha araştırmasında yapılan derinlemesine görüşmeler kişilerin bakış açılarını, inançlarını, düşüncelerini ve deneyimlerini ayrıntılı olarak öğrenme imkânı sunar. Özneleşme sürecinde kadınların güzellik pratiklerine yükledikleri anlamları kendi anlatılarından doğrudan öğrenmek normatif yapılar karşısında nasıl konumlandıkları hakkında da fikir sağlamamıza olanak tanır.

Gerçekliği ve nesnelliği de tamamen yok saymadan ve saf evrensellik gerçekliğine dayanmadan yürütülen bu araştırmada asıl bilgi kaynağı kadınların anlatılarından oluşan deneyimlerine dayanmaktadır ve bu yönüyle feminist yaklaşımlarla örtüşmektedir (Öztan, 2016:273). Feminist araştırmaların tek odak noktası kadınlar olmamakla birlikte toplumsal olguların öznel, duygusal yönlerine ve insanlar arası etkileşime önem verir (Erdoğan ve Gündoğdu, 2019:20-21). Feminist araştırmacılar pozitivizme ve feminist olmayan araştırmaların çoğuna cinsiyetçi varsayımları, kültürel inançlar barındırdıkları, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini verili kabul ettiği ve erkeklerin deneyimlerini evrensel görüp genellediği için mesafelidir (Neuman, 2020:216-217). Çoğunlukla, saha çalışmalarıyla açığa

Çıkarılan gündelik yaşam ve deneyimlere dair olan bilgilerle sosyal, siyasi, iktisadi makro yapılar arasındaki ilişkiye ulaşmaya ve anlamaya çalışılır. Makro yapılarla kurulan bu bağlantılar gündelik olanın ardındaki görünmez yapıları, eşitsizlikleri, temel disiplinlerdeki cinsiyet yanlılığı gibi birçok noktayı açığa çıkarır (ztan, 2016:279-282). Bu bağlamda odaklandığım noktalardan birisi de evrensel kabullerden bazıları olan kadın/erkek, güzel/çirkin gibi dikotomileriyle şekillenen toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar arasında hangi anlamlar ifade ettiğini kadınların günlük deneyimleri üzerinden anlamaya çalışmak olmuştur.

Saha çalışmasında yüz yüze yapılan görüşmeler sonucunda kadınların gündelik deneyimlerinden yola çıkarak oluşturulan bu veriler önceden var olan bir bütünden elde edilmez, araştırmacı ve katılımcının birlikte inşa ettiği anlamlara dayanır (Kümbetoğlu, 2008:37). Bu alışma bağlamında elde edeceğim yeni veriler, kadınların güzellik pratiklerinin toplumsal cinsiyet rollerindeki değişime etkisi olup olmadığını anlamak için imkân verirken bir yandan da özgün deneyimler aracılığıyla literatüre kazandırılan bu yeni bilgiler aracılığıyla toplum tarafından kabul görmüş bazı normların sorgulanmasına fayda sağlayabilir. Kadınların deneyimlerini daha çok bilgi ve bilime katmak bir ayrıntı eklemek olarak düşünülmemeli, bu yaklaşımın toplumsal olgulara daha geniş ve çoklu bir bakış açısı geliştirmeye olanak sağladığı noktaya dikkat çekilmelidir (Narayan, 2016:38).

Araştırmacı bu yöntemde verilerini yüz yüze görüşme yaptığı katılımcılardan alınan açık rıza beyan formuyla katılımcılara yönelttiği sorulardan aldığı cevaplardan, tepkilerden, anlatılarından ve gözlemlerinden oluşturur (Uslu ve Demir, 2023:294). Görüşmede katılımcıya yöneltilen sorular görüşme sürecinde eksik kalabilecek noktalarda araştırmacı tarafından müdahale edilebilmesi ve daha dikkat çekilebilecek durumlarda esneklik gösterebilmesi açısından yarı yapılandırılmış açık uçlu sorulardan seçilmiştir (Dömbekci ve Erişen, 2022). Görüşülen kişiye bağlı olarak sorulan soruların sırası, soruluş biçimi önceden belirlenmiş konudan ve amacın dışına çıkmadan araştırmacı tarafından değiştirilebilir (Kümbetoğlu, 2008:75). Yaptığım saha çalışmasında görüşmeye başlamadan önce katılımcıların açık onaylarını alarak, kadınların güzellik salonlarına gitme motivasyonlarını anlamak için hazırladığım soruları katılımcılara yönelttim. Bazı kadınların güzellik salonlarına yükledikleri anlamlarda görülen farklılıklar, bazı katılımcıların ise soruları cevaplarken çekinerek mesafeli davranmaları neticesinde, soruları sorma biçimimi

değiştirerek katılımcıların kendilerini daha rahat ifade etmelerini sağlamaya çalıştım. Böylece hem yeni veriler elde ettim hem de olası veri kayıplarının önüne geçtim.

Sadece sonuç değil sürecin de anlamının önemli olduğu bu yöntemde sosyal gerçeklik sürekli inşa halinde olduğundan araştırmanın statik değil akış halinde olan dinamik bir yapısı vardır. Araştırma sürecinden elde edilen verilerle ilerleyen süreç esnek olduğu için beklenmedik gelişmelerle karşılaşabilir, ilk araştırma sorusuyla başladığımız noktadan farklı noktada farklı katkılarla da yola devam edebiliriz (Neuman, 2020:308). Bu yönüyle araştırma sürecinin kendisi de yeniliklere açık ve heyecan dolu olabilir. Saha çalışmasının başında katılımcılardan beklediğim cevaplardan daha farklı ve daha zengin bulgulara ulaştım. Bu bulgular araştırmayı olumlu yönde etkileyerek daha derinlikli analizler yapmamı sağlamıştır.

Araştırma sürecinde veri elde etme araçlarından birisi olan araştırmacının konumu da önemlidir. Niceliksel yöntemlerde araştırmacı bilgiye objektif, tarafsız ve mesafeli yaklaşırken niteliksel yöntemde bilgi kaynağı olan insanla etkileşimi sonucunda bilgiyi üretip yorumlayan kişidir (Kümbetoğlu, 2008:43). Verileri elde etmek için nicel araştırmacıların kullandıkları araçlar kullanılmaz, burada veriyi elde eden araştırmacının kendisidir (Creswell, 2017:185). Derinlemesine görüşmelerde araştırmacının samimi duruşu, duygu, düşünce ve deneyimlerini paylaşması, empati ve etkileşim kurması sürecin bir parçasıdır. Bu da taraflar arasında aktif, güvene dayanan ve eşitlikçi bir ilişki yaratır (Öztan, 2016:282-283). Görüşme esnasında katılımcıyla kurduğum eşitlikçi, samimi ilişki sayesinde katılımcılar sorulara daha derinlikli cevaplar vermiş ve deneyimlerini daha rahat paylaşmışlardır. Ayrıca bu etkileşim hem araştırmacının hem de katılımcının bilgi üretim sürecinde aktif özne olarak konumlanmasını sağlamıştır.

Yarı yapılandırılmış sorularla yapılan derinlemesine görüşmelerden sağlıklı ve net veriler elde edebilmek için ses kayıt cihazları, kamera, telefon gibi teknolojik cihazlardan faydalanılabilir (Uslu ve Demir, 2023:294). Ses kayıt cihazları kullanmak araştırmasındaki görüşmeleri okuyuculara birebir aktarmak isteyen araştırmacıların çoğunlukla tercih ettiği bir yöntemdir (Kümbetoğlu, 2008:164). Bu araştırmanın amaçlarından birisi de kadınların güzellik deneyimlerini kendi anlatıları üzerinden ortaya koymak olduğu için katılımcıların rızası doğrultusunda görüşmeleri ses kayıt cihazıyla kayıt altına alarak daha sonra deşifre ettim. Katılımcılarla yaptığım görüşme süreleri yaklaşık 30 ila 60 dakika arasında değişiklik göstermiştir.

Görüşme yaptığım kadınlardan sadece bir tanesi ses kaydı almamı istemedi. Görüşmeye başladıktan birkaç dakika sonra da devam etmek istemediğini söyledi. Bu yüzden görüşmeyi sonlandırıp teşekkür ettim, anlayışla karşıladım ve görüşmeyi çalışmaya dahil etmedim. Görüştüğüm bütün kadınlar ses kaydını onayladılar. Kimlik bilgilerinin saklı olacağını söylediğimde iki kadın katılımcı isimlerinin çalışmada görünmesinden rahatsızlık duymayacaklarını istersem paylaşabileceğimi bile söylediler. Gündelik yaşamlarının bir kesiti olarak yaptıkları güzellik pratikleriyle ilgili konuşmak hem benim için hem görüştüğüm kadınlar için doğal bir konuşma hali yarattı.

Görüşme yapmadan katılımcılara ulaşp randevu almak, görüşmenin hemen öncesinde katılımcıyla yapılan bilgilendirme ve karşılıklı tanışma sohbeti, bazen de görüşme bittikten sonra yapılan fikir alışverişleri için harcanan zaman ve emek öngörülenden daha fazlasının gerektiğini gösterdi. Konuşmaların bütünlüğünü bozmadan ve hiçbir detayı göz ardı etmeden alınan bu veriler, katılımcıların deneyimlerini merkeze alan bu çalışmaya büyük katkılar sağladı.

4.4. Verilerin Analiz ve Yorum Süreci

Görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin yorumlanması niteliksel araştırma yöntemin en önemli bölümünü oluşturur (Kümbetoğlu, 2008:169). Nitel yöntemlerde bu bulgular nicel yöntemlerde olduğu gibi nadiren sayısal verilerle yorumlanır. Bazen geneli görebilmek için betimsel tablolar oluşturulsa da genellikle yapılan görüşmeler ve gözlemler geniş bir şekilde okuyucuya aktarılır (Neuman, 2020:312). Araştırmacının yapması gereken araştırdığı insanların bakış açılarıyla dünyayı nasıl gördüklerini tanımlamak, anlamlandırmak ve açığa çıkarmaktır (2020).

Kendisi de veri toplama aracı olan araştırmacı incelediği toplumdaki olguları katılımcıların gözünden görmeye çalışırken aynı faaliyetlerin farklı bağlamlardaki sonuçlarının da değişebileceğini bilmelidir (Neuman, 2020:309). Buradaki esas amaç toplumsal bağlam içinde ifade, eylem veya pratiklerin insanlar için ne anlama geldiğini görünür kılmaktır. Araştırmacının bu anlamları sistemli bir şekilde aktarabilmesi için görüşmelerden elde ettiği verileri dikkatlice okuyarak anlamlı kategoriler altında toplaması gerekir (Kümbetoğlu, 2008:155). Bu kategoriler bütün veriler üzerinden benzerlikleri, farklılıkları ve birbirleriyle olan ilişkileri dikkate alınarak araştırmacı tarafından oluşturulan temalar üzerinden yapılır (Toker, 2022).

Görüşmeden elde edilen veriler genellikle belli davranış, düşünce ve eylemlerin kodlanmasıyla araştırmanın amacı ve sorusu doğrultusunda anlamlı temalar haline gelir (Kümbetoğlu, 2008:157). Veri analizinde kullanılan temalar araştırmacı tarafından araştırma sorusuna ve teorik çerçeveye göre önceden oluşturulabildiği gibi katılımcıların ifadelerine göre sonradan da oluşturulabilir (Kümbetoğlu, 2008:156). Daha sonrasında oluşturulan bu temalar analiz edilirken ilgili literatürle karşılaştırılarak kuramsal ilişkisi kurulur (Creswell, 2017:67). Nitel araştırma yöntemlerinde teori, konunun seçiminden çözümleme aşamasını da kapsayan bütün süreçte etkili olduğu için çoğunlukla araştırmanın yönünün de belirleyicisidir. (Kümbetoğlu, 2008:40). Bu çalışmada saha araştırmasına başlamadan önce ilgili teorik çerçeve hakkında literatür taraması yaparak, görüşmelerden elde ettiğim verilerle teorik bilgileri ilişkilendirerek analiz yaptım. Teori ve pratiğin sürekli birbirlerini beslediği bu süreçte her iki düzlemin kesiştiği noktalardan oluşturulan temalar altında kadınların anlatılarını çözümlemeye çalıştım.

Görüşmelerin çözümleme aşaması her bilgiye yeni bir bilgi ekleyerek tümevarımsal bir şekilde oluşturulabileceği gibi ilerleyen süreçte her temayı test etmek ve düşünceleri analiz etmek amacıyla tümdengelimsel yönetime de başvurulabilir (Creswell, 2017:186). Bu çalışmanın analiz sürecinde ben de teorik yaklaşımdan yola çıkarak ve kadınların deneyimlerini de göz önünde bulundurarak bir çıkarım yaptım. Literatür taramasının ardından saha çalışmasının Foucault'nun özne, bilgi, söylem, iktidar gibi bazı temel teorik kavramlarından yola çıkarak güzelliğin bazı kadınlar için toplumsal baskı oluşturabileceği varsayımıyla başladım ancak görüşme sürecinde bazı kadınlar için yaptıkları güzellik pratiklerinin fiziksel bir değişimden öte farklı anlamlar içerdiğini gördüm.

Güzellik pratiklerinin kadınlar için hangi anlamlara geldiğini analiz kısmında ayrıntılı olarak tartışıp açıklayacağım. Görüşme yapılan kadınların tanımlamalarını, deneyimlerini, eylemlerini kendi seslerinden duyabilmek için sıklıkla görüşmelerin doğrudan alıntılarının verildiği bu yöntemle görüşülen kadınların bir nevi yaşamlarının bir kesiti okuyucuya sunulur (Kümbetoğlu, 2008:170). Mümkün olduğunca farklı demografik özelliklere sahip kadınlar arasından oluşturulan katılımcıları kendi seslerinden dinlemeye olanak sağlayan bu doğrudan alıntılar araştırmanın sadece kavramsal perspektifte kalmayarak gündelik hayatta nasıl gerçekliğe dönüştüğünü gösterir.

Analiz sürecinde görüşmecilerden elde edilen veriler doğrudan alıntı olarak aktarılırken dikkat edilmesi gereken bazı etik ilkeler vardır. Görüşmelere başlamadan

yapılan bilgilendirmelerde de katılımcılara kimliklerinin gizli tutulacağına dair açıkça ifade edilen bu hususa analiz kısmında yapılan doğrudan alıntılarda katılımcının ismi yerine takma adlar kullanılarak dikkat edilir (Kümbetoğlu, 2008:186). Ayrıca analiz yaparken kimliklerini belli edecek başka ima ve tanımlamalardan da kaçınılmalıdır (2008:199). Analiz sürecinde sıklıkla doğrudan alıntılarla desteklediğim bu çalışmada katılımcılara takma adlar verdim ve kimliklerini açığa çıkaracak her türlü anlatımdan kaçındım. Katılımcıların gizliliğine verdiğim önem görüşme sırasında güven duygusu yaratmış ve katılımcıların kendilerini daha açık ve rahat ifade edebilmelerini sağlamıştır. Ayrıca kimliğin gizliliğine verdiğim önem araştırmanın etik kurallara göre yürütülmesini sağlayarak ortaya güvenilir ve geçerli bir çalışma çıkmasını sağlamıştır.

4.5. Sahaya Dair Araştırmacının Deneyimleri ve Konumlanışı

Çalışmamın yöntem kısmında 17 kadınla yaptığım derinlemesine görüşmelerimde hangi araçları kullandığımı ve analiz sürecimin detaylarını teknik ve teorik bilgiler çerçevesinde açıkladım. Bir yandan katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirirken bir yandan hem görüştüğüm kadınları hem de mekânı gözlemek aktif olarak araştırmanın bir parçası olduğumu dolayısıyla bilgi üretim sürecine benim de doğrudan katkı olduğunu fark etmemi sağladı. Bu durum nitel araştırma yöntemlerinin sunduğu bir katkıdır (Kümbetoğlu, 2008). Bu nedenle saha araştırması sürecinde bir araştırmacı olarak kendi konumlanışım da bilgi üretme sürecinin bir parçasıdır ve konumlandırılmış bilgi tartışmaları nedeniyle ele alınabilir. Haraway bu bağlamda araştırmacının kendi konumunun ve sınırlarının farkında olmasının göreceli davranmak anlamına gelmediğini aksine katılımcıların deneyimlerini analiz ederken daha zengin ve derinlemesine bir anlayışa ulaşmayı sağlayacağını düşünür (Yardımcı, 2020:100-101).

Saha çalışmasına başladığımda yaşadığım ilk zorluk görüşme yapmayı planladığım bir güzellik salonu işletmecisinin müşterileriyle görüşmek için bulunduğum talebimi müşteri gizliliğine verdiği önemden bahsederek reddetmesiydi. Oysa güzellik salonunun herkese açık olan sosyal medya hesabı oldukça fazla sayıda insanın orada hangi işlemleri yaptırdıklarıyla ilgili video ve görsellerle doluydu. Saha araştırmamın ilk adımında ret cevabıyla karşılaşmanın verdiği hayal kırıklığıyla mekandan ayrılmak üzereyken bekleme salonunda işlem sırasını bekleyen bir kadın müşteri araştırmamla ilgilendiğini ve benimle görüşme yapmak istediğini söyledi. İlk saha görüşmesi talebinin karşıdan gelmesi hem saha

deneyimimde beni rahatlattı hem de istekli bir katılımcıyla görüşme yapmak sorularına dinamik cevaplar almamı sağladı. Aynı stratejiyle farklı güzellik salonlarına gidip görüşme talebinde bulunmaya devam ettim. Bazılarından olumlu bazılarından olumsuz yanıtlar aldım. Nitel araştırma yöntemlerinde saha çalışmalarında hoş karşılanmama ve zorluklarla karşılaşma durumunu yansıtacak şekilde süreç işledi (Neuman, 2014:553).

İki ayda bir gittiğim kuaför salonu haricinde botoks, vücut şekillendirme, tırnak yapımı, dudak dolgusu gibi hizmetler sunan güzellik salonlarına daha önce hiç gitmemiş olmak bu çalışmamda benim için zorluk yarattı. Daha önce böyle bir yerin müşterisi olsaydım, işletmeciyile ve buraya gelen diğer müşterilerle iletişime geçmek daha kolay olabilirdi. Her görüşme yapmak istediğimde katılımcılara ulaşamamak saha çalışmamın çok uzun zaman almasına neden olacağı için düzenli gittiğim kuaföründen güzellik salonlarına giden kadınlara ulaşabilmek için yardım istedim ve sayesinde görüştüğüm katılımcıyla başka kadınlara da ulaşabildim. Yukarıda açıkladığım kartopu yöntemi bana araştırma sorularına cevap verebilecek bir alana ulaşabilme imkânı sundu (Kümbetoğlu, 2008). Bahsi geçen güzellik salonu pratiklerini yaptıran kadınlara karşı tam olarak “dışarıdan” kalmamamı sağladı. Bu alanlara ilk defa girmek ve bu pratikler üzerine sosyolojik bir çerçevede bu şekilde konuşmak kuaför ve güzellik salonlarının çok farklı atmosferine özel bir odakla bakmamı sağladı. Bunlara dair birkaç örnek vermek mümkün: Farklı işlemler yapılan farklı odalar, müşterileri karşılayan bir asistan, kişiye özel tavsiye edilen uygulamalar, kuafördeki sıcak sohbetlerin yerini almış formel bir üslup vardı. Kuaförde beklerken kadınlar arasında yapılan sohbetler yoktu çünkü randevu sistemiyle alınan müşteriler çoğu zaman karşılaşmıyorlardı ve bekleme salonları çoğu zaman boştu. Kadınlar arası bir iletişim ağı olarak görünmüyordu. Görece yeni girdiğim bu alanda, tam da alışık olmadığım için, “dışarıdan” olmanın avantajı olarak ele alınabilecek şekilde bu pratikler ilgimi çekti.

Güzellik uygulamaları yaptırmış kadınlarla yaptığım bütün görüşmelerde kendim bu uygulamaları yaptırmadığım için önyargılı davranmaktan kaçınmak çalışmamın gidişatı için çok önemliydi. Yaptırdıkları işlemleri dinlerken söyledikleriyle ilgilendiğimi onlara hissettirdim. Bu görüşmeler sırasında bazı kadınlar yaptırdıkları bütün işlemleri en ince ayrıntısına kadar rahatlıkla anlatırken bazı kadınlar estetik olarak yaptırılan uygulamalara, tek tipleşmeye karşı olduklarını söylediler. Bu uygulamalara karşı olduklarını söyleyen kadınlar arasında birkaç tane estetik operasyon geçirmiş kadın da olmasına rağmen bu bilgileri benimle paylaşmadılar. Fakat görüşmelerimin ve estetik uygulamalara dair

hakimiyetim farkı anlamama olanak veriyor. Görüşmeler sırasında araştırmacı ve katılımcı arasındaki güven çok önemlidir (Öztan, 2016); benim bu çalışma ile hedefim ise neyin gerçekten güzel olduğu ya da görüşmecilerin niyetini sorgulamak değildir. Ben güzelliğe dair tanımların, baskı ve direnişin nasıl söylemsel olarak kurulduğu ile ilgileniyorum.

Güzellik salonlarına giden bazı kadınlarla yapacağım görüşmeyi planlarken görüşme sürecinde güzelliğin toplumsal bir baskı olduğuna kadınların güzel olmak zorunda olduklarına dair cevaplar alabileceğimi düşünmüştüm. Ancak görüşme sürecinde aldığım cevaplar oldukça fazla çeşitlilik gösterdi. Baskının yanında farklı temalarda da gruplandırabildiğim cevaplar aldım. Derinlemesine görüşmeler sırasında aldığımız cevaplar, bazen ilk düşündüklerimizden farklılık gösterebilir ve bu beklenmedik yanıtlar cevaplar analize önemli katkılar sunar (Neuman, 2020). Takip eden analiz bölümü, olması gerektiği gibi, çalışma başladığındaki taslağın çokça değişmiş halidir.

4.6. Sonuç

Bu bölümde araştırmanın yöntem kısmını oluşturan nitel araştırma yönteminin yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle sahada nasıl uygulandığı ele alınmıştır. Araştırmanın sorusuna uygun görülerek tasarlanan bu yöntemde örneklemin seçimi, büyüklüğü, katılımcıların özellikleri de bu yöntemle paralellik göstermektedir. Kadınların özneleşme sürecinde güzellik pratiklerinin ve güzellik salonlarının etkisini ve ayrıca kadınların bu pratikleri yapmalarındaki motivasyonlarını ayrıntılı bir şekilde çözümlemeye olanak sağlayan bu yöntem bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Katılımcılara erişim, verileri deşifre ve analiz sürecindeki zorluklara rağmen nitel yöntemin esnek olması ve zengin, ayrıntılı veri sunma kapasitesi bu zorlukları avantaja dönüştürebilir.

5. ANALİZ VE BULGULAR

5.1. Giriş

Güzellik farklı dönemlerde simetri, bedenin bölümleri arası uyum ve düzenle ya da adil, ahlaklı ve doğal olmakla tasvir edilebilir (Eco, 2006). Güzelliğe yüklenen anlamların çeşitliliği toplumsal ilişkilerden ve toplumsal normlardan bağımsız değildir. Eco'nun *Güzelliğin Tarihi* eserinde kadınlara dair güzellik normlarının tarihsel olarak ataerkil bakış açısıyla şekillendirilerek resmedildiği görülür. Farklı dönemlerde kadınlar bazen doğurganlık, kutsallık özellikleriyle yüceltilmiş bazen estetik bir nesne olarak erkeklerin gözünden resmedilmiştir; kadın güzelliği normları bu ataerkil ilişkilerle doğrudan ilişkilidir (Eco, 2006).

Baker, on sekizinci yüzyılda Wollensteincraft'ın dış görünüşe önem veren kadınları tüylerini kabartan “tüylü kuşlar” olarak eleştirdiğini, Beauvoir'un eşitlik için kadınları duygusal tepkileri ve bedenlerini aşarak güzelliği reddetme çağrısı gibi daha önceki yaklaşımlara değinerek, bununla birlikte kadınların güzellik pratiklerinin sadece kısıtlayıcı yönünün olmadığı görüşünün de yaygınlaştığını ifade eder (2017). Güzellik pratiklerinin veya cazibeli olmanın ataerkil normları yeniden üretme riski taşıdığı doğrudur fakat kadınların bu pratikleri yapma nedenleri sadece baskıya boyun eğme veya tamamen özgürleşme gibi iki görüşten birisine odaklanarak açıklanamayacak kadar karmaşıktır (Baker, 2017). Baker, güzelliğin kadınlar için bir baskı aracı olmasının yanında bir güçlenme, strateji veya kimliklerini ifade edebildikleri bir performans olarak düşünülebileme imkanını sorgulayarak tekrar gözden geçirmek gerektiğini söyler (2017).

Araştırmamın analiz kısmını oluşturan bu bölümde kadınların güzellik pratiklerine yönelik motivasyonlarının karmaşıklığını, çelişkilerini görüşme yaptığım kadınlardan elde ettiğim veriler doğrultusunda ortaya koymaya çalışacağım. Bu doğrultuda ilk bölümde kadınların güzelliği nasıl tanımladıkları, ikinci bölümde güzelliğin toplumsal normlara uyum sağlamada nasıl işlevi olduğu, üçüncü bölümde ise güçlenme ve direniş imkanları tartışılacaktır. Ayrıca dördüncü bölümde de güzellik rutinlerinin kurulduğu, tekrarlandığı ve pekiştirildiği bir mekân olarak güzellik salonlarının bu süreçteki rolü ele alınacaktır.

5.2. Güzelliği Tanımlamak

Güzellik kavramına yönelik günümüze kadar pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımlar nerede, nasıl ve ne zaman yapıldığına göre bazen benzerlik bazen de farklılık gösterir. Peki yüzyıllardır pek çok farklı tanımıyla karşılaştığımız güzellik kavramı, güzellik pratikleri deneyimleyen kadınlar için ne anlama geliyor? Bu sorudan yola çıkarak yaptığım saha çalışmam boyunca görüştüğüm bazı kadınlar temizlik ve bakımla bazıları doğallıkla bazıları toplumsal cinsiyet normlarının bir yansıması olarak bazıları ise bu normları sorgulayan yaklaşımlarla güzelliği tanımladılar. Analizin bu bölümünde görüşme yaptığım kadınlardan aldığım cevaplar doğrultusunda gündelik hayatlarında güzellik kavramına hangi anlamlar yüklediklerine ve bu anlamları nasıl ürettiklerine odaklandım.

5.2.1. Güzelliğin temizlik ve bakım ile ilişkilenmesi

Güzelliğin tarihsel dönemlerde değiştiği ifade edildiğine göre, bu değişimin anlamlarının nasıl kurulduğunun sosyolojik olarak analiz edilmesi gerekmektedir. Güzelliğe dair tanımlar bazen toplumsal olarak aynı anlamlar yüklenen bir nesneye veya davranışlara işaret eder. Ortaklaşılın bir güzellik tanımı olmamakla birlikte (Gerontaki, 2021) benzer kültür ve geleneği paylaşan insanlarda bu tanımlamalar benzerlik gösterebilir. Bu tanımların ortaklığını ve farklılığını tespit etmek için saha çalışması boyunca yaptığım görüşmelerde kişilere güzelliğin kendileri için ne anlam ifade ettiğini sordum. Görüşme yaptığım katılımcılardan birisi olan Esra “Benim için öncelik öz bakımdır, güzellik budur.” (45) derken temizliğin güzellikle eşanlamlı olduğunu söylüyor. Derya’ya göre de güzellik, bakım ve temizlik anlamına geliyor:

“Güzel dediğim bir insan bakımlı olmalı. İlla oje, rimeli olması, makyajlı, rujlu olması, fondöten sürmüş, makyajlı değil de bakımlı olması gerekiyor. Hiçbir şey yapmasa bile temiz kokmalı, temiz olması gerekiyor bence. Güzellik bu” (Derya, 33).

Derya gibi görüştüğüm pek çok kadının özellikle üzerinde durdukları temizlik kavramı da güzellik kavramı gibi dönemlere göre değişen hem ruhsal hem de fiziksel görünüm üzerinden farklı anlamlar ifade eder (Kozak, 2023). Temizlik insanlar için Antik çağda ruhsal kirlilerden arınmanın bir yoluna, Ortaçağda dinsel buyrukların yaptırımına, modernleşmeyle sağlıklı bir yaşam için rutin uygulamalara ve medeniyet göstergesine dönüşebilir (Kozak, 2023). Benim görüşmecilerimin de açıkça ifade ettiği gibi, kişisel olarak

görülen temizlik, bakım gibi rutinler çoğunlukla sağlıkla ilişkilendirilerek tanımlanmıştır (Kozak, 2023). Kozak, temizliğin modern dönemlerde sağlıkla bir arada ele alınmaya başladığını, bireysel bir pratik olmasının yanında halk sağlığının bir parçası haline gelerek bilimsel çalışmalarla kurumsallaştığından bahseder (2023). Temizliğin kurumsallaşarak belirli standartlarla bütün kurumlarda ve sosyal hayat içerisinde sunulması, sağlığın ve katılımcıların da söylediği gibi güzelliğin de artık temizliğin bir parçası olması insanları bu normlar çerçevesinde hareket etmeye yönlendirir. Bu bağlamda temizlik, sağlık ve güzelliğin birbiriyle bağlantılı iç içe geçmiş kavramlar olduğunu ve bu kavramların insanların bedenlerini ve eylemlerini düzenleme işleviyle mikro iktidar araçları olduğunu söyleyebiliriz. Görüşme yaptığım çoğu katılımcı gibi Fatma da güzelliği temizlik ve bakımla eşdeğer tutuyor:

“Benim güzellik ölçütüm bir mankenin özelliği olan insanlar değil, hani ne bileyim dişleri bakımlı olan insanlar, kadın için de erkek için de [temiz olan], tırnakları temiz olan, benim güzellik ölçütüm bu” (Fatma, 38).

Fatma güzelliğin ölçütü temizlik ve bakım olarak tanımlarken bunun erkekler için de aynı olması gerekliliğinden bahsetse de temizlik ve bakımın disipline eden, düzenleyici işlevi kadınlarda daha yoğun görülmektedir. Temizlik kavramının erkeklerden daha çok kadınlarla ilişkili görünmesi ise toplumsal cinsiyet rollerinin bir yansımasıdır (Saraç, 2013). Pek çok kadının gündelik hayatlarında çok önemli bir yeri olan temizlik ve bakımın geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uyumun bir göstergesi olduğu söylenebilir. Ataerkil toplumlarda çoğunlukla kadınlara evlerini temiz tutmaları konusunda sorumluluk küçük yaşlarda öğretilmeye başlanır. Çoğu zaman kadınlar belirli bir cinsiyet kalıbına girmekle başladıkları bu toplumsallaşma sürecinde kadınlığın anlamını özümseyerek içselleştirirler (Bhasin, 2015:18-19). Bazı kadınların gündelik hayatlarının pek çok alanında temizliğe önem vermelerinin nedeni bu içselleştirdikleri ev içi rolleri olduğu söylenebilir. Doğrudan ilgisi olmayan faaliyetlerde bile daha çok kadınlarla ilişkilendirilen temizlik eylemi, özellikle temizlik ürünü pazarlayan reklamlarda temizlikten keyif alan kadın figürleri üzerinden temsil edilir (Nas, 2015). Temizlik ürünleri reklamlarında, ev işlerinden sorumlu olarak temsil edilen kadınların bu ürünleri satın alarak işlerini kolaylaştırması kendilerine ve ailelerine daha fazla zaman ayırmalarına imkân tanıyan bir durum olarak sunulur (Nas, 2015). Sorumlu tutulduğu temizlik görevini tam anlamıyla yapmanın verdiği mutluluk da toplumsal cinsiyet normlarını görünmez kılarak normalleştirir. Reklamlarla sunulan bu kadın

temsillemi bir yandan cinsiyetler arası eşitsizliği derinleştirirken bir yandan da toplumsal cinsiyet normlarını tekrar üretir (Nas, 2015). Güzellik, temizlik ve bakım pratiklerinin ataerkil ideolojiyi kapsayacak şekilde gerek aile gerekse medya yoluyla yaratılan hakikatlerle toplumsal cinsiyet rollerini nasıl daha da belirginleştirdiği ve bunun katılımcıların günlük pratiklerine nasıl yansıdığı görölmektedir. Toplumsal cinsiyet bağlamında önemli olan temizlik ve bakım pratikleri Dilek için de önemli unsurlar olarak önüme çıktı. Dilek bedenini bu doğrultuda şekillenmesi ve düzenlenmesi gerekliliğine verdiği önemi şu sözleriyle aktarıyor:

“Güzellik bence bakımlı olmaktır. Bakımlı olmak eşittir güzelliktir. İlla kaşı böyle, gözü böyle, dudağı böyle hani günümüzün güzellik standartları kalıbına uygun olması şart değil. Buna da karşıyım zaten yani. Sadece insan kendini iyi hissetmek için [güzel olmalı]. Örneğin burnundan hoşlanmıyordur; bence onun estetik olması gayet normal bir şey. Hem kişinin kendini mutlu etmesi için bir takım onun güzellik algısı neyse neyden rahatsız oluyorsa onu yapması bence çok normaldir. Onun dışında yani kendine bakmaktır bende ki güzelliğin karşılığı. Hani bakımlı olmak, temiz olmak ben ona bakarım yani” (Dilek, 32).

Güzel olunca iyi hissettiğini, güzel olmanın da günümüz güzellik standartlarıyla ilgisinin olmadığını söyleyen Dilek için de yukarıdaki açıklamaları yansıtacak şekilde, güzelliğin anlamı temiz ve bakımlı olmak anlamına geliyor. Ayrıca temizlik ve bakımın önemini konuşma sırasında estetik ile düşünmesi güzelliğe oldukça geniş bir açıdan baktığını gösteriyor. Dilek’in bir yandan güzellik standartlarını eleştirirken bir yandan da estetik yaptırmayı mutlu olmanın bir yolu olarak gerekçelendirerek meşrulaştırması normatif güzellik ideallerine rıza yoluyla katılım gösterdiğine işaret ediyor. Temizlik ve bakım gibi kadınlarla daha çok ilişkilendirilen normlara uyum gösterirken kişisel tercih gibi görünen güzellik normlarına Dilek gibi bazı kadınların estetik pratiklerle katılımı Foucault’nun üretici iktidar tanımıyla örtüşür (Foucault, 2007). Bazı kadınların belirli güzellik normlarına uygun davranışlar benimsemeleri ise toplumsal cinsiyet rollerinin hem pekişmesine ve hem de yeniden üretilmesine zemin hazırlar. Temizliğin ve güzelliğin kadınlarla ilişkilendirilmesi ve estetik olarak dış görünüşü de kapsaması Aysel’in güzellik tanımında kişilerin fiziksel özelliklerine yönelik yaptığı vurguda şöyle öne çıkmıştır:

“Güzel dediğim bir insanda ilk olarak tırnaklara dikkat ederim. Soyulmuş ojeler vesaire, bunlar benim hoşuma gitmiyor. Tabii ki önce bir bakarız. Saçların yağlı olmaması gerekiyor bu benim takıntılarımdır. Onun dışında üslubu, oturuşu, kalkışı, naifliği de önemli. Hani ilk izlenim olarak ilk on dakika- on beş dakika bende bir yansıma oluşturur ama sonrasında oturuşu, üslubu, hoş sohbeti, inceliği, konuşmada beni dinlemesi, yani sadece kendini anlatmaması, hani böyle karşılıklı bir iletişim içerisinde sohbet edebilmemiz, doğgun olması, doyurabilmesi o sohbetin beni de önemli” (Aysel, 42).

Aysel karşılaştığı bir kişiyle ilk izlenimin önemli olduğunu söyleyerek öncelikle dış görünüşü üzerinden değerlendirdiğini söylüyor. Katılımcı daha sonraki kuracağı iletişim için kendisiyle karşısındakinin uyumunun öncelikle fiziksel özelliklerine bağlı olduğunu düşünse de yüz yüze iletişimde kendini nasıl sunduğu ve karşısındakinin kendisini nasıl sunduğuna dikkat çekiyor. Karşılaştığı kişiyle oluşan bu ilk izlenimi içselleştirdiği normatif güzellik kalıplarına göre değerlendirdiği söylenebilir. Karşısındaki kişiyi gerek fiziksel görüntüsü gerekse davranışları üzerinden anlamaya çalışırken kendi normları üzerinden yorumlaması belirli standartların içinden karşısındaki kişide de bu normları aradığı söylenebilir. Aysel için temizlik ve bakım hem güzellik değerlendirmesinde hem de sosyal iletişimde bir ön koşul olarak işlev görüyor. Bartky'e göre disiplinci iktidar sadece güzellik pratikleriyle fiziksel görünümüleri şekillendirmez; bakışlar, duruşlar, davranışlar bile bu iktidar aracılığıyla eğitilir (1990:30). İletişimde olduğu kişiyi öncelikle dış görünüşüyle değerlendirse de daha sonra kişinin üslubuna, tavırlarına dikkat etmesi Aysel'in güzellik tanımının fiziksel görünüşün ötesine geçerek davranışsal özelliklerini kapsayacak şekilde genişlediğini gösteriyor. Bu durum bazı kadınlar açısından güzellik normlarının yalnızca fiziksel görünümle sınırlı kalmayıp davranış biçimlerine de nüfuz ederek mikro iktidar ilişkilerinin yaşam tarzlarını da şekillendirdiğini açıkça ortaya koyuyor.

Güzellik deyince çoğu kadının aklına temizlik ve bakım geliyor. Bazı kadınlardan aldığım cevaplar doğrultusunda güzelliğin onlar için sadece estetik olarak bir duruşa bir görünüme işaret etmediğini; temizlik ve bakımı kapsayacak şekilde toplumsal beklentilere göre tanımlamalar yaptıklarını görüyoruz. Bu bağlamda güzellik tanımı bazı kadınlar için sadece fiziksel özellikleri kapsayan standart bir estetik ölçüyü değil temizlik ve bakım olarak tanımlanan çerçeveyi ve konuşma biçiminden nerede nasıl davranacağını da belirleyen normatif davranış biçimlerini de kapsayan geniş bir anlam ifade ediyor. Fiziksel özelliklerle davranış biçimlerinin iç içe geçtiği bu geniş güzellik tanımı, bedenleri hem fiziksel hem de davranışsal olarak düzenleyen toplumsal normların bir yansımasıdır. Sonuç olarak kadınların temizlik ve bakım üzerinden kurdukları güzellik tanımları, güzellik pratiklerinin özneleşme süreçlerinde nasıl etkili olduğunu ve bu pratiklerin toplumsal cinsiyet normlarını daha da belirginleştirdiğini ortaya koymaktadır.

5.2.2. Doğal olmayan yollarla doğal güzellik

Temizlik, düzen, bakım, güzellik gibi kavramlar çoğu zaman kadınlarla bağdaştırılan ve toplumsal cinsiyet normlarının inşasında önemli bir kavram olmuştur. Ancak her kadının güzelliğe yüklediği anlamlar ve bu anlamlara göre benimsedikleri güzellik pratikleri aynı değildir. Bu bağlamda kendi güzellik normlarını benimsemiş kadınlar için bu normlardan sapan, güzellik pratiklerini kendi rutinlerinden daha farklı uygulayan kadınlar yanlış veya uygunsuz görünebilir. Mesela Özgül’ün kendi güzellik anlayışına uymayan kadınların görünümüne veya pratiklerine yönelik eleştirileri dikkat çekicidir:

“Kadın dediğin çok bakımsız olmamalı ama bizim toplumumuzda bakım deyince çok aşırıya kaçabiliyorlar; güzel giyinmeyi aşırı açıklık olarak algılayabiliyorlar ya da fazla makyaj olarak algılıyorlar. Benim için aşırısı olan şeyler güzel değildir, mesela buradan geçen genç kızlarımızı görüyorum kadınlarımızı görüyorum hat safhada yani miniler; açıklıklar yani sergilemeye giriyor bu, onlar da itici oluyor benim için, güzel bir görsellik oluşturmuyor hiç biri. Ördek dudak diye yorumluyoruz, aramızda dalga geçiyoruz birçok kişilerle. Mesela ben de botoks yapıyorum, dudak dolgusu yapıyorum ama yüzümü böyle benim bön bön baktıracak kadar istemem. Dudağımda da var benim şu an mesela dolgu burnuma degecek kadar istemem. Benim istediğim dudaklarımın hatları belli olsun diyordum benim için bu kadarı yeterli, durmasını bilmesi lazım insanın bazen. Önceliğim doğal olmak, dışarıya bakıyorsunuz herkesin dudağı aynı, kaşı gözü aynı, burnu aynı” (Özgül, 36).

Özgül, kendi içselleştirdiği güzellik normları dışında olan kadınları farklı bir kategoride değerlendirirken aynı zamanda kendi kendini de denetliyor. Farklı güzellik ideallerine sahip kadınların karşılıklı kurdukları bu etkileşim sonucunda hem hiyerarşik bir ayırım kuruluyor hem de farklı güzellik anlamlarıyla yeni toplumsal sınırlar üretiliyor. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılın başlarında kadınların dış görünüşüne yönelik eleştiriler daha fazla ön plana çıkmıştır (Rhode, 2016). Bu dönemde feminenlik olarak tanımlanan tavırlar, güzellik uygulamaları toplumun ahlaki normlarıyla değerlendirilip bu normların dışında kalanlar toplumun düzeni için bir tehdit olarak görülmüştür (Rhode, 2016). Fedakâr eş ve anne olan iyi kadın karşısında doğaya aykırı ve toplumsal beklentinin dışında davranışlarda bulunan, kötü kadın olarak tanımlanan bu marjinalleştirilmiş kadınlar çekici olsalar da “fettan” kadınlardır (Berktaş, 2003:160). Bazı toplumlarda yaratılan toplumsal beklentinin ve ideal kadın imgesinin dışında kalanlar bu normları benimseyen bazı kadınlar tarafından da eleştirilebilir. İdeal güzellik tanımı ise sadece bakımlı olmamak/çirkin olmak dışlayıcılığı üzerinden değil, “ahlaklı kadın” imgesinin dışlayıcılığı ile de kurulabilir. İkinci örnekte güzellik için “olması gerekenden” fazlasını yapmak normatif kadınlık pratiklerinin dışına çıkmak anlamına gelir. Bu durum Özgül gibi düşünen bazı kadınlar açısından güzellik pratiklerinin toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkili olarak aynı zamanda ahlaki bir denetim mekanizması işlevinin de olduğunu gösteriyor.

Günümüz güzellik ideallerine ulaşmak için Yasemin'in "*Güzellik göreceli bir şey aslında bakımlı olmak çok farklı. Her kadın bakımlı olabilir aslında çirkin kadın yoktur bakımsız kadın vardır yani.*" (32) sözü güzel olmak için bir eylemde bulunmayı, çaba gerektirdiğini ima ediyor. Güzel olmak kendimizde olan değil bir uğraş sonucu elde ettiğimiz, yaptığımız şeydir (Elçik 2016). Yasemin'in kişi tarafından yapılan bir eyleme, çabaya işaret etmesi güzelliği "doğallık" kelimesinden ayırır gibi görünüyor. Ancak doğallık esas olarak kendiliğinden var olan, insanın özsel yapısına işaret eden bir durumu ifade eder gibi görünse de yani bir şeyin doğal olduğunu söylemek onun değiştirilemez olduğuna da vurgu yapar gibi görünse de (Elçik, 2016:189) toplumsal bir inşadır. Botoks, dolgu, kalıcı oje, tırnak gibi güzellik pratikleri "doğal görünmesi" istenerek yaptırılmakta (Sever ve Öztürk, 2017:375) ve tam da bu doğallık için çaba harcanması teşvik edilmektedir.

Güzelliğin doğallık olduğunu söyleyen Esra da güzelleşmek için yaptırılan uygulamaların da doğal bir görünümde olması gerektiğini şu sözleriyle açıklıyor:

"Doğallığından çok oynamadan [bu işlemler yaptırılmalı]. Bence güzellik doğallıktır ama ... doğallığından çıkmamalı. Bir burun estetiği bile çok gerekliyse yapılmalı ama çok yapay duruyorsa [hoş değil]. Benim içimden geçiyor mesela estetikle güzelleşmişsin [ama] anneden doğduğun gibi bir doğal güzellik değil bu. Ameliyatla burnunu yaptırmışsın, ameliyatla bunları yaptırmışsın. Bu güzellik algısını bende çürütüyor mesela. Bence güzellik doğallık" (Esra, 45).

Yukarıdaki tartışmayı yansıtabilecek şekilde, görüşmecilere göre kadınlar hem kendilerine yeterince özen göstermeli hem de bunun için çok çaba sarf ediyor gibi görünmemelidir (Rhode, 2016). Zaman, emek ve para harcayarak bazı güzellik uygulamaları yapmak doğal olmak değil aksine bir imaj yaratma çabası olarak ele alınıp kötü örnekler olarak işaret edilmiştir (Sever ve Öztürk:2017:375). Katılımcıların görüşlerinin gösterdiği gibi doğal olmak artık kendi haline bırakmak değil, kişinin kendi bedeninde kendince belirlediği bir sınır olmuştur. Burada düşünülmesi gereken bu sınırların toplumsal beklentilerden tamamen bağımsız olup olmadığıdır. Katılımcıların belli bir çaba harcayarak yaptıkları güzellik pratiklerinde belli bir emek harcaması ve buna rağmen yapılanların doğal ve görünmez olması yönündeki arzuları "doğal güzellik" üzerine söylemlerin bedenleri düzenlemede bir işlevi olduğunu gösterir. "Doğal güzellik" pratiklerinin makbul kabul edilmesi güzellik normlarının yanı sıra normatif kadınlık kalıplarının bir parçası haline geldiğini ve bazı kadınların bedenlerini bu çerçevede doğrultusunda şekillendirdiği göstermektedir.

5.2.3. Güzellik ve kadınlık normlarının kesişimi

Kadın katılımcılarla güzelliği nasıl tanımladıkları konusunda yaptığım görüşmelerde katılımcıların temizlik, bakım, doğallık vurgularının yanı sıra bazılarının bu unsurları “kadınların içsel doğası” olarak görülen kadınlık normlarıyla da ilişkilendirdiğine yönelik görüşler aldım. Güzelliğin toplumsal cinsiyet kimlikleriyle ilişkisini kendi deneyimleri üzerinden Yasemin, Ceylan ve Zeynep şöyle dile getiriyor:

“Kadın olmanın güzel olmakla ilgisi var bence. [Doğamız gereği] her kadının içinde var o duygu yani” (Yasemin, 32).

“Bakımlı olmanın kadın olmakla ilgisi yok hem kadın hem erkek bakımlı olmalı ama güzel olmanın kadınlıkla ilgisi var bence. Ben de bir şeyler yaptırırken daha kadınsı olmayı hedefliyorum” (Ceylan, 22).

“... güzelliğin kadın olmakla ve bu işlemleri yaptırdıktan sonra daha kadınsı hissetmekle arasında bir bağ var” (Zeynep, 38).

Yasemin, Ceylan ve Zeynep kadın olmakla güzellik arasında kurdukları ilişki toplumsal cinsiyet rollerinin kadın/erkek olarak iki farklı kategori olarak kurulduğunu ve farklı cinsiyetlere de farklı özellikler atfedildiğini gösteren bir örnektir. Katılımcıların ifadeleri kadınlığın biyolojik bir özden geldiğini ve güzelliğin de kadınlığın bir parçası olduğu yönünde kabulleri içeriyor. Oysa Butler’a göre cinsiyet ve toplumsal cinsiyet bir öz değil aksine tekrar eden performanslarla toplumsal olarak inşa edilmiştir (2014). Daha açık bir ifadeyle Butler’a göre dişi ve erkek kategorileri ikili karşıtlıklar olarak normatif pratiklerle sabit ve değişmez olarak kurulur. (2014:66-67). Butler’ın cinsiyetlerin sabit, değişmez bir öz olmadığını ve tekrara dayanan performanslarla kurulduğu yönündeki düşüncesiyle Foucault’nun öznenin belirli söylem ve pratiklerle sürekli bir inşa sürecinde olduğu noktasındaki görüşü birbirini destekler. Cinsler arasındaki farklı özellikler yoluyla kurulan toplumsal cinsiyet rollerine göre sürdürülen toplumsal ilişkiler, iktidar ilişkilerinin bir yansımasıdır (Scott, 2010). Bu bağlamda cinsiyetlere göre belirli görünümünün meşrulaştırılması insanların bireysel seçimleri değil aksine toplumsal olarak inşa edilmiş farklılıklardır. Katılımcıların kendilerini cinsiyet farklılıkları üzerinden tanımlamaları uyguladıkları güzellik pratiklerinin toplumsal cinsiyet normlarıyla iç içe geçtiğini ve bedenlerini bu toplumsal normlar aracılığıyla şekillendirdiklerini gösteriyor. Dilek’in ifadesi de bu katılımcılarla benzer ifadeler içeriyor:

“Ben feminenliği seviyorum, daha [kadınsılığı seviyorum], bakımlı olmayı seviyorum. Bu daha temiz ve güzel gözükmesi açısından da hani çok dikkat çekici şeyler değil benim amacım, örneğin tırnaklarımı çok rengarenk yaptırmam, soft tonlarda tırnak rengi tonlarında ama temiz olması aslında benim için önemlidir. Feminenliğe ve güzelliğe önem veriyorum biraz da ondan sanırım özen gösteriyorum” (Dilek, 32).

Dilek’in güzellik pratiklerini “feminenlik” ve “kadınsılık” gibi toplumsal cinsiyet normlarının beklentileriyle uyumlu biçimde ve özellikle “doğallık” sınırı üzerinden tanımlaması kimliğini bu pratikler üzerinden inşa ettiğini göstermektedir. Butler toplumsal cinsiyetin “idrak edilebilir” olabilmesi için toplumsal cinsiyetin cinsiyetlerle, cinsel pratiklerle ve arzularla tutarlı ve süreklilik gösteren bir ilişki içerisinde olduğundan bahseder (Barutçu, 2020:444). Kadınlar ve erkekler sahip oldukları cinsiyetleri veya toplumsal olarak kabul görmüş toplumsal cinsiyet normlarına göre davranış ve eylemlerde bulunurlarsa ancak toplum tarafından tanınırlar ve kabul görürler. Fiziksel görünümünden davranışlara kadar düzenleyici etkisi olan bu normatif pratiklere göre hareket etmek aynı zamanda kadın ve erkek olarak kategorilere ayıran kimliklere de sahip olmak anlamına gelir. Bu bağlamda Dilek’in yaptığı güzellik tanımı doğallığın yanı sıra toplumsal olarak inşa edilmiş kadın kimliğiyle özdeşleştirilmiş bir temele dayanır. Dilek’in toplumsal cinsiyet normlarını içselleştirerek yaptığı güzellik tanımına benzer bir şekilde kendisini biyolojik özelliklerine göre tanımlayan Esra da kendi güzellik normlarına göre bir kadının nasıl olması gerektiğini şöyle tarif ediyor:

“Kendimizi iyi hissetmek önceliğimiz. Bir kadın doğarken biyolojik olarak kadın olarak doğduysa o kadınsıdır zaten. Ama yüze botokslar yapılması ne bileyim... Kremler sürülmesi... Sen zaten biyolojik olarak kadın doğmuşsundur. Sen desteklersin onu bazı şeylerle, sen zaten kadın olarak yaratılmışsındır. Ben kadınlarda asla kas sevmiyorum. Bu benim kendi görüşüm. Spor yapan müşterilerim var kas yapıyorlar nasıl olmuş diye soruyorlar bana diyorum ki ben erkek olsam bakmam size. Kadında ben daha çok [dişi hatları], kıvrımlı hatları seviyorum, beğeniyorum. Bir şeyler yapılabiliyorsa daha kadınsı olmak için yapılmalı, bu pilates olur mesela ben pilatese gittiğimde yoga yaptığımda acaba belim daha incecek mi yani daha dişi görünecek miyim kalçam daha kalkacak mı bunun altında daha dişi görünecek miyim mesajı var aslında. Bir kadına [dişi gözükmek yakışır], daha kadınsı gözükmek yakışır” (Esra, 45).

Esra kendisine yaptığı bakımları kendi tanımına göre “kadınsı” olmak için yaptırdığını söyleyerek kadın kimliğinin ön planda olmasını istiyor. Ataerki toplum yapılarında çoğunlukla kadınlar estetik, zarif, ince görünümleriyle erkekler ise kaslı, güçlü görünümleriyle tanımlanmıştır (Wolf, 1991). Esra, bir kadının yaptığı güzellik pratiklerinin de kadın kimliğine uygun olması gerektiğinden bahsediyor. Butler’a göre normatif kadın kimliğine uygun davranışlar doğal ve değişmez değil performanslar sonucu toplumsal olarak inşa edilen bir sürecin ürünüdür (Barutçu, 2020:439). Esra’nın güzellik pratiklerini daha

kadınsı olmak amacıyla uyguladığı performanslar olarak değerlendirdiğimizde ve bunu Foucault'nun bedenleri disipline eden iktidar mekanizmalarıyla düşündüğümüzde, güzelliği biyolojik olarak ve toplumsal olarak kabul gören “itaatkâr beden” ile ilişkilendirerek tanımladığı görülmektedir. Katılımcı kadınlara toplumsal cinsiyet olarak uygun görülen, kabul edilebilir fiziksel özelliklerini yansıtan pratikleri uygulamanın doğru olduğunu söyleyerek hem güzellik normlarını hem de toplumsal cinsiyet normlarını pekiştirerek yeniden üretiyor. Aysel normatif güzellik ideallerine yönelik bakışını ve bununla bağlantılı olarak kimliğinin performatif inşasını şöyle ifade ediyor:

“Bunları yaparken neden daha [kadınsı olmayı] hedeflemeyeyim? Kadının sonuçta. Kadınsı yönümde, kimliğim... Yani kadının doğasında estetiklik vardır yani tabii ki kadının sonuçta bu noktada da [bu yönlerimi desteklemeyi], bu yönlerimin de geri planda kalmasını istemem” (Aysel, 42).

Aysel'in toplumsal olarak kabul görülen ve içselleştirdiği kadınlık normlarını destekleme ve sürdürme motivasyonu olarak kullandığı güzellik pratikleri aynı zamanda kendi kimliğini ortaya koyarken kullandığı bir araç işlevi görüyor. Estetiği kadının doğasıyla ilişkilendirerek yaptığı tanım biyolojik özelliklere atıf yaparken bir yandan da Butler'ın dediği gibi toplumsal cinsiyetin inşa sürecini doğal bir gerçeklik olarak sunar (2014). Butler cinsiyetlerin yasalarla, evrensellik söylemleriyle performatif olarak kurulduğunu, iktidarın öznelere ürettiğini ardından gizleyip doğallaştırdığını söyler (2014). Bu bağlamda güzellik pratikleri toplumsal beklentiler doğrultusunda cinsiyetin, toplumsal cinsiyetin inşasında görünmeyen etkileri olan iktidar mekanizması olarak işlevseldir.

Katılımcılarla yaptığım görüşmeler sonucunda bazı kadınların güzelliği doğrudan kadın kimliğiyle ilişkilendirdiği görülmüştür. Yaptıkları güzellik pratiklerini “daha kadınsı olmak”, “kıvrımlı hatlara sahip olmak”, “kadına diş gözükmek yakışır” gibi motivasyonlarla yaptığını dile getirmeleri hem biyolojik hem de toplumsal özelliklerine vurgu yaptıklarını gösteriyor. Toplumsal düzen biyolojik ve toplumsal cinsiyetin birbiriyle uyumyla sağlanmaya çalışılır. Bu toplumsal düzenin sürdürülebilirliği ve kontrol edilebilirliği de heteroseksüel sistemin doğal ve değişmez bir norm olarak inşa edilip yeniden üretilmesiyle mümkün olabilir (Butler, 2014). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kimliklerinin kadın ve erkek olarak iki ayrı kutup olarak inşa edilip yeniden üretilmesi sonucu sağlanan bir toplumsal düzen bu cinsiyet kategorilerinin keskin sınırlarının korunması için sürekli bir denetlenme ve düzenlenme gerektirir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerine göre insanları kategorilere ayırmak, insanları farklı çerçevelere

yerleştirerek iş bölümünden davranış biçimlerine kadar sosyal yaşamın her detayını denetim altında tutma imkânı verir. Bu noktada Bartky de toplumsal cinsiyetin inşasını Foucault'nun iktidar mekanizmaları bağlamında kadınların deneyimleri üzerinden açıklamaya çalışır (1990). Yazar yeni ideallerin ortaya çıkmasıyla modernleşme sürecinde ortaya çıkan güzellik pratiklerinin kadınları nasıl disipline edici etkiler üreterek şekillendirdiğinden bahseder (Bartky, 1990). Güzellik pratikleri de bir bakıma kadınların bedenlerini kimliklerine göre düzenleyen mekanizmalardır.

5.2.4. Güzellik pratikleri sadece kadınlara mı özgü?

Toplumsal cinsiyete dayalı beklenti, ayırım veya eşitsizliklerin sadece kadınlara yönelik olduğu yönünde yaygın bir görüş olsa da erkekler için de olmaları gereken imajlar ataerkil sistem ile üretilir. Bu çalışmanın tasarımı oluşturulurken erkeklerin imajlarını nasıl oluşturduklarını anlamak için erkek katılımcılarla da görüşme yapmayı hedefledim ve bu amaçla iki katılımcıyla görüşmeler yaptım. Ancak erkeklerin “güzellik pratikleri” deneyimleri hakkında görüşlerini almakta birçok erkekliğe dair çalışmalarda olduğu gibi zorluklarla karşılaştım (Barutçu ve Hıdır, 2016:30). Katılımcılardan elde ettiğim cevaplar yüzeysel kaldığı ve araştırmanın temalarına uyum sağlamadığı için erkeklerle yapılan görüşmeleri sonlandırdım. Bazı katılımcılardan aldığım cevaplar doğrultusunda güzellik normlarının veya güzellik pratiklerinin kadınlarla özdeşleştirilmesi ve “feminen” bir görünüm elde etmek çabasıyla yapıldığını göstermiştir. Bu varsayımdan hareketle erkeklerin bu konuda yorum yapmaktan kaçınmaları toplumsal olarak atfedilen belirli “maskülen” görünüm beklentilerinin halen güçlü bir şekilde sürdüğünü düşündürdü.

Erkeklerden yeterli düzeyde veri toplanamamış olsa da görüşme yaptığım bazı kadınların erkeklerin görünümlerine dair yaptıkları yorumlar erkekler adına toplumsal beklentileri anlama noktasında dolaylı bulgular elde etmemi sağladı. Örneğin Çiğdem hem kendisi için hem de erkekler için olmasını istediği görünümü şöyle tarif ediyor:

“Hayalimdeki erkek kaslı, spora giden, lazere giden [birisi]. Mesela ben çok isterdim eşimin lazer yaptırmasını, yaptıran erkeklere de hayranımdır yani. Bence çok çok güzel; tertemiz bir vücut düşünsenize. Boyu uzun, göbeksiz. Bence bütün kızların hayalindeki bicolata erkeği gibi yani. Kadınlar da ben mesela uzun boylu olmayı isterdim, kilom bana göre ideal, o iyi. Kadınlarda da biraz uzun boylu olanları, saçlar boyalı, röfleli, bakımlı, fönli olanları beğeniyorum. Ben saçlarımın sürekli fönli olmasını çok istiyorum ama sürekli yapamıyorum ama isterim hep fönli gezmek. Tırnaklar bakımlı, ben bir ortamda karşıdaki kişinin tırnaklarına da bakarım, konuşurken el hareketleri filan yapıyoruz o yüzden benim için önemli” (Çiğdem, 34).

Günümüzde popüler olan güzellik ideallerine göre tanımlamalarda bulunan Çiğdem olması gerektiğini düşündüğü normlara erkeklerin de dahil olmasını istediğini dile getirmiştir. Çiğdem'in güzellik pratiklerini kimliğinin bir parçası olarak görmesi ve bu güzellik normlarını erkeklerde farklı görünüm beklentisi üzerinden tanımlaması farklı cinsiyetlere göre farklı performans beklentisi içerisinde olduğunu gösteriyor. Bu durumu Butler cinsiyetlerin normatif olarak ikili kategorilere göre düzenlenerek dışlayıcı ve baskılayıcı etkiler yarattığı yönünde eleştirir (Öz ve Aksel, 2024). Çiğdem'in bir kadın olarak hem kendisi için hem de erkeklerden beklediği görünümü cinsiyet farklılığı üzerinden tanımlaması yalnızca kendi kimliğini değil farklı cinsiyetlerle ilişkilendirilme biçiminde de bir çerçeve oluşturduğunu göstermektedir. Çiğdem'in bu bakış açısı farklı cinsiyetlere sahip olan bedenlerin farklı normlara göre düzenlenmesi gerektiği yönündeki toplumsal beklentileri içselleştirdiğine işaret etmektedir. Esra da hem kendisinin hem de erkeklerin güzellik uygulamalarına karşı tavrını şu sözleriyle dile getirdi:

“Güzellik kadına özgü bir şey değil erkek de güzel olmalı. Yakışıklı ve güzel diye adlandırmışız ayırmışız ama erkek de güzel olmalı. Erkekler de yapıyor mesela benim botoks yaptırdığım sağlıklı arkadaşım erkek; o da kendine yapıyor. Bence aslında kadınla iliştiirmemeli erkekler de [kendine bakmalı], öz bakımını yapmalı işte kırıkmışsa botoksunu yaptırmalı yani günümüzde yapılabilir ne varsa yapmalı” (Esra, 45).

Görüşüğüm bazı kadınlar gibi Esra da kendilerinden beklenen bazı sorumlulukları artık erkeklerin de yapması gerektiği fikrini sıkça dile getirdiler. Bunlar arasında dış görünüşlerine yönelik bazı pratikleri yaptırma konusundaki beklentiler de dahil olmaya başlamış görünüyor. Görüşme yaptığım katılımcıların gittikleri güzellik salonlarının medya tanıtım sayfalarında erkek müşterilerinin de farklı güzellik pratikleri yaptırdıklarına çok defa rastladım. Esra'nın anlattıkları ve oldukça doğal karşıladığı bu durum erkeklerle pek ilişkilendirilmeyen güzellik pratiklerinin artık erkekler için de normalleşmeye başlayıp yaygınlaştığını gösteriyor. Bu normalleşme güzellik pratiklerinin bazı kadınlarda olduğu gibi erkeklerde de yeni iktidar alanları ve disiplin mekanizmaları yarattığına işaret ediyor. Kadınlarla özdeşleştirilen güzellik pratiklerinin erkekler için de bazı performans beklentilerine dönüşmesi Butler'ın dediğı gibi toplumsal cinsiyetin ontolojik bir varlığı olmayan bir yapma edimi olduğuna işaret eder (Öz ve Aksel, 2024:131). Toplumsal cinsiyetin tamamlanmamış bir inşa süreci olduğunu söyleyen Butler'a göre toplumsal cinsiyet kimlikleri olduğumuz şey değil yaptığımız şeydir (Barutçu, 2020:439). Bu bağlamda toplumsal cinsiyetin ve cinsiyet kimliklerinin belirginleşmesinde güzellik

normlarına göre yapılan görünüm ve davranışların merkezi bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Güzellik pratiklerinin estetik görünümün yanında toplumsal cinsiyet kategorilerinin kurulmasında, düzenlenmesinde ve yeniden üretilmesinde önemli etkileri olduğunu söyleyebiliriz. Buraya kadar verdiğim örnekler bazı güzellik pratiklerinin erkekler tarafından da uygulanması gerektiğine dairdi Hatice ise bu pratiklerin yapılmasının erkeklerde yargılandığı hakkında konuştu:

“Kadın dediğin [böyle olmalı] erkek dediğin böyle olmalı diye bir ayırım asla yapmam. Çünkü insanın içinden gelen şeylerin cinsiyetle alakası olduğunu düşünmüyorum. Günümüzde çok temiz, çok titiz olan erkeklere feminen gözüyle bakılıyor. Bence bu çok yanlış herkes kendi konfor alanını kendisi yaratıyor belli bir yaştan sonra. Bu tamamen onun ruhsal haliyle alakalı bir durumdur. O yüzden kadın gibi erkek gibiden ziyade ya da adam gibiden ziyade insan gibi demek gerekiyor” (Hatice, 34).

Hatice güzellik tanımını yaparken ikili kategoriler üzerinden kurmak yerine güzellik pratiklerinin bütün cinsiyetleri kapsayacak şekilde uygulanabileceği yönünde ifadelerde bulunuyor. Yaptığı bu yorumlar Butler’ın ikili cinsiyet kategorilerinin sorgulamaya açmasıyla örtüşür (Butler, 2014). Ancak Hatice’nin güzellik kavramının cinsiyetsiz olması gerektiğine dair görüşü toplumsal cinsiyet normlarını tartışmaya açarken aynı zamanda bu normların herkesi kapsamı beraberinde normatif güzellik ideallerinin daha fazla alana nüfuz ettiğini de gösterir. Son üç alıntıyı birleştirecek olursam, bir önceki bölümde ele alınan güzelliğin yalnızca kadınlara özgü bir kavram olduğu yönündeki görüşlerin aksine buradaki katılımcıların görüşlerine göre erkeklerin güzellik normlarına dahil oldukları ve bakımlı olmaları gerektiğine yönelik beklentileri ele alınmıştır. Bu gösterdiğim çeşitlilik, bir yandan kadın doğasına yapılan atıflarla işleyen normatif kadınlık tanımlarının bir yandan da güzellik kavramının içeriğini genişleterek işleyebileceğini gösterir. Normatif güzellik tanımları bu nedenle çelişkili ve karmaşıktır.

Bu analiz bölümünde teorik olarak çok çeşitli tanımları olan güzellik kavramının kadınlar için ne anlama geldiği tanımlanmıştır. Saha çalışmasından alınan veriler doğrultusunda bazı kadınların güzelliği temizlik, bakım, doğallık gibi kavramlarla birlikte tanımlayarak yapılan bir eylem veya pratik olarak ele aldıkları görülmüştür. Bu bağlamda katılımcıların tanımları güzelliğin kişinin kendinde olan bir şey değil de sonradan kazanılan ve bir yandan çabalanan bir yandan da çabalanmamış gibi görünmesi gereken bir olgu olduğuna işaret etmiştir. Görüşme yapılan kadınlardan bazıları güzelliği kadınlar için bir olgu olarak görürken bazı kadınlar güzelliğin cinsiyetle ilgisi olmadığını dile getirerek cinsiyet normlarını sorgulamaya açmıştır. Bu analiz bölümünde bazı kadınların güzellik

tanımlarından merkeze alıntı, bir sonraki analiz bölümünde ise güzellik pratiklerinin kadınların gündelik hayatında baskı olarak ifade edildiğine odaklanılacaktır.

5.3. Güzelliği Bir Baskı Aracı Olarak Okumak

Güzellik pratikleri bazı kadınların bedenine kendi arzusuyla yaptırdığı işlemler gibi görünse de bu uygulamalar bedene kontrol, denetleme ve biçimlendirme yoluyla bir baskı aracı olarak dışarıdan müdahale olarak değerlendirilebilir. Spor, diyet, kozmetik, estetik gibi uygulamalar modern toplumların idealize ettiği bedenlerin sınırlarına ulaşmak için birer baskı aracı olmasının yanında bedenleri dönüştüren ve bazı normları yeniden üreten iktidar mekanizmalarıdır. Foucault'ya göre bu iktidar mekanizmaları yukarıdan aşağıya işleyen hiyerarşik bir düzenden ziyade, toplumun her alanına bir ağ biçiminde işler; yeri belirli olmayan bu iktidar kurduğu özne aracılığıyla hem yayılır hem de yeniden üretilerek karmaşık bir yapı oluşturur (2001).

Kadınların güzellik motivasyonlarını, pratiklerini ve kurdukları etkileşimleri inceleyeceğim bu bölümde, iktidarın her yerde ve görünmez bir biçimde işlediği; baskı yoluyla değil tabiiyet aracılığıyla bedenleri dönüştürdüğü varsayımından yola çıkarak bu sürece etki eden iktidar mekanizmalarının bu boyutu ele alınacaktır. Bu bağlamda, kadın katılımcıların deneyimleri üzerinden, güzellik normlarının toplumsal hayatlarındaki rolünün yanı sıra, bu normların söylemler, medya ve moda aracılığıyla bir baskı aracı olarak nasıl işlev gördüğü analiz edilecektir.

5.3.1. Güzellik normlarına uyum: normlarla normal olmak

Güzellik salonlarına belirli rutinlerde giden kadınlarla yaptığım görüşmelerde belirli standart beden ölçülerine göre kendilerinde kıyaslamalar yaptıklarını ve bu kalıplarda olmayan yönlerini bir eksiklik olarak tanımladıklarını gördüm. Esra kendisine göre ideal bedenini tanımlar şöyle yapıyor:

“Dış görünüşüm konusunda çok özgüvensizim ben. Boyum bir tık daha uzun olabilirmiş. Bir ara fiyatlarını bile araştırdım boy uzatma ameliyatlarının. Ben o kadar kendime güvenli bir kadın değilim, kendimde hep kusurlar aradığım olmuştur ama bu toplumdan dolayı mı günümüzde oluşan güzellik algısıyla oluşan bir şey mi genetik bir şey mi bilmiyorum. Babam da kendine bakmayı beğenilmeyi çok seven bir adam. Genetik olabilir yani kusursuz olma şeyi var bizde yani. İşte keşke boyum biraz daha uzun olsaydı derim, saçlarım daha uzun olsaydı derim keşke biraz daha canlı ve parlak olsaydı, bunu bütün insanlar söyler. Yani kendimde bulduğum kusurlar var; daha güzel olmasını istediğim yerler var yani” (Esra, 45).

Boyunun uzunluğunun standartlara uygun olmadığını bunun bir “kusur” olduğunu söyleyen katılımcı beğenilmek için bu standartlar içerisinde olmak gerektiğini ve toplumun da böyle düşündüğünü söyleyerek “normal” olarak tanımladığı bir çerçeve çizmiştir. Foucault’nun düşüncesinde iktidar niteliklere göre tanımlamalar yapar ve kategorilere ayırır (Revel, 2005:42). Esra’nın ifadelerinden de anlaşılacağı gibi “uzun boylu” olmak veya “canlı saçlar” a sahip olmayı “normal” bunun dışında kalanları “kusur” olarak tanımladığı özellikler güzellik normlarının yarattığı tanımlardan sadece birisidir. Her toplum ve kültüre göre değişiklik gösteren güzellik normlarının hangi standartların normal veya güzel olduğunu tanımlaması ve insanların bedenlerini bu standartlara göre şekillendirmeye yönelmesiyle iktidar mekanizmasının işlevinin bir tarafını görürüz. Aysun ise güzellik normlarına göre kendisi için şöyle değerlendirmeler yapıyor:

“Dış görünüş olarak kendimde beğenmediğim yer... Ben burnumu beğenmiyorum. Estetik yaptırmak isterdim, biraz daha küçük olmasını isterdim. Dudak dolgusu da yaptırmak isterdim, hani biraz daha dudaklarım büyük ve burnum daha küçük olsun isterdim” (Aysun, 25).

Aysun da toplumsal ve kültürel olarak inşa edilen “güzellik” standartlarına göre kendisini değerlendirerek bu ideallere uyup “normal” olan gruba dahil olma amacıyla kendisinde değişiklik yapmak istemektedir. Bordo kendimizi yapılandırdığımızı düşündüğümüz idealize edilen bu güzellik ölçütlerini gerçekten biz mi belirliyoruz diye sorar (2002:196). Bordo’ya göre Anglosakson kimlik ve tercihlerden türetilen -soluk bir ten, uzun bacaklar ve yeni imajların eklenmesiyle dolgunlaştırılan dudaklar gibi özellikler- bu idealler üstün, normal ve kabul edilebilirdir (2002). Normal olarak kabul edilen bu idealler ve toplumsal normlar Foucault’ya göre doğal olarak sunulan kurallar söyleminin üretilmesidir (Revel, 2005: 137). Bu bağlamda katılımcıların bedenlerinde bazı yerleri beğenip beğenmemeleri, söylemlerle inşa edilmiş güzellik normlarının doğallaştırılması sonucu, normal olarak kabul edilen ölçütleri farkında olmadan içselleştirdiklerini ve kendilerini bu normale göre kıyasladıklarını gösteriyor. Çiğdem ve Ceylan da kendilerinde fiziksel olarak beğendikleri ve beğenmedikleri yönleri için şu ifadelerde bulunuyorlar:

“Mesela burnumu yaptırdım, dudağımı yaptırıyorum, tırnağımı yaptırıyorum bu konularda eşim beni destekliyor. Ama ben mesela göğüslerimi yaptırmak istiyorum onu desteklemiyor, gerek yok diyor. Ama ben gerekli olduğunu düşünüyorum mesela.... Şimdi bundan sonra dudağımı belli bir seviyeye getirdikten sonra planımda mesela kaşlarımı yaptırmak istiyorum. Kaşım var mesela kötü bir kaşım yok ama kaş yapısını yüzüme uygun bir şekilde yaptırmak istiyorum. Sonra kirpik yaptırmak istiyorum” (Çiğdem, 34).

“Diğer insanlarla kendimi karşılaştırdığım için sanırım burnumu beğeniyorum ama dudaklarımı beğenmiyorum mesela. Dudağıma dolgu yaptırdım. Benim hiç yoktu, takıntılıydım o konuya şu an daha iyi” (Ceylan, 22).

Görüştüğüm bu iki katılımcı gündelik olarak yaptıkları güzellik pratiklerinin yanında estetik operasyonlar yaptırdıklarını söylüyorlar. Çiğdem bazı güzellik pratikleri yaptırmamanın gerekli olduğunu düşünürken Ceylan bu pratikleri yaptırmaya diğer insanlarla kendini kıyaslayarak karar verdiğini ifade ediyor. Deliovsky, kadınsılığın ve güzelliğin evrensel temsili olarak Batılı kadınların ölçülerinin referans noktası olarak alındığını düşünür (2008:50). Çağdaş Batı kültüründe güzellik normları beyaz ve heteroseksüellik üzerine kurularak evrenselleşmiştir (2008). Çiğdem ve Ceylan’ın da bu evrensel güzellik ideallerini örnek alarak bedenlerini bu ölçülere göre düzenlemeye çalıştıkları açıktır. Gündelik pratik deneyimlerin bir parçası olan güzellik normları da dahil olmak üzere Foucault’ya göre doğal bir kural gibi sunulan birçok söylem yalnızca normalleştirici etkiler yaratmakla kalmaz bunun yanında insanları kategorilere ayırarak standartlaştırmayı da sağlar (Revel, 2005:45).

Yaptığım görüşmelerde katılımcıların bazıları yüzlerinden bazıları bedenlerindeki başka bölgelerden memnuniyetsizliklerinden bahsettiler. Bedenlerinde beğendikleri noktalardan çok beğenmedikleri noktalara odaklanan çoğu katılımcı ellerinden geliyorsa bunu değiştirmek için çaba harcadıklarını dile getirirken idealize edilen beden ölçülerini referans aldıkları görülüyor. Dilek güzellikten bahsederken kendisi için geçerli olan ideal beden ölçülerine ulaşmakta diyet ve sporun rolünü şöyle tarif ediyor:

“Son zamanlarda biraz kilo aldım, ben kendimde sevmiyorum kiloyu, kendime de yakıştırmıyorum mesela onun için şimdi biraz dikkat etmeye başladım. Şu an kendime dışardan bir gözle baksam bunu beğenmezdim yani. Bunu değiştirmek için de çaba harcıyorum tabii ki, şu an spora başladım mesela spora gidiyorum, dikkat ediyorum” (Dilek, 32).

Dilek’in kendisini dışarıdan bir gözle değerlendirerek bedeninde değişiklik yapmak istemesi toplum tarafından idealize edilen beden ölçülerine göre hareket ettiğini gösteriyor. Toplumun mikro düzeyde işleyen bu iktidar mekanizmalarının yarattığı güzellik normları bazı kadınlar tarafından içselleştirilmiş ve kendi bedenlerinde değişiklik yapmak için çaba harcamaya yönlendirmiştir. Küresel olarak geniş bir kitleye yayılan güzellik normları farklı coğrafyalarda ve kültürlerde de normatif güzellik ideallerini şekillendirir ve yeniden üretir. Wolf bu güzellik mitini ekonomi sisteminin politika tarafından belirlenmesi gibi altın piyasasına benzetir (1991:12). Altın ile güzellik ideallerinin ortak noktası dünyanın birçok yerinde yüksek değere sahip olması, ulaşılması zor ve elde etmek için hem çaba hem de

mücadele gerektirmesi yönüyle bir kontrol aracı işlevi görmesidir. Gülşah ve Özgül’de ideal ölçülere ulaşmak için çaba ve denetim gerektiren deneyimlerini şöyle ifade ediyorlar:

“Eskiden daha zayıftım, doktoradan bir sene öncesinde düzenli spor yapıyordum şimdi o görünümüm gitti mesela yeniden öyle olmak istiyorum. O yüzden tekrar spora başlayacağım” (Gülşah, 32).

“Bazı sıkıntılardan dolayı kilo almım arttı, fiziğimde kilolarımı beğenmiyorum, işte şimdi diyetle başladım bakalım” (Özgül, 36).

Katılımcılar güzellik rutinlerinin içerisine spor ve diyeti dahil ettiklerini ve ideal form olarak düşündükleri ölçülere ulaşmak için kendilerine bazı kısıtlamalar getirdiklerinden bahsetmişlerdir. İdealize edilen kilonun üzerinde olduğunu söyleyerek bundan rahatsızlık duyduğunu dile getirmek bireysel değil toplumsal bir problemdir (Küçükdoğan, 2022). Spor veya diyet pratikleri kilolu olmayı problem olarak gören bir kişinin dışsal bir yargılama sonucu kişinin kendini kontrol ve kısıtlama yaptığı bir süreç olarak ortaya çıkabilir (2022). Hem başkalarının bakışından rahatsız olma hem de başkalarının gözüyle kendini görme diyebileceğimiz (Goffman, 2009) bu kontrol mekanizması kişinin kendini belirli kısıtlamalara maruz bırakarak disipline etmesi anlamına gelir. Küçükdoğan, şişmanlık deneyimi yaşayan pek çok kadının kendisini normal olandan farklı hissedip göze çarpmaktan rahatsız olduklarını, ideal bedene sahip olmayı daha az görünür olmak için istediklerini söyler (2022). Bazı kadınların ideal bedene sahip görünür olmak için yaptıkları spor, diyet gibi pratiklerle hedefledikleri daha görünür olmak iken bazı kadınlar için görünmez yani “*normal*” olmak anlamına geliyor.

Diyet, spor ve diğer güzellik uygulamaları bedende disiplin ve değişim gerektiren uygulamalardır. Öz-disiplin ile toplumsal beklentilere göre kendi bedeninde değişiklik yapan kadınlar bu normatif beklentileri tekrar üretirler. Bir otoriteye gereksinim duymadan içselleştirdikleri güzellik ideallerine göre kendilerini disipline ederek aynı zamanda bedenlerini dönüştürürler. Öz-disiplin, Foucault’nun Hapishanenin Doğuşu kitabında açıkladığı insanların kendi kendilerini denetlemelerini sağlayan disiplinci iktidar mekanizmasıdır (Foucault, 1992). Modern toplumlarda insanlar baskı hissetmeden tamamen rızalarına dayalı eylemlerde bulunduklarını düşünürler ama bu eylemlerinin arkasında görünmeyen bir iktidar mekanizması vardır. Katılımcılar başkalarından kendilerine yönelik bir talep ile karşılaşmamış olduklarını düşünseler de bunları içlerinde hissettiklerini dile getirmeleri disiplin mekanizmasına gönüllü katıldıklarını gösterir.

Bazı kadınların kendi arzularıyla yaptıkları güzellik pratikleri küçük ve az zaman alan bir uygulama olsa da bu uygulamayı yaptır nlar için günün belli bir bölümünü bu işlemler için ayırması gerekir. G r     m kad nlar  güzellik pratiklerini nasıl planladıklarını sorduğumda  u yanıtları aldım:

“Mesela spor yaparken erken kalkmam [gerekıyor], belli bir seviyede a  olmam gerekiyor, spordan gelince cilt bakımını yapmam gerekiyor, i e gecikmemem gerekiyor. Her şeyin [belirli] bir saati var. Önceden bunlar çok oyalıyordu çünkü yüz yogası da yapıyorum aynı zamanda krem sürerken o da zaman alıyor. Bunların hepsi belirli zaman gereken bir şey” (Derya, 33).

“Bu yapt  m rutinlerde bir plan var. Randevular mutlaka önceden alınır. Biraz ben sistemliyimdir. Yani bir tırna ımı yaptırd  m gün, bir sonrakinin planını mutlaka alırım, yaparım. Ya da i te günler öncesinden, mesela 6 Aralık’ta olan gençlik açısının randevusunu ben bir ay öncesinden ayarladım. Hani kendi hayatımı da organize etme noktasında mutlaka bir plan var. Hepsi önceden alınmıştır. Bu güzellik rutinleri de bu takvimlerime göre gider, ertelememeye de çalışırım. Mutlaka o rutinelere uyarım” (Aysel, 42).

“Belli bir plan yapmam gerekiyor bunları yapmak için. Mesela tırnak randevumu ya da kirpi ini oraya gidiyorum i lemimi yaptırıyorum sonraki randevuyu da alıyorum, belirliyorum ona göre hareket ediyorum. Bir ay önceden belirliyorum yani” (Ceylan, 22).

Katılımcılar güzellik uygulamaları için önceden ve bir takvime uyarak bazen günler öncesinden plan yaptıklarını söylediler. Gündelik hayatlarının içerisinde güzellik pratikleri için özel zaman ayırıp bu takvime düzenli olarak uyduğunu söyleyen katılımcılar için bu durum istekten çok bir zorunluluk halini almıştır ancak bunu bir zorunluluk değil sorumluluk olarak görmektedirler. Bedenlerini disipline ederek şekillendirme noktasında bir gözetleme aracı olan tart lar, kalori hesapları, adım sayarlar gibi günlük, aylık güzellik uygulamaları planlayıcısı olarak takvimler de daha önceleri belirli bir uzmanlık alanına sahip kişilerin kontrolünden çıkıp insanların kendilerini kontrol ettiği araçlara d n  m   t r (Pylypa, 1998). Bartky bu noktada yapılan bu rutin bakım çizelgelerini bir okul çocuğunun veya bir askerin ne yapması gerektiğini söyleyen alışkanlık kazandırmaya yönelik uygulamalara benzetir (1990:32). Katılımcıların güzellik pratiklerini bir zorunluluktan ziyade “sorumluluk” olarak görmeleri güzellik rutinlerine gönüllü katıldıklarına işaret ediyor. Foucault’nun insanların normallik çerçevesinde kategorilere ayrılırken bu normlara uyma sorumluluğunun kişilere bırakıldığı noktasındaki görüşleri katılımcıların güzellik pratiklerine yaklaşımlarını açıklar niteliktedir (Revel, 2005:49-50).

Artık bir alışkanlık haline d n   en güzellik rutinlerini planlı ve ellerinden geldiğince aksatmadan yerine getirdiklerini söyleyen katılımcılar bu takvimlere uyamadıkları zaman neler hissettiklerini şöyle dile getirmişlerdir:

“Yatmadan önce bazen mesela o kadar çok uyum geliyor ki ona rağmen günlük bakımlarımı yapıyorum. Eşim diyor ki her gün üşenmeden bunları nasıl yapıyorsun Aksattığım zaman bir şey yapacaktım ama eksik diyorum. Kafamın bir tarafı daha yoğun oluyor. Yapamadığım zaman mutsuz oluyorum. O yatağa o kadar mutlulukla giriyorum ki. Ama yapmadan yatağa girdiğimde bir eksiklik oluyor. Mesela sadece saç değil bir kaşınız, bıyığınız çıksın rahatsız olurum. Başkasında gördüğümde diyorum ki hiç mi zamanınız yok hani diye. Ben öyle düşündüğüm için karşıdan da böyle tepkiler alırım diye çekiniyorum” (Çiğdem, 34).

“Yaptırmam gereken bir şeyleri aksattığım zaman, vaktim yoksa mesela dip boyam gelmişse mesela bugün fırsat bulamamışsam geciktirdim diye bu benim enerjimi düşürüyor yani bu bütün insanlar için kadınlar için geçerli bence” (Esra, 45).

“Bir yerden sonra alışınca gerekli gibi geliyor ama gereklilikten çok istek bence. Bu arada kaşlarımı aldırma da iki haftada bir gidiyorum kesin onu unuttum. Ama daha çok istek yani. Alıştığımız için gerekli gibi geliyor ama istek daha çok” (Ceylan, 22).

Görüldüğü gibi zamanı da planlamayı gerektiren güzellik rutinleri yapılamadığı zaman katılımcıları olumsuz yönde etkilemektedir. Bir alışkanlık haline gelen bu rutinler aksatmadan yapılan, istekten çok ihtiyaca işaret eden, yapılmadığı zaman hem çevrenin düşüncesinden hem de içlerinde bu rutinleri yapamamanın verdiği rahatsızlığı yaşatan denetim mekanizmalarına dönüşmüştür. Güzellik normlarına uymayan veya bu normlara uymak için irade gösterip harekete geçemeyen bazı kadınlar toplumca yargılanıp, dışlanma korkusu duyarak bundan utanç duyabilirler (Widdows, 2022). Ceylan’ın yaşadığı bu durum toplumsal yargılanma ve dışlanma korkusuna bir örnek niteliğindedir. Bu utanç duygusuyla baş edebilmek için de Widdows, etrafı umursamayarak hayatına devam etmeleri yönünde verilen tavsiyelerle bireysel direnmenin olanaksız olduğunu düşünür (2022).

Bedenlerinde istedikleri forma kavuşmak için rutin olarak güzellik salonlarına giden veya bedenlerinde değişiklik yapmak için kendilerine bazı kısıtlamalar yapmak kadınların kendilerini disipline etmelerini gerektirir. Bunları yaparken içselleştirdikleri güzellik normları bedenlerinde olması gereken vücut ölçüleri ve sınırlardır. Bedenlerinde olması gereken bir formu yakalamak için kendilerine düşen sorumluluklar vardır ve onları yerine getirmeleri gerektiğini düşünürler. Nesrin ve Çiğdem güzellik pratikleri yaparken hissettiklerini ve düşüncelerini şöyle ifade ediyor:

“Bu insanın içinden gelmeli aslında anladınız mı? Başkalarının size söylemesiyle onun bunun hevesiyle değil aslında siz istiyorsanız olur. Ben her zaman evde de olsam çıkmasam da çıksam da kalkarım böyle saçımı, başımı, makyajımı her şeyimi yaparım. Çıkarsam çıktım çıkmazsam evde ohh mis gibi otururum, kalkarım yani. Diyorum ya bunun dışarıyla içerisiyle ilgisi yok aslında. Kendimle ilgisi var” (Nesrin, 45).

“Toplumsal beklentisini bilinç altında hissediyorum sanki. Direkt bana yönelik bir baskı değil ama içimde öyle hissediyorum” (Çiğdem, 34).

Nesrin ve Çiğdem güzellik pratikleri yaparken duydukları arzuyu, isteği veya beklentiyi dışardan bir baskı değil içlerinde hissettiklerini söylüyorlar. Gün içerisinde hiç kimseyi görmeyecek olsa bile rutin güzellik uygulamalarını yapmaya devam ettiğini söyleyen Nesrin görünmez bir iktidarın varlığından söz ediyor. İnsanlar doğduğu andan itibaren bulundukları çevreden, sonradan öğrendiklerinden, deneyimlerinden yola çıkarak eylemlerde bulunurlar. Kişinin bir eylemde bulunurken kendi isteğiyle yapması tamamen dış baskılardan yalıtılmış olduğunu göstermez. Burada katılımcılar içlerinden öyle geldiğini, bunu içlerinde hissettiklerini söylerken görünmez bir iktidardan bahsediyorlar. Foucault'nun dediği gibi modern toplumlarda bir otoritenin onu denetlemesine gerek kalmadan kişinin kendi kendini disipline etmesini sağlayan ve görünmez bir iktidar mekanizması olarak işleyen normlar burada güzellik normlarını içselleştiren kadınlar üzerinden işlevseldir (1992).

Gönüllü olarak güzellik pratiklerini uygulayan kadınlar için bu durum başkalarının bakışları ile değil kendi içsel yönelimlerinin bir sonucudur. Günlük yaptığı güzellik pratikleri, makyajını defalarca kontrol edip tazelemesi, duruşunu oturuşu kontrol etmesi, cilt bakımı, kilosunu belli ölçüler içerisinde tutma çabası kadınların kendi kendilerini denetlediklerinin bir göstergesidir (Bartky, 1990:42). Benliğe işlemiş bu pratikler düşüncelere, inançlara, alışkanlıklara ve tekrar eden eylemlere dönüştüğünde artık içselleştirilmiş demektir (1990:38).

Modern toplumlarda kadınların yaptıkları güzellik uygulamaları yeme-içme, giyinme, barınma gibi temel ihtiyaçlarla aynı kategoride yer almaya başlamıştır. Belirli periyodik aralıklarla ve mümkün olduğunca aksatmadan yaptıkları ya da güzellik salonlarında yaptırdıkları güzellik rutinleri kadınların vazgeçemedikleri alışkanlıklar haline gelmiştir. Kadınların bazen olmazsa olmaz bir ihtiyaç bazen de istek diye adlandırdıkları bu pratikler basitçe kişisel bir tercihin ötesinde toplumsal olarak beklentinin bir sonucu da olabilmektedir. Yaptığım görüşmelerde katılımcılar bu uygulamaları yapmak veya yaptırmak için belirli plan dahilinde hareket ettiklerini güzellik rutinlerini aksattıklarında bundan rahatsızlık duyduklarını belirttiler. Görünür bir baskı değil de bunu içlerinde hissetmeleri görüşme yaptığım kadınların güzellik normlarını ne kadar içselleştirdiklerini göstermektedir.

5.3.2. Beğenilmek bir toplumsal denetim olabilir mi?

İnsanların içselleştirdikleri normlar çevresinden aldığı onayla da yakından ilişkilidir. Toplumsal yaşam içerisinde pek çok insanın onaylanma, kabul görme veya beğenilme isteği davranışlarını ve günlük pratiklerini etkiler. Özellikle beğenilme isteği güzellik normlarının kadınlar üzerinde nasıl etkiler ürettiğini anlamak açısından çokça ifade edildi. Yaptıkları güzellik pratiklerini çevresine sunarak yakın veya iletişimde olduğu insanlardan gelen tepkilerin kendileri için ne derecede önemli olduğunu Hatice ve Çiğdem şöyle ifade ediyor:

“Güzellik adına yaptırdığım şeylerde aldığım olumlu ya da olumsuz geri bildirimler benim buna devam edip etmeme isteğimi çok etkiler. Bir yerde yapılan şeyler her ne kadar kendim için de olsa beğenilme duygusu ilkel olarak hala var. O yüzden onun dürtüsünü engelleyemem dürüst olmam gerekirse beni etkiler. Devam etmem ya da durmam konusunda karar merci olabilir” (Hatice, 34).

“Çevremden olumsuz tepkiler alsaydım, ben [çevreden biraz etkilenen bir insanım] devam etmezdim bir şeyler yapmaya diye düşünüyorum. Burnumu ve dudağımı yaptırdıktan sonra inanılmaz güzel yorumlar aldım. Yakışmamış diyen hiç çıkmadı ama tek tük hani sen öyle de güzeldin zaten diyenler de oldu. Sen eski halinle de güzeldin yaptırmasan da olurdu diyenler oldu ama sana hiç yakışmadı niye yaptırdın diyen hiç olmadı. Olsaydı ama yüzde yüz etkilenirdim ama” (Çiğdem, 34).

Hatice ve Çiğdem’in sözlerinden toplumsal onay almanın güzellik rutinlerine karar verme noktasında oldukça önemli etkiler ürettiğini görüyoruz. Toplumdan aldıkları onay hem bu rutinlerini devam ettirmeleri hem de pekiştirmeleri doğrultusunda belirleyici olmaktadır. Görüşmeler sırasında katılımcılardan aldığım cevaplar çoğunlukla güzellik pratiklerinin kendi tercihleri olduğu yönündeydi. Ancak burada Hatice ve Çiğdem’in ifadelerinden de anlaşılacağı gibi güzellik pratiklerinin bir tercih değil beğenilme arzusuyla toplumsal beklentilere yönelik de yapıldığı açıkça görülüyor. Toplumsal beklentilere yönelik olan bu beğenilme arzusu güzellik pratikleri aracılığıyla Foucault’nun da belirttiği gibi toplumsal beklentilere “itaat” eden “doğal” bir kural olarak bazı kadınların bedenlerini şekillendirmesinde etkili olan iktidar mekanizmaları gibi işlev görmektedir (Revel, 2005:137-138). İnsanlar doğdukları andan itibaren etkileşime girdiği insanlarla, gözlemledikleriyle, deneyimledikleriyle bulunduğu toplum ve kültüre ayak uydururlar. İçselleştirdikleri toplumsal normlara uymayı karşılıklı ilişkilerden, aldıkları onaylardan hem öğrenirler hem de öğretirler ve böylece bu toplumsal normlar yeniden üretilir. Dilek de bu noktada beğenilmenin önemini şöyle vurguluyor:

“Başkalarının beğenmesini yani evet önemserim benim biraz yapımda var. Ben önem veriyorum. Birbirimize iltifatı seviyoruz kadın olarak, seviyorum beğenilmeyi” (Dilek, 32).

Birçok katılımcı gibi Dilek de güzellik uygulamaları yaptırırken veya yaptırdıkları bir uygulama hakkında arkadaşlarının, ailesinin, yakınlarının görüşlerine oldukça önem verdiğini söyleyen katılımcılar  evre tarafından fark edilmenin, beğenilmenin kendilerini iyi hissettirdiğini dile getirdiler. Yaptırdığı işlemler sonucunda aldıkları iltifatlar ve hissettikleri duygular katılımcıları güzellik uygulamalarına devam etme konusunda teşvik eden araçlar oluyor. Güzelliğe dair yapılan iltifatların yarattığı bu duygu durumunun baskıdan ziyade arzu ve hazzın kışkırtılması yoluyla işleyen bir iktidar mekanizması olduğunu ve bu yolla güzellik normlarını yeniden ürettiğini söyleyebiliriz (Foucault, 2012).

Beğenilmek, olumlu yönde eleştiriler ve toplumsal onay almanın bazı kadınlar için önemli olduğunu görüyoruz. Olumsuz eleştiriler konusunda ise Gülşah bakımsız işe gittiği zamanlarda aldığı tepkiyi şöyle anlatıyor:

“Makyaj yapmadan gidince bir yere hasta mısın diyorlar. Alışmış insanlar senin özenli giyinip, bakımlı gitmene. Bazen yoğun dönemler oluyordu sadece elimi yüzümü yıkayıp çıktığım oluyordu. Ofisteki arkadaşım diyordu hasta mısın diye yok diyordum makyaj yapmadım” (Gülşah,32).

Gülşah’ın iş arkadaşlarından aldığı olumsuz tepkiler onu güzellik pratiklerine yönlendirmektedir. Bazı kadınlar için güzellik pratiklerinin baskı kurucu yönü yadsınamaz. Bu pratiklerin yanında kadınların duruşları, jestleri nerede nasıl hareket edecekleri konusundaki kurallar erkeklere oranla daha kısıtlayıcı olabilir (Bartky, 1990:29). Foucault’nun analizinde iktidar mikro düzeydedir ve beden üzerinde işlevseldir. Bedenler üzerinde etkili olan bu iktidar mekanizması kişilerin hal, tavır ve davranışlarında etkilidir ve insanların gündelik yaşamlarına kadar yayılan mikro iktidarlardır (Foucault, 2012). İktidar ve öznenin karşılıklı etkileşimleri ve dinamik yapıları vardır. Bu etkileşimle hem iktidar hem de öznenin birbirlerini etkileme, dönüştürme potansiyeli vardır ve böylece toplumsalın her alanına yayılır. Öyleyse öznelerin deneyimlerini ve karşılıklı toplumsal ilişkilerini de mikro iktidarlara olarak görmemiz yanlış olmayacaktır.

Arkadaş, eş, aile gibi özellikle yakın çevrenin kadınların güzellik uygulamaları yaptırmasında etkiler ürettiğini görüyoruz. Kendilerini değerlendirme ve kabul görme noktasında çevrenin ilgisi ve beğenisinin önemli olduğunu gösteren bu cevaplar bazı toplumsal ilişkilerin de bir disiplin, denetim mekanizması ve otorite olarak işlev gördüğünü ortaya koyuyor. Doğrudan baskı olarak görünmeyen beğenilme ve onay arzusu bir disiplin mekanizması gibi işlev görerek bazı kadınların güzellik rutinlerinde belirleyici olabilmektedir.

5.3.3. Her yaşın mı yoksa gençliğin mi ayrı bir güzelliği var?

Bazı insanların yaş aldıkça toplumda daha az fark edildiklerini ve beğenilmediklerini düşünürler. Günümüzde “ne kadar genç gösteriyorsun”, “yaşını hiç göstermiyorsun” gibi iltifatlar özellikle kadınlar için sıkça kullanılır. Bu yüzden güzellik salonlarında en çok tercih edilen uygulamalardan birisi de yaş almaya bağlı vücutta oluşan değişiklikleri gidermek adı altında yapılan uygulamalardır. Katılımcılardan aldığım cevaplar doğrultusunda bu uygulamalara sadece belirli yaş üzerindeki kadınların değil geleceğe bir yatırım olduğunu düşünen genç yaştaki kadınların da yoğun ilgi gösterdiğini gördüm. Elif güzellik pratikleri yapmaktaki motivasyonunu şöyle açıklıyor:

“Geç kalmadan bazı şeylere başlamak lazım. Mesela önceden benim aman aman yüzüme şunu uygulayayım şunu yapayım bir derdim yoktu. Ama ilerleyen zamanlarda fark ediyorum haa yaşım daha 22 ama hani düşünüyorum diyorum ki ben şimdiden müdahale edeyim, bazı şeylerin önüne geçeyim” (Elif, 22).

Elif’in genç yaşta olmasına rağmen güzellik uygulamaları deyince yaşlığa karşı önlem aldığđ uygulamalardan bahsetmesi hem güzellikle gençliği ilişkilendirdiğini hem de yaşlılığın toplumda istenmeyen anormal bir durum olduğunu gösteriyor. Yaşlılığa yönelik toplumda üretilen olumsuz söylemlerinde etkisiyle yaşlılar, bakıma muhtaç, modası geçmiş ve üretken olmayan bireyler olmalarının yanında fiziksel görünüm açısından da kusurlu olarak konumlanmıştır (Timurturkan ve Demez, 2018). Elif’in yaptığı güzellik pratiklerini doğrudan yaşlılıkla ilişkilendirmesi fiziksel görünüm açısından da yaşlılığı olumsuz ve anormal bir durum olarak içselleştirdiğini gösteriyor. Bu içselleştirme Foucault’ya göre akıl ile akıl dışılık arasındaki ilişki birinin diğerini olumsuzlamasıyla inşa edilen “öteki” kavramı üzerinden bir dışlama pratiğine dönüşmesine (Revel, 2005:33) bir örnektir. Butler’ın da belirttiği gibi ırk, cinsiyet, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıkta olduğu gibi yaş ayrımcılığı (*ageism*) üzerinden toplumsal eşitsizliğe neden olmaktadır (Timurturkan ve Demez, 2018). Elif’in genç yaşına rağmen güzellik pratiklerini yaşlılığa karşı bir önlem olarak uygulaması toplumda etkisini gösteren bu ayrımcılığa karşı dışlanamamak ve “öteki” konumunda olmamak için bir motivasyon kaynağı olarak değerlendirilebilir. Yaşlılığı istenmeyen bir durum ve güzellik pratiklerini buna karşı bir önlem olarak düşünen Elif gibi düşünen Hatice de bu pratikleri tarif ederken şöyle diyor:

“Aslında şöyle cilt sağlığı olsun, nemli bir cilt, nemli bir dudak, parlayan eller, yaş ilerledikçe kolajen azalıyor vücutta, kırışıklıklar başlıyor. Bunu daha sağlıklı, daha güzel yaşlanarak yapmak istiyorum. O yüzden hoşuma gidiyor yani” (Hatice, 34).

Burada da katılımcı güzelliği gençlik ve sağlıklı olmakla ilişkilendirmiştir. Güzelliğin gençlik ve sağlıklı ilişkilenebilmesinde tıbbi iktidar söylemiyle oluşan tıbbi bilginin ve uzmanların sınıflandırma gücü vardır (Varışlı, 2023). Hatice’nin ifadelerinde de görüldüğü gibi doğal ve biyolojik sürece bağlı olan yaşlanma bu tıbbi bilgiler yoluyla kontrol altına alınabilen “kusurlu” bir duruma dönüşerek müdahale etmeyi gerektirir. Yaşlılığa karşı önlem almak sadece bugünü değil geleceği de planlamayı gerektirir. Modern toplumlarda nüfusu denetlemeye yönelik olan biyo-iktidar, insanları sağlık sistemleri, yaşam süreleri, doğum ve ölüm oranlarını bu kategoriler üzerinden kontrol altına alır (Foucault, 2014). Bu iktidar bedenler üzerine bir sınırlama getirmez aksine gücünden en iyi şekilde yararlanmak adına bedenleri denetlerken güçlendirmeye yönlendirir (Foucault, 2014). Günümüzde genç görünmek kadınlar için daha güçlü daha sağlıklı ve daha güzel görünmek anlamına gelmektedir. Esra da gençleşmeye yönelik güzellik uygulamaları yaptırdıktan sonra neler hissettiğini şöyle anlatıyor:

“Bunları yaptırdıktan sonra kendimi daha genç ve fresh hissediyorum. Yaptırdığımda dostlarım, arkadaşlarım, müşterilerim yüzüne ne yaptırdın yüzün bir gençleşmiş bir aydınlanmış, bir gençleşmişsin derler bu da beni iyi hissettiriyor” (Esra, 45).

Esra’nın yaşlanmaya karşı uyguladığı güzellik pratikleri sonucunda aldığı toplumsal onay bedenini şekillendirmekte konusunda bir motivasyon kaynağı oluştururken bu pratiklerin tekrar eden eylemlere dönüşmesi güzellik normlarını pekiştirir ve Esra’nın kendisini genç beden söylemleri üzerinden inşa etmesine yol açar. Modernizmle birlikte yaşlılık kaçınılması gereken bir sorun, tedavi edilmesi gereken bir hastalık olarak tanımlanırken gençlik söylemlerle yüceltilen bir ideale dönüşmüştür (Varışlı, 2023). Foucault’ya göre bu süreç modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan tıp, eğitim gibi bilgi üreten aygıtlar aracılığıyla bedeni genç/yaşlı olarak kategorilere ayırarak gençlik, güzellik ve sağlık söylemleri üzerinden şekillendirir (Timurturk ve Demez:2018). Modernleşmenin getirdiği bu genç/yaşlı kategorisine göre gençliğin daha makbul ve kabul edilebilir bir durum olduğunu Aysel şu sözleriyle ifade ediyor:

“Yani ben çok geç anne oldum, otuz sekizimde anne oldum hep şu espriyi yapıyorum: oğlumun veli toplantılarına gittiğimde yaşlı bir anne olmak istemiyorum. Çünkü hani ben öğretmen olduğum için

çocuklarımızda da bu etki var. Yani annelerinin bakımlı olmasını da istiyorlar çocuklar. Yani o işin esprisi tabii ki oğlumun toplantısına gittiğimde yaşlı bir anne olmak istemiyorum. Yaşlanmak da istemiyorum yani hani bunu durdurabileceğim kadar durdurmaya çalışıyorum da. İmkânım da var, neden olmasın? Şimdi ip askısı var ileriki yöntemler, bunu altmışımdan sonra düşünüyem diyorum ama o zamana kadar cildimi hani olabilecek kadar cildimin yaşlanmasını geciktirmeye de çalışıyorum” (Aysel, 42).

Görüşmemiz esnasında bunların kendisi için bir ihtiyaç olduğunu ve maddi olarak bir külfet olarak düşünmediğini söyleyen Aysel’in, bu güzellik uygulamalarını yaptırarak yaşlanma etkilerini azalttığı ve toplum olarak daha kabul edilebilir bir sınır içerisinde olmayı arzu ettiği söylenebilir. Modernleşmeyle birlikte yaşlı bireyleri bilgi ve deneyimleriyle yücelten anlayış yerini sağlıklı ve üretken bedenlerin daha değerli ve verimli kabul edildiği bir yaklaşıma bırakmıştır (Timurturkan ve Demez, 2018). Bu anlayış kapitalist sistemin de kozmetik ve estetik endüstrisinin tüketim odaklı yapısını destekleyen bir zemin oluşturur. Kaybettikleri güçlerinden dolayı üretim ilişkileri içerisinde dışlanan insanlar kusurlu olarak inşa edilen yaşlılığa bir çözüm sunduğu iddia edilen medya ve reklamlar aracılığıyla aktif olarak tüketici kimlikleriyle yeniden konumlandırılırlar (Timurturkan ve Demez, 2018). Toplumda yaşlı görünmek daha pasif ve verimsiz olarak düşünülürken, genç görünmenin daha dinamik ve üretken olduğu kanısı oldukça yaygındır. Kadınlar genç görünerek daha taze, enerjik ve üretken olduklarını göstermek aynı zamanda aktif birer özne olduklarını kanıtlamak istiyor olabilirler.

Görüştüğüm başka bir katılımcı ilk önce yaşın, geçen senelerin önemli olmadığını, anı yaşamanın daha önemli olduğunu vurgulayan şu sözleri söylemiştir:

“ Şöyle: bizler çocukken, yetişkin oluyoruz, ergen olduk, evlendik, çoluk çocuk sahibi olduk, işte biz kendimizi her anımızda sevmeliyiz. Çünkü neden biz artık altı yaşında bir çocuk olmayacağız ve ya on üç on dört yaşında bir ergen olmayacağız ve ya yirmi yaşında bir genç kıza dönüşemeyeceğim için her evrenin ayrı bir güzelliği vardır benim için ben de şu an kırk beş yaşındayım kırk beş yaşın güzelliğini yaşıyorum. Her anın tadını da çıkardım” (Nesrin, 45).

45 yaşında olan Nesrin görüşmemizin ilerleyen saatlerinde ise yaşlılığın kendisi için arzu edilir olmadığını, sunulan teknolojik uygulamalardan faydalanarak daha genç görünmek istediğini şöyle ifade etmiştir:

“Yani beğenmediğim bir yerim olduğunda tabii ki de çaba harcıyorum neden şimdi çevre, sosyal, teknoloji eskiden güzellik kavramında çok eksiklik vardı. Yaşı sürekli geriye getirmek için bir şeyler yoktu. Ama şimdi var. Ben de bu teknolojiden faydalanmak kendimi geriye çekmek isterim yani. Yaşlanmak istemem [her zaman genç kalmak isterim] yani. Gençlik güzel şeydir” (Nesrin, 45).

Nesrin güzelliği gençlikle ilişkilendirmiş ve toplumsal olarak sınıflandırılan gençlik sınırları içerisinde kalmak için çaba gösterdiğinden bahsetmiştir. Nesrin'in ilk ifadesi biyolojik süreci kabul edişini diğer ifadesi ise yaşlılığı reddederek güzellik normlarının güçlü etkisini içselleştirdiğini gösteriyor. Bu çelişkili ifadeler bir yandan hayatı normal akışında yaşama eğilimi varken bir yandan bu uygulamaları yaparak içselleştirdiği normatif güzelliği yeniden üretmesi olarak değerlendirilebilir. Bu iki çelişkiyi aynı anda yaşayan Nesrin'in hem doğal sürecin hem de gençliğin yüceltildiği söylemlerden etkilendiğini söyleyebiliriz. Daha önce kadınların güzellik deneyimlerinde farklı kadınlarda farklı çelişkiler görmüştük. Oysa bu katılımcıda aynı kişinin kendi içinde birden fazla çelişki taşıyabileceği de görülmektedir.

Yaşları daha küçük olan kadınlar bu uygulamaları yapma sebeplerini ileride yaşlılığa maruz kalmama adına yaptırdıklarını, bedenlerinde yaşa bağlı oluşabilecek değişimlere karşı önlem aldıklarını dile getirdiler. Toplum tarafından genç görünmenin daha fazla değer gördüğü ve katılımcıların toplum tarafından teşvik edilen söylemlerin genç kalmaya dair üzerlerinde bir baskı unsuru oluşturduğu düşünülebilir. Kendi yaşlarındaki insanlar için bunu gerekli olduğunu düşünen Fatma ise kendisine göre daha genç yaştaki kadınların bu çabasına anlam veremediğini şöyle ifade etti:

“On yedi, on sekiz, yirmi yaşındaki bir genç kız zaten güzeldir. Bakıyorsun dudaklar dolgulu. Yaşı zaten güzel bir yaş. Bizim yaşımızda belki kırk, kırk beş, elli ihtiyaç hisseder onu yaptırmak ister ona biraz anlam verebiliyorsunuz ama on sekiz, yirmi yaşında bir kadının yapması bana saçma geliyor yani. Dudak dolgusu, burun yaptırması bana doğru gelmiyor. Zaten güzeller yaş dolayısıyla. Yaşlandıkça ihtiyaca dönüşüyor” (Fatma, 38).

Fatma'nın da güzellik pratiklerinin gençler için gereksiz yaşlandıkça ihtiyaca dönüşen bir norm olarak düşünmesi yaşlılığı müdahale gerektiren patolojik bir durum olarak gördüğünü ortaya koyuyor. Günümüzde popüler olan birçok güzellik uygulamasının farklı yaşlardaki kadınlar tarafından çeşitli motivasyonlarla tercih edildiğini önceki bölümlerde gördük. Bu bağlamda Fatma'nın bu güzellik pratiklerini sadece yaşlılığa bağlı fiziksel değişimler üzerinden uygulaması toplumsal tahakküm ilişkilerinin kişiler üzerinde farklı biçim ve yoğunluklarda olmasına bağlanabilir (Timurturkan ve Demez, 2018). Güzellik pratiklerinin gençler arasında da oldukça yoğun ilgi gördüğünü düşünen Sevim de yaptığı güzellik pratiklerini gençlik ve yaşlılık üzerinden şöyle ifade etti:

“Eskiden bu kadar cilt bakımlarını bilmezdik, bu kadar kuaföre gitmezdik. Artık kendimize daha çok bakmaya başladık. Çevrenin etkisi de olabilir, yaş geçiyor ondan da olabilir. Ama daha çok güzellik merkezlerine, kuaförlere girip çıkmaya başladık. [Eskiden bu kadar değildi]. Evde maskeler filan yapmazdık. Rutin hayatımıza devam ederdik. Gençler bu kadar çok yaptıınca biz de diyoruz ki onlar yaptırıyorsa bizim

daha çok yaptırmamız gerekiyor herhalde. Bizim yaş da gidiyor. Yaş 43. Tabii ki daha çok zaman ayırıyoruz. Eskiden böyle değildi. Eskiden estetik yaptıranı ayıp karşılıyorlardı şimdi öyle değil. Şimdi yaptırmayana tuhaf karşılıyorlar” (Sevim, 43).

Sevim geçmiş zamanlarla şu an arasındaki farka dikkat çekerek güzelliğin değişen normlarını sorguluyor. Yakın geçmişle şimdiki zaman karşılaştırıldığında bile yaşanan değişim gözle görülür derecede farklılaşmıştır. Geçmişte gizlenen güzellik rutinlerinin, estetiğin günümüzde rahatlıkla herkesle paylaşılması artık bu rutinlerin daha fazla konuşulduğunu, yaygınlaştığını dolayısıyla normalleştiğini de gösterebilir.

Fark edilir biçimde oluşan bu toplumsal değişim herkeste farklı etkilere yol açıyor. Bazı kadınlar için daha genç görünmek bir anlam ifade ederken bazı kadınlar için daha cazibeli ve dikkat çekici olmak oldukça büyük önem taşıyor. Bazı kadınlar ufak değişikliklerle ve dönüşümlerle normalin içerisinde olmayı arzuluyor bazı kadınlar ise yaşa bağlı değişimlerin önüne geçmek için sınırları zorluyor. Bazen de yapılan değişiklikler tamamen birbirine benzeyen insanlar yaratıyor. Bu bölümde gençlik ve yaşlılığın biyolojik bir süreçten ibaret olmadığını toplumsal olarak yaratılan güzellik normlarıyla şekillenen bir olguya işaret ettiğini görüyoruz. Bu bölümde yer verilen görüşmecilerin çoğu yaşlılığı istenmeyen bir durum olarak düşünüyor ve bununla baş edebilmek için kendilerince farklı çözümler üretiyorlar. Beslenme, kozmetik, estetik ve spor dahil pek çok pratiği de kapsayan uygulamalar yaparak yaşlanmanın izlerini silmeye veya bu süreç gelmeden önlem almaya yönelik müdahalelerde bulunuyorlar. Güzelliğin gençlikle ilişkilendirilmesi ve buna uymak için bazı kadınların uyguladığı pratikler beden düzenlenmesinde nasıl iktidar mekanizması olarak işlevsel olduğunu gösteriyor.

5.3.4. Güzellik için olmazsa olmazlar: moda ve tüketim

Yaşlılığın biyolojik bir süreçten çıkarılıp anormal ve istenmeyen bir durum olarak sunulması ve bazı uygulamalar yoluyla hem genç hem de güzel olacağına yönelik söylemler, çoğunlukla tüketime teşvik etme amacı taşır. Kullanılan kozmetik ürünlerle, uygulanan estetik müdahalelerle, satın alınan son moda kıyafetlerle hem daha genç hem de daha güzel olunacağına yönelik söylemler tüketime teşvik eden söylemlerdir. Her dönem farklılaşan, yerine yeni ve daha cezbedici seçenekler sunulan ve popüler kültürde oldukça moda olan bu ürünler ve hizmetler kadınların oldukça ilgisini çekiyor. Popüler olan ürünleri takip etmek, onlarla ilgili konuşmak, sunulan ürünleri almak ve kullanmak bazı kadınlara oldukça cazip

geliyor. Bu ürünlerin sıkça öne çıkaran moda temelli dergiler, medya özellikle kadınlara kullanacakları ürünlerle mükemmel olacağını vaat eden tüketim yapmaya kışkırtan söylemlerle doludur (Coward, 1989). Çiğdem ve Esra moda ve popüler olan bu ürünler ve güzellik uygulamaları hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirdi:

“Moda, trend olan şeyleri medyadan takip ederim. Hani şu kaş moda, şu tırnak moda, şu renk moda gibi. İlla moda diye diretmem ama tırnak yaptıracaksam mesela şu modaymış diye araştırıp yaptırırım. Kaşımı mesela kalkık modaydı öyle yaptırmak istedim ama yaptıramadım. Severim modayı takip etmeyi, moda olan şeyi taşımayı, giymeyi severim yani” (Çiğdem, 34).

“Modayı, trendi kıyafet olarak takip ediyorum. Güzellik işlemlerinde de mesela kısa kaş moda son zamanlarda. Ben o algıya da inanıyorum bir şey o sene modaysa çirkinse de yakışıyor o insana. Hiç giymediğimiz bir rengi modaysa bu sene giyiyoruz, turuncu bu sene modaysa bize yakışıyor yaa bir şey modaysa o algı bende de var bir tüketim çılgınlığı evet ama o modaysa yakıştırıyorum ben, yakışıyor yani, kendime de etrafa da” (Esra, 45).

Çiğdem ve Esra moda olan şeyleri severek takip ettiğini ve kendilerinin de uyguladığını söylüyor. Moda olarak sunulan ürünleri aldıklarını, moda olan güzellik uygulamalarını da takip edip yaptırdıklarını açıkça dile getiriyorlar. Bu durum katılımcıların toplumun belirlediği ideal güzellik normuna gönüllü olarak uyum sağladıklarını gösteriyor. Gönüllü olarak tüketime yönelen kadınların buradaki amacı sadece satın alma eylemi değil belirli bir imaj oluşturmak için de olabilir. Modaya uyan kadınlar popüler kültürün yarattığı imajlarla belli bir kimlik veya statüyü de temsil eder. Mesela Coward’a göre (1989), önceden zenginler için kullanılan modern kadın terimi şimdilerde modaya uyan kadına atfedilmiştir.

Modern hayata uyum sağlamak için yapılan tüketimin insanların hem üretici hem de tüketici gücünden yararlanarak kar elde etmeyi hedefleyen kapitalist ilişkiler içerisinde nasıl bir rol oynadığını anlamak için tüketim olgusunu incelemek gereklidir (Baudrillard, 2008). Bedeni bir sermaye gibi gören kapitalist sistemde tüketime teşvik için kişiye özel bireyselleştirici, kişinin kendisini daha özel ve önemli hissedeceği seçenekler sunulur (Baudrillard, 2008). Her dönem tüketici alışkanlıklarına yenisine eklemek ve daha fazla tüketime özendirmek adına yeni bir moda anlayışı geliştirilir. Her tüketim nesnesinde olduğu gibi güzellik uygulamalarında da yeni, dikkat çekici ve özendirici ürünler insanlara sunulur. Çoğunlukla sosyal medya aracılığıyla yapılan reklamlarda güzellik, gençlik vaat eden söylemlerle insanlar tüketime teşvik edilir. Tüketim toplumundaki bu söylemler pek çok tartışma alanı içinde Foucault’ya göre kimlerin neyi nasıl tüketeceklerini belirleyen iktidar mekanizmalarıdır (2012).

Tüketim odaklı olan moda oldukça dinamik bir yapıdadır, sürekli değişir ve bazı kadınların bunlara ayak uydurması bazen oldukça güçleşir. Bu noktada Ceylan moda hakkında düşüncelerini şöyle dile getiriyor:

“Moda, trend olan şeyleri eskisi kadar takip etmiyorum çünkü yetişemiyorum, [çünkü insan yetişemiyor] bir de sürekli bunlara baktıkça insan kendini kötü hissediyor ne kadar yok dese de insan etkileniyor yani. Yeni bir kıyafet moda oluyor ben de yok işte insan bakınca ve onu gerçekten beğenince herkes de olunca ben de niye yok diye etkilenmeye başlıyor yani. Ben artık eskisi kadar takip etmemeye çalışıyorum. Çok da geri kalmak istemiyorum, etkileniyoruz işte. Ben bazen bu yüzden sosyal medya hesaplarımı kapatıyorum dönem dönem, bazen çok fazla etkilenmeye başlıyorum, kötü hissediyorum kendimi kapatıyorum, uzaklaşıyorum biraz kendime vakit ayırıyorum, kafamı dinliyorum sonra sıkılınca geri açıyorum” (Ceylan, 22).

Modayı takip etmenin maddi, manevi bazen kendisini yorduğunu söyleyen bu katılımcı bazı dönemlerde sosyal hesaplarını kapatarak kendince çözümler ürettiğini söylemiştir. Özellikle sosyal medyada, reklamlarda sadece bir ürün pazarlanmaz aynı zamanda kadınlar için ideal, standart ölçüler de tanımlanır. Kadınlar bu kusursuz ideal görünümle kendilerini kıyaslayarak tüketime teşvik edilir (Bordo, 2002:198). Kitlesele iletişim araçları ve medyayla yayılan popüler moda kültürü bedenleri hem şekillendiren üreticiler hem de beden ideallerinin tüketicileri haline getirerek güçlü bir yönlendirme işlevi görür. Tüketime yönlendiren popüler kültürün yarattığı moda ideallerine ulaşmak, bunlara uymak ve uygulamak ciddi maliyetler getirebilir. Bu noktada yeterli maddi gücü olmayanlar için bu durum dezavantajlı bir duruma düşürebilir (Rhode). Dezavantajlı durum bazen fiziksel görünümle de yaratılabilir. Bunu Hatice şöyle açıklıyor:

“Moda dışına çıkmak en sevdiğim şeydir, kendi tarzımı yaratmak. Birilerinde görüp beğendiğim olmuştur ama şeyin bilincindeyim mesela sen yapsan sana olmaz o yüzden hiç yeltenme, iltifat et ve geç derim” (Hatice, 34).

Hatice beğendiği moda olan bir şeyi fiziğine uygun olmadığı için almadığını, uygulamadığını söylese de kişinin fiziğine uygun olmayan ürünlerin moda olması bazı kişilerde eksiklik hissi yaratabilir. Gerek maliyet açısından yetersiz olmak gerekse fiziğinin uygun olmaması durumunda kişiler demode olma endişesiyle bu kalıplara girebilmek için bedenlerini şekillendirme çabası içerisine girebilirler. Wolf (1991), feminizmin kadınlar üzerindeki ataerkil baskıyı kaldırmaya yönelik mücadelesini güzellik olgusunun zarara uğrattığını, kapitalist sistemin kar etme amacıyla bulunduğu vaatlerle kadınları başka bir tahakkümün altına soktuğunu iddia eder. Kapitalist sistemin icatlarından biri olan modanın biyo-iktidar mekanizması gibi işlediği düşünüldüğünde büyük bir kesimi etkisi altına aldığı

söylenbilir. Özellikle moda temelli dergilerde de sıkça yer alan bazı kadınlarda ideal bedene ulaşmak için arzu yaratan söylemler bir otorite gibi davranarak denetleme işlevi görür (Karagöz, 2019).

Günümüzde moda olarak sunulan güzellik standartları ve bu standartlara ulaşmak için sunulan çözümler çoğunlukla medya üzerinden yayılır. Sunulan bu ideallere ulaşmak için tüketime yönelik teşvikler bazı kadınları oldukça etkisi altına alır. Yaptığım görüşmeler, kadınların güncel ve popüler modaya yaklaşımlarının farklılık gösterdiğini ortaya koydu: Bazı kadınlar güncel ve popüler olan moda ürünlerini hem takip etmekten hem de uygulamaktan keyif aldıklarını belirtirken; bazıları takip etseler de uygulayamadıklarını, bazıları ise takip etme amaçlarının sadece güncel olan bilgilerden haberdar olmak olduğunu ifade ettiler. Güzellik, moda, medya, tüketim birbirlerini besleyen ve destekleyen bir sistemdir. Moda aracılığıyla yaratılan güzellik standartları medya aracılığıyla yayılır ve tüketimle sonuçlanır. Yaşanan bu döngü içerisine bazen yeni ideallerde eklenerek süreç başa döner ve sistem sürekli bu şekilde işlemeye devam eder. Çoğunlukla güzelliği, gençliği elde etmeye, korumaya ve kusurları, eksikleri gidermeye yönelik söylemlerle ideal bedene ulaşma yönünde yaratılan arzular üzerinden işleyen bu sistem bedenleri disipline eden ve denetleyen iktidar mekanizmaları olarak işlev görür.

5.3.5. Güzelliğin sosyal etkileşimdeki konumu

İnsanların toplumsal statüsü ve durumu hakkında bilgi veren yaşı, boyu, cinsiyeti, yüz ve vücut ifadelerini kapsayan görünüşleri Goffman'a göre kişinin ifade araçlarından biridir (2009). Yaptığım görüşmelerde kadınların çoğunun ilk karşılaşmada dış görünüşe oldukça önem verdiğini fark ettim. Genellikle kendileri ilk defa birisiyle tanışacaklarsa daha çok özen gösterdiklerini, karşılarındaki kişiden de aynı özeni beklediklerini söylediler. Sorduğum diğer soruların hepsini göz önünde bulundurduğumda kadınların en çok hemfikir oldukları nokta ilk görüşte dış görünüşün önemli olması ve güzel, bakımlı olmanın istemeseler de bir avantaj sağlamasıydı. Özgül ve Gülşah karşılarındaki kişinin dış görünüşüyle ilgili fikirlerini şu sözlerle dile getirdiler:

“Bir insanı tanımadığımızda ilk izlenim dış görünüştür, bu yüzden önce dış görünüşe bakılır, sonrasında tanıdıkça iç güzelliğe bakılır. Dıştan dikkatini çekmeyen bir insana da tanıma isteği doğmaz insanın içinde” (Özgül, 36).

“Bir söz var ya kişi kıyafetiyle karşılaşılır karakteriyle uğurlanır diye ben ona çok inanırım. Bir topluma ilk girdiğinde insanların insanlara bir şekilde farklı gözle bakmasına yol açıyor dış görünüş böyle çok kirli, kokmuş bir kıyafetle girdiğin bir ortamda istersen ordinaryüs ol kimse dikkate almaz” (Gülşah, 32).

Özgül dış görünüşüyle dikkatini çekmeyen bir insanın diğer özelliklerini tanımak istemediğini söylerken Gülşah ilk izlenime önem verse de sonraki sürecin önemli olduğunu söylüyor. İlk izlenim kişinin kendi deneyimlerine göre karşıdaki kişinin eylemlerini yorumlamayı içerir (Goffman, 2009). Kişi içselleştirdiği geçmişiyse gelecek arasında bir bağ kurar (Giddens, 2010). Daha sonraki yorumlar ise karşıdaki davranışlarına göre şekil alır. Bu durumda katılımcılar kendi deneyimlerinden yola çıkarak birisini ilk gördüklerinde ne hissediyorlarsa karşıdaki kişinin de aynı şeyleri düşüneceğini varsayar. Sosyal yaşantıda dış görünüşe önem verdiğini ve bunun bir avantaj olduğunu düşünen Çiğdem bunu şu sözleriyle dile getiriyor:

“Dış görünüş bakımlı olarak bir doktora gittiğim zaman, en çok önem verdiğim şeylerden biridir. Doktora gittiğimde bile giyimime, daha bakımlı, daha güzel giyinerek gidiyorum gerçekten o zaman ilginin daha farklı olduğunu görüyorum. Bence dış görünüş herkes için aynı şekilde. Bence bir doktor bile dış görünüşüne göre farklı davranabiliyor. Güzel görünmek etkili oluyor” (Çiğdem, 34).

Katılımcı daha önceki deneyimlerine dayanarak toplumsal olarak statüye sahip birisini otorite olarak içselleştirmiş ve bu normlara göre hareket ediyor. Estetik ideallere ulaşmak isteyen farklı coğrafyalardaki farklı kadınlar teknolojinin veya bulundukları coğrafyanın kendilerine sunduğu ölçüde ve kendi imkanları çerçevesinde bazı güzellik uygulamaları yaptırmaya yönelirler. İdeal ölçülere ulaşmak, daha genç görünmek, toplumsal olarak kabul görmek, iş ve ya sosyal hayatında avantaj sağlayarak daha güvenli olmak gibi birçok farklı motivasyonla güzellik pratiklerine dahil olan kadınların bu uygulamaları çoğu zaman kendileri için yaptıkları söylenir (Bartky, 1990:34). Bartky kadınların fiziksel görünüme bağlı olarak avantajlar elde edilebilecekleri noktasına katılır (1990). Avantaj sağladığını düşündükleri için ya da medyada yaratılan imajlarla kendilerinde eksiklik hissiyle güzellik pratiklerini uygulamaya yönelmiş olsalar bile kadınlar için bu durum gönüllü bir katılımdır (Bartky, 1990:42). Yasemin ve Özgül’de dış görünüşün toplumsal olarak avantaj sağladığını şu şekilde ifade ediyor:

“Güzel olmak tamamıyla olmasa da bir bakıma toplum tarafından kabul edilebilirliği etkileyebilir. Toplumsal anlamda avantaj sağlayabilir maalesef. Mesela bir iş görüşmesine gittiğinde çok paspal olan birini o kadar ciddiye almıyorlar doğru değil bu toplum düzeyinde ama insanlar bunu yapıyorlar. Bir kendine daha özgüvenli, bakımlı geldiğinde aaa bu daha iyi iş yapabilir algısına kapılıyorlar maalesef, toplumumuzda o var yani. Önyargı aslında tamamen” (Yasemin, 32).

“Daha bakımlı olan biri daha çok ilgimi çeker; daha kibar davranılıyor. Bakımlı olanlar, daha ilgili davranılıyor bence daha ciddiye alınıyor” (Özgül, 36).

Dış görünüşün sosyal yaşantıda insanlara bir avantaj sağlaması iyi bir şey gibi görünse de rekabet ortamında dezavantaja dönüşebilir. Katılımcılar güzellik pratiklerini kendileri de deneyimlemelerine rağmen güzelliğin bir avantaj sağlayarak önyargı ve haksızlık üretebileceğini ifade ediyorlar. Kişinin görünüşüne göre kabul görmesi belirli bir kesime fayda sağlarken diğer kesimi göz ardı edebilir. Görünüşe dayalı bu ayrım toplumsal eşitsizliği daha da derinleştirebilir (Rhode, 2016). Bu ayrım idealize edilen güzellik normlarına karşı kurulan öteki kavramıyla ilişkilidir. Foucault’nun akıl/deli ayrımında vurguladığı, “öteki” ve “normal” arasındaki sınırın yarattığı hiyerarşi gibi güzellik normlarının da insanlar arasında bir hiyerarşi oluşturarak eşitsizliği ürettiği katılımcıların ifadelerinde açıkça görülüyor (Revel, 2005:29). Güzelliğin dezavantajlı bir durum yaratabileceğine farklı bir yönde bakan Elif bunu şöyle ifade ediyor:

“Bana göre [fiziki olsun, yüz hatları olsun] dış görünüş işe alımlarda, sosyal yaşantıda, arkadaşlık kurmada etkili olmamalı. Bana göre önemli değil. Önemli olan mesela o iletişimi kurabilme, o sosyal ortamı kurabilme, oturup bir sohbet edebilme, bana göre bu önemli. Bir işe alım sürecinde kişinin temizliğine dikkat edilecek ama yaptığı bakım, fiziğinin güzel olup olmaması işine engel değil” (Elif, 22).

Bakımına, görünümüne oldukça dikkat eden bu katılımcı niteliklerin ve yeteneklerin geri planda kalmasının doğru bir şey olmadığını insanlar arasındaki iletişimin daha önemli olduğundan bahsediyor. Dış görünüşün cazibesine kapılmak kişinin yeteneklerini, niteliklerini arka plana itebilir (Rhode, 2016). Burada Elif’in bahsettiği dezavantaj meselesi de tam bu yöndedir. Esra’da bir önceki katılımcıyla aynı fikirlere sahip olduğunu söylüyor:

“Sadece güzellik tek başına değil, kendini geliştirmekle de alakalı. Anlık avantaj sağlar bence güzellik sonrasında her şekilde ortaya çıkar. Bu insanı boşluğa da düşürür. Çünkü çok göze batmayan kadınlar zaten stabildir hayatı girdiği ortamda aynı muameleyi görür; çıktığı zaman aynı stabil hayatına devam eder. İnişler çıkışlar yaşamaz o kadın. Ama güzel olan kadın zekasını kullanamıyorsa bir kariyer hayatı edinmemişse o anlık o zirveyi yaşar sonrasında çöküş yaşar ama güzelliğiyle ortam edinmemiş kadın sürekli erkek arkadaşıyla, kadın arkadaşlarıyla aynı seviyede ilerlemiş kadın çöküş de yaşamaz. Belli taşlar yerine oturmuştur. Derler ya güzelin şansı yoktur bu bence onunla alakalı bir şey. Bir anda ortama girer dikkat çeker sonrası yok” (Esra, 45).

Katılımcı dış görünüşün etkisinin kısa süreli ve geçici olduğunu düşünüyor ve ilk izlenim önemli olsa da bunun zamanla değişebileceğini esas olanın kişisel yeteneklerinin, becerilerinin olduğunu söylüyor. Dış görünüşün yüzeysel, geçici olduğunu kişi sadece güzelliğiyle bundan fayda sağlasa da sonrasında bu durumun daha yıkıcı etkileri

olabileceğini düşünüyor. Esra'nın bu ifadeleri gerçeklik olarak yaratılan güzellik normlarının aslında sabit ve değişmez bir öz olmadığını ima eder. Bu durum, Foucault'nun iktidarın yalnızca baskı ve kısıtlama yoluyla değil aynı zamanda normlar, idealler, arzular üreterek geçici sosyal statüler ve kimlikler inşa eden bir boyutu da olduğu yönündeki yaklaşımıyla örtüşmektedir (Revel, 2005:173).

Yaptığım görüşmelerin çoğunda kadınlar güzelliğin bir avantaj sağladığı yönünde fikri paylaşıyorlardı. Sosyal yaşantılarında, iş hayatında ve gündelik hayatlarında güzelliğin bir avantaj olduğu yönündeki ortak görüşlerinin yanı sıra, bu avantajın özellikle rekabetçi iş ortamları gibi alanlarda haksız sonuçlar yarattığı yönünde neredeyse hemfikirlerdi. Kadınlara atfedilen güzellik normlarının iş hayatında veya sosyal yaşantılarında bir ölçüt olarak değerlendirilmesi bazı kadınların yeteneklerinin ve becerilerinin arka planda kalarak göz ardı edilmesine sebep olabilir. Bu bağlamda güzellik sosyal olarak avantaj sağladığı durumlarda bazı kadınlar için bir zorunluluk halini alarak baskı aracına dönüşebilir.

Araştırmamın bu bölümünde, güzelliğin bir baskı aracı olarak nasıl işlediğini anlamak üzere, bu işleyişi mümkün kılan medya, moda, gençlik söylemleri, beğenilme, toplumsal ilişkiler ve ideal güzellik ölçüleri gibi unsurların baskıcı yönünü analiz etmeye çalıştım. Bulgular yaratılan güzellik ideallerinin gençliği yücelten söylemlerle, beğenilme arzusuyla, toplumsal ilişkilerle sürekli etkileşim halinde olduğunu, moda ve medyayla yayıldığını ve bazı kadınların güzellik pratiklerini de yönlendirdiğini gösteriyor. Güzellik standartlarının tek başına bir baskı aracı olduğunu söylemek ise hem tez boyunca yürüttüğüm iktidar kavramsallaştırması nedeniyle hem de saha çalışmamın gösterdiği gibi yeterli olmayacaktır. Belli bir söylemin güzellik standartlarıyla kurduğu ilişki, moda veya medyanın devreye girmesi, bir uzman görüşü, bir arkadaşın etkisi yada tüm bu faktörlerin bir aradalığı güzellik idealini bir baskı aracına dönüştürmeye katkıda bulunan mikro iktidarlardır. Güzellik pratiklerinin baskı aracı olarak düşünülmesinin yanında özgürleştirici ve güçlendirici yönlerinin kadınlar tarafından nasıl ele alındığına dair bulgulara bir sonraki bölümde değinilecektir.

5.4. Güzelliği Bir Güçlenme Alanı Olarak Tanımlamak

Güzellik pratiklerinin görünmez, içselleştirilmiş bir baskı aracı ve kadınları sınırlayıcı yönlerini bir önceki bölümde tartıştım. Yaptığım görüşmeler sonucunda kadınların güzellik uygulamalarını sadece toplumsal normlara uyum sağlamak için değil

aynı zamanda kendi öznel kimliklerini görünür kılmak amacıyla da yaptırdıklarına dair cevaplar aldım. Bu bölümde görüştüğüm kadınların deneyimlerinden yola çıkarak güzellik uygulamalarını güçlenme, özgürleşme ve direniş aracı olarak nasıl ifade ettikleri tartışılacaktır.

5.4.1. Güzellik: iyi hissetmenin bir yolu

Önceki bölümlerde kadın katılımcılarla yapılan görüşmelerin içeriğinin de gösterdiği gibi moda, medya, toplumsal ilişkiler aracılığıyla yayılan güzellik söylemlerinin baskı yaratan etkileri açıkça görülmektedir. Bu bağlamda, feminen görünüm elde etme amacıyla yapılan güzellik uygulamalarının toplumsal beklentileri karşılama amacı taşıdığı ve dolayısıyla bir baskı aracı olarak işlediği görülebilir. Ancak güzellik uygulamalarının yalnızca baskı aracı olarak düşünülmemesi gerektiğini homojen olarak bütün kadınlar için tek bir anlam taşımadığını farklı kadınlar tarafından farklı biçimlerde deneyimlendiğini gözlemledim. Yaptığım görüşmeler sırasında bazı katılımcılar güzellik uygulamalarını yapma nedenlerini bir baskı unsuru olarak değil de bir direniş veya özgürleşme aracı olarak düşündüklerini ima eden yanıtlar verdiler. Hatice herkesin farklı güzellik anlayışı olduğunu dile getirirken bu güzellik uygulamalarına dahil olmasını kendi tercihiyle bağlıyor:

“Benim güzellik tanımına göre ben kendimce elimden geldiğince uymaya çalışıyorum. Aslında bir kalıba sığmak yerine kendimce nasıl hissediyorum [diye düşünüyorum]. Benim estetik anlayışım başkasına çok kötü gelebilir ya da çok iyi gelebilir. Benim güzeli görmem önemli. Ben genelde spor giyinen bir insanım. Spor giyiminde günlük hayatta konforundan dolayı tercih ediyorum. Bana göre güzel olan da konforlu olandır. Ama şık olmak da başkasının güzellik algısıysa ben ona göre güzel değilim” (Hatice, 34).

Hatice’nin güzelliği toplumsal beklentilerden bağımsız olarak net sınırları olmayan ve herkes için farklı anlamlar taşıyan öznel bir kavram olarak ele alması, en azından hikâyeyi böyle anlatması, toplumsal normlardan etkilenmek zorunda hissetmediğini göstermektedir. Ayrıca güzellik uygulamalarına yönelme nedenlerini açıklarken duygularının önemini vurgulayarak içsel bir deneyimden bahsediyor. Hisler insanların kendisine ait kişisel özellikler gibi görünse de duyguların da toplumsal olarak oluşabileceğini göz ardı etmemek gerekir (Ahmed, 2004:12). Hatice’nin bir “kalıba sığmak yerine” sözü normatif güzellik tanımlamalarına mesafeli bir yaklaşımda olduğuna işaret ederken güzellik uygulamalarını yapmaktaki motivasyonunu “kendimce nasıl hissediyorum” gibi kişisel özelliklerine ve duygularına bağlaması toplumsal anlamlar taşıyabilir. Katılımcının “duygularına” ve kendi “konfor” alanına göre hareket ettiğini ifade etmesi kendi arzusuna göre hareket ettiği

izlenimini verse de Foucault'nun bakış açısına göre bu durum içselleştirdiği toplumsal normlarla kurduğu bir öznellik biçimine işaret ediyor. Bu bağlamda güzellik pratikleri deneyimleri yoluyla ve toplumsal normlarla kurduğu kişisel öznenin yalnızca fiziksel ya da davranışsal değil duygulanımsal olarak da inşa edildiğini gösteriyor. Dilek ve Esra da yaptıkları güzellik uygulamalarını, kendilerini iyi hissetme motivasyonu, duygularının yönlendirmesiyle gerçekleştirdiklerini şöyle dile getiriyorlar:

“Kendime bir şeyler yaptırdıktan sonra estetik olarak daha hoşuma gitmeye başlıyor şöyle mesela ellerime baktığımda bu tırnaklar, ellerim bana daha güzel geliyor. Bunları yapınca ruhsal olarak da daha iyi daha mutlu oluyorum” (Dilek, 32).

“Bana kendimi iyi hissettiriyor kaz ayaklarımın olmayışı, alnımda çizgilerin olmayışı. Bir çare varsa bunu ben yaptırıyorum. Aynaya baktığımda tabii ki başkaları için değil bunu kendim için aynaya baktığımda kendimi daha iyi hissetmek için yapıyorum. Genelde dolgular çok moda bu aralar mesela ben ona da karşı değilim. Beni iyi hissettirecekse onu da yaptırım” (Esra, 45).

Dilek ve Esra kendilerini iyi hissetmek için yaptıkları güzellik uygulamalarını dışsal bir baskıya dayanarak yapmadıklarını dile getiriyorlar. Duygularını ön planda tutarak iyi hissetmenin bir aracı olarak bu güzellik pratiklerini yaptıklarını söylemeleri bu pratikleri yapmak için bir dayanak oluşturduğunu ve güzelliği özgürlüklerini ifade etmenin bir yolu olarak deneyimlediklerini gösteriyor. Kültürel bir inşa olan güzellik normlarıyla beslenen güzel görünme isteğinin bir sonucu olan “iyi hissetme” duygusu Dilek'i tırnaklarını güzelleştirme çabasına Esra'yı alnındaki kırışıklardan kurtulmak için çözümler üretmeye yönlendirmiştir. Bu çözümler belli nesnelere yönelmeyi aynı zamanda da belli normlara uyumlanmayı gerektirir (Ahmed, 2022:269). Katılımcıların güzellik normlarına “iyi hissetmenin” bir yolu olarak yükledikleri duygusal anlamlar kozmetik ürünlere veya estetik uygulamalara yönelmelerini ve bu güzellik normlarına uyumlanarak meşrulaştırmalarını sağlamıştır. Uyguladıkları güzellik pratikleriyle duygusal bir tatmine ulaşma arzusu, Foucault'nun tanımladığı “normalleştirme” toplumuna öz-denetim yoluyla uyumlanma sürecine işaret ediyor. Güzellik normlarına uyumlanarak kendilerini iyi hissettiklerini söyleyen katılımcılar, belirli kalıplar içerisinde hareket etmelerine rağmen, bu pratikleri içsel motivasyonlarına bağlayarak iyi hissetmenin bir aracı olarak işlevselleştirdikleri görülmektedir. Yasemin, güzellik pratiklerinin ve bakımlı olmanın sonucunda duyduğu mutluluğu şöyle tarif ediyor:

“Yaptıkça kendimizi daha mutlu hissediyoruz, aynaya baktığımızda en azından bir şey yaptım ne bileyim cildime baktım diyebiliyoruz. Daha mutlu oluyoruz yani biliyorsunuz kadınlar daha bakımlı olmayı seviyoruz” (Yasemin, 32).

Modern hayatın akışında oldukça yoğun olarak çalıştığını söyleyen Yasemin, bedeninin kendisine ait olduğu söylemleriyle kendisi için bir şey yapmanın mutluluğunu yaşadığını söylüyor. Bir eyleme geçerken daha istekli veya isteksiz olmayı sağlayan ruh halleri bazen bulunduğu toplumsal bağlama göre de şekillenebilir (Ahmed, 2020:259). Nitekim katılımcı yaşadığı mutluluğun diğer kadınlar arasında da aynı hisler uyandırdığını düşünüyor. Yoğun duygular yaşadığımız bir atmosferi paylaştığımız insanlarla bazen aynı duyguları paylaştığımızı düşünürüz (2004:21). Ahmed, duyguların sadece bireysel olmadıklarını kolektif olarak da işlev gördüklerinden bahseder (2004). Aynı kültürel normlara sahip toplumlarda benzer hislerle belirli eylemlere ve nesnelere yönelmek, bazı kadınların güzellik normlarına fiziksel ve davranışsal olarak yönelimlerinin yanında duygusal yönelimlerde de bir paralellik oluşturduğuna işaret eder. Ayrıca Yasemin’in bu duygu durumunu “kadınlar” olarak homojen, tek bir kimlik altında toplayarak kendisini bu kategoride tanımlaması güzellik pratikleri yoluyla edinilen duyguların da kadınlarla özdeşleştirildiğini ve toplumsal olarak kolektif bir deneyim olarak inşa edildiğini gösteriyor. Bu durum, Foucault’nun bakış açısıyla ele alındığında belirli kimlik, fiziksel özellikler ve davranış biçimleri üzerinden kategorilere ayırarak yapılan tanımlamalar katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı gibi duygular üzerinden yapılmıştır. Çiğdem de pek çok katılımcıyla aynı duygular yaşadığını söylüyor ve güzellik pratikleri yaptığı zaman hissettiklerini şöyle ifade ediyor:

“Bu işlemleri yapınca daha güçlendiğimi hissediyorum inanılmaz bir özgüven duyuyorum. Burnumdan önce çok fazla özgüvensiz hissediyordum acayip mutsuzdum, aynaya bakmak istemiyordum ama şimdi bir yere giderken makyaj yapamasam bile kendimi kötü hissetmiyorum. Çünkü kendimi beğendiğim bir yüz tipim var” (Çiğdem, 34).

Çiğdem günümüz güzellik uygulamalarının çoğunu yaptırmış ve bunun da kendisine bir “özgüven” sağladığını söylüyor. Bazı kadınlar için güzellik normlarına göre hareket etmek hiçbir anlam ifade etmezken bazı kadınlar için ideal güzellik sınırları içerisinde olmanın “mutluluk” vermesi güzellik pratiklerinin karmaşık anlamlarını bir kez daha ortaya koyuyor. Katılımcının güzellik pratikleri yaptığında özgüvenli ve mutlu hissetmesi, yapmadığı zamanlarda ise kötü hissetmesi toplumsal olarak kurulan güzellik normlarıyla kişisel olduğu düşünülen duyguların ortak bir noktada kesiştiğini gösteriyor. Ahmed, olumlu

ve olumsuz duyguların toplumsal ve kültürel olarak tekrarlarla bir yaşam biçimi olarak inşa edildiğini söyler (2015). Bu bağlamı Foucault'nun normalleştirme kavramıyla yorumladığımızda Çiğdem'in güzellik pratikleri yaptığında hissettiği olumlu duyguları toplumsal normlara uymanın bir ödülüken bu normlara uymadığında ise kötü hissetmesi bir ceza olarak düşünülebilir. Bu güzellik pratikleri katılımcının duyguları üzerinden normatif güzellik anlayışını yeniden üretmesini sağlasa da bu sürecin sonucunu güçlenme olarak ifade ediyor. Görüldüğü gibi, bazı kadınlar için bazen farkında olmadan gündelik yaşamlarının vazgeçilmez bir parçası haline gelen güzellik pratiklerini iyi hissetmenin bir yolu, mutluluk, özgüven olarak tanımlamaları güzelliği güçlenme aracı olarak konumlandırıdıklarına işaret eder.

Sonuç olarak, görüşme yaptığım kadınların bazıları güzellik uygulamalarının kendilerine mutluluk verdiğini, bazıları özgüven duygusu kattığını dile getirerek güzellik pratiklerini güçlenmenin bir yolu olarak kendilerini ifade etme biçimi olarak tanımladılar. Katılımcıların güzellik uygulamalarını kişisel olarak iyi hissetme, mutluluk, özgüven ve güçlenme olarak tanımlamaları bu güzellik pratiklerinin fiziksel dönüşümlerin yanında duygusal deneyimlerle de ilişkili olduğunu göstermektedir. Güzellik normlarına uyumlanmada belirleyici olan ve bireysel olarak düşünülen bu duygusal deneyimler ise toplumsal olarak inşa edilen kolektif bir olguya işaret edebilir. Bu durum bazı kadınlar için güzelliğin sadece estetik olarak bir görünümünden çok daha derin anlamlara sahip olduğunu gösteriyor. Güzellik pratiklerini “kendine ait” bir durum olarak görmeyi beden kontrolü üzerinden takip eden bölümde açacağım.

5.4.2. Güzellik pratikleriyle özneleşme: “benim bedenim benim kararım”

Kadınların güzellik pratiklerini yapmaya yönelik motivasyonlarını anlamak için yaptığım görüşmelerde bazı kadınlar güzelliği dış görünüşlerindeki değişimlerin verdiği mutlulukla tarif ederken bazıları yaşadıkları özgüvenle tanımlayarak bir güçlenme olarak ifade ettiler. Bu uygulamaları yaparken sadece kendi içsel motivasyonlarından bahseden katılımcılardan bazıları sahip oldukları hislerin yanında bunu yapmalarındaki motivasyonlarında hiç kimsenin etkisinde kalmadıklarını da dile getirdiler. Güzellik uygulamalarını kendi tercihi olarak yaptığını belirten Derya, bu düşüncesini şöyle ifade ediyor:

“Ben tamamen kendi motivasyonum için yapıyorum bunları. Mesela spor yapmak da beni çok iyi hissettiriyor. Aynaya baktığım zaman her yerimin böyle düzgün olması, evde de mesela bir şeyler topladığımda derli toplu olması beni çok mutlu ediyor. Huzurlu hissettiriyor beni. Kendimde de aynı şekilde kaşım olsun saçım olsun veya herhangi bir fiziğim olsun ben kendim için yapıyorum. Mecburiyetten ya da dışarda iyi görüneyim herkes yaptırıyor aman bir yere gittiğimde beni böyle görsünler demiyorum. Tırnaklarım kötüyken de geziyorum saçım kötüyken de geziyorum. Bakıyorum kendim hoşuma gitmeyince gidip yaptırıyorum” (Derya, 33).

Derya güzellik pratiklerini “kendim için”, “kendi motivasyonum” gibi ifadelerle tanımlayarak bu uygulamalara dışsal bir zorlama ile değil de kendi amaçları doğrultusunda katıldığını ifade ediyor. Derya’nın bedenini kendi benliği üzerinden belirlediği güzellik normlarına göre dönüştürme çabası Foucault’ya göre kendilik teknolojileridir (2014). Bu iktidar ilişkilerinin sadece dışsal bir baskı mekanizması olmadığını; aynı zamanda içerisinde pozitiflik barındırdığını, yeni kategoriler, araçlar ve taktiklerin yanı sıra yeni mücadele ve direniş biçimleriyle yeni öznelliklerin de inşa edilebildiğini göstermektedir (Revel, 2005:127). Derya’nın toplumsal bir baskı unsuru olarak düşünülen güzellik pratiklerine tamamen karşı olmaması ve kendi ihtiyaçları ve isteği doğrultusunda yorumlayarak bunları dönüştürmesi kendi öznelliğini inşa ettiğini gösteriyor. Kendi bedenini ve yaşamını kendisinin düzenlediğine işaret etmesi, seçimlerinin ve tercihlerinin kendine ait olduğunu belirtmesi toplumsal beklentilerin her zaman aynı etkiyi yaratmadığını göstermektedir.

Görüşme yaptığım kadınlardan bazıları da Derya gibi düşünüyor ve yaptıkları güzellik uygulamalarında tercihlerinin kendilerine ait olduğunu şöyle dile getiriyorlar:

“Kararlarım, tercihlerim [kendi seçimimdir], çevrenin beklentisi değil” (Dilek, 32).

“Bu rutinlerimi yapmak tamamen kendi isteğim. Çevrenin hiçbir şekilde bir katkısı yok benim vücudumda, yüzümde asla. Neyle mutluysam onu yaparım” (Elif, 22).

“Bir şeyi kafama koyduysam mesela dudak dolgusunu yaptıracaktım kim ne derse desin” (Ceylan, 22).

Katılımcılar seçimlerinde toplumsal beklentilerin kendileri için önemli olmadığını Ceylan eleştiri olsa da dudak dolgusunu yaptırmaktan vazgeçmeyeceğini söylüyor. Görüşme sırasında Dilek ve Elif’in dış baskılardan kendilerini soyutlayarak dile getirdikleri “kendi seçimim”, “kendi isteğim” gibi ifadeleriyle kendi arzularını ön plana çıkarıyorlar. Katılımcıların hem güzellik normlarını benimseyip hem de bu normları kendi arzuları doğrultusunda yeniden yorumlaması Foucault’nun tanımladığı biçimiyle dışsal baskıyla kendilik tekniklerinin karmaşık bir sonucu olan “belirlenmiş bireyden kısmen kendini inşa

eden” öznelliklere dönüştüğünü göstermektedir (Paras, 2016:130). Ceylan’ın “kim ne derse desin” ifadesi ise kararlı bir duruş sergilediğini ima ederek güzellik pratiklerini güçlenme biçimi olarak yorumlayıp, deneyimlediğini gösteriyor. Katılımcıların güzellik normlarına uyumlanma süreçlerinde kullandıkları bu ifadeler, Foucault’nun iktidar anlayışında vurguladığı gibi; bu normların hem baskılayıcı hem de özneyi kuran üretici yönünü görünür kılmaktadır.

Aysel’de diğer katılımcılar gibi güzellik pratikleri deneyimlerinde toplumsal beklentilerden bağımsız hareket ettiğine yönelik şöyle ifadelerde bulunuyor:

“Bana yaptırdığım şeyler hakkında yapılan olumlu, olumsuz yorumları dikkate almam. Annem mesela kızar, söylenir. Arkadaş çevremden yorumlar gelebilir ama ben beğendiysem umurumda olmaz. Olumlu yapılırsa yorum tabii mutlu olurum derim doğru yoldasın, devam derim yani” (Aysel, 42).

Aysel olumsuz yorumlar alsa da yaptırdığı güzellik rutinlerine devam edeceğini dile getiriyor. Ayrıca Aysel’in konuşma sırasında “ben beğendiysem” sözü kendi içsel motivasyonuna işaret ederken olumsuz yorumları, eleştirileri dikkate almadığını dile getirmesi diğer katılımcılarda olduğu gibi kendi standartlarını oluşturduğunu yani Foucault’nun tabiriyle kendini yönetme sanatının bir ifadesidir (2014). Aysel’in kendi isteği ve tercihleri doğrultusunda güzellik pratiklerini deneyimlediğini ifade etmesi Foucault’ya göre bir dizi kurallar ve gönüllü pratiklerle kendilerini belirli estetik ve biçimsel kategorilerle dönüştürdükleri bir tercih meselesidir (Paras, 2016:171). Aysel’in güzellik normlarını kendi anlayışına göre yorumlayarak bir kural koyucu gibi kendisiyle kurduğu ilişki, eylemlerini anlamlandırması, davranışlarını yönetmesi ve dönüştürmesi Foucault’nun kendilik teknolojileri yorumuyla açıklanabilir (2014:98-106). Kendi güzellik anlayışlarını merkeze alarak kendi tercihleri yönünde eylemlerini, davranışlarını düzenlediklerini ifade edip güzellik normlarını meşrulaştıran katılımcıların bu yaklaşımı kendi benlikleriyle kurdukları ilişki sonucu olarak ortaya çıkan özneleşme sürecidir.

Günümüzün popüler güzellik normlarının etkisiyle yapılan bazı güzellik uygulamaları, kimi kadınlar için sınırlayıcı etkiler yaratırken, kimi kadınlar için ise kendilerini ifade etmek için bedenlerini dönüştürdükleri bir özneleşme sürecidir. Bu dönüşüm sürecinde yaptığı güzellik pratiklerindeki motivasyonunu Aysel şöyle aktarıyor:

“Bunları yaparken neden daha kadınsı olmayı hedeflemeyeyim? Kadınsı yönüm de kimliğim... Yani kadının doğasında estetiklik vardır yani tabii ki kadınsı yönüm de bu yönlerimi desteklemeyi, bu yönlerimin de geri planda kalmasını istemem. Zaten yeteri kadar bu feminizm algısıyla biz kadınlar her şeyi yaparız diye bütün erkeklerin kendi iş alanlarını da aldık. Onlarla eşit olmak için erkek

Sevim güzellik rutinlerinin dışında t p mide ameliyatı olduğundan bahsetti. Katılımcı, sahip olduğu bedeninde kusurlu olarak gördüğü y rlerde değişiklik yapmak istediğinde kendisine bu yönde olan destekleri, olduğu haliyle beğenen kişilerin görüşlerinden daha önemli bulunduğunu ve önemsediğini dile getirdi. Burada katılımcının bahsettiği destekçiler aslında kendi bakış açılarıyla değil Sevim'in kendisine nasıl baktığıyla ilgileniyorlar. Kadınlar cerrahi işlem gerektiren estetik ameliyatlarına karar verirken olası bütün olumsuzlukları göz önünde bulundururlar. Fakat bu olumsuzluklar onların bu ameliyatları olmalarına genellikle engel olmaz. Bu ameliyatı olan kadınlar ameliyat sürecinden çok sonucuna odaklanarak karar verme eğilimindedirler (Bordo, 2002:195). Bu  alışmalar estetik ameliyatların kadınların nesneleşmesi bağlamında nasıl etkiler  rettiğiyle ilgilenir. Davis (1995) ise estetik ameliyatların baskıcı ve disipline edici etkilerinin yanında kadınların bedenlerini yeniden inşa etme şansı elde etmelerinin kendilerine bedenleriyle barışma fırsatı vererek güçlenme olanağı sağladığından da bahseder. Sevim, Foucault'nun ifade ettiği gibi kendi yaşamını en güzel hale getirmek için belirli idealler doğrultusunda emek vererek  zneleşiyor (Paras, 2016:171); davranışlarını, düşüncelerini ve bedenini dönüştürerek kendi benliğini kuruyor. Sevim uyguladığı güzellik pratiklerini içsel motivasyonunu ön planda tutarak kendi bedeni ve yaşamı üzerinde kendisinin kontrol sahibi olduğunu ima ederek öznel bir güçlenme aracı olarak deneyimlemiştir.

Kadınların bedenlerinde yaptıkları değişimlerde popüler kültürün etkileri göz ardı edilemez. Bazı kadınlar seçimlerinin tamamen kendilerine ait olduğunu ifade etse de bu seçimlerin ne ölçüde içsel arzulardan kaynaklandığını ve ne kadarının toplumsal beklentilerin etkisi dışında kaldığı karmaşık bir konudur. Nitekim yenilenen güzellik normlarıyla oldukça fazla çeşitte olan uygulamalar bir seçim ve tercih gibi görünse de tüketim dinamikleriyle ilişkili olarak topluma sürekli sunuluyor. Salecl, modern dünyada kapitalist sistemin dayattığı tüketime yönelik sunulan seçimlerin de egemen ideoloji ve ekonomik sistemin belirlediği sınırlar içerisinde olduğunu düşünür (2014). Foucault ise bu sınırların kalıcı olmadığını, yerel/mikro iktidar ilişkileriyle değişebilen dinamik bir yapıda olduğunu söyler (2014). Salecl'in perspektifi bazı kadınların güzellik uygulamaları yaparken kendi tercihleri olarak ifade ettikleri durumun ne kadarının kendi tercihleri ne kadarının egemen ideolojiye bağlı olduğu noktasında düşünmemizi sağlar ve bu tercihlerin de sınırları olduğunun altını çizer. Foucault'nun düşüncesine göre sınırların dinamik yapıda olması, bu sınırlar içerisinde değişim ve dönüşümün mümkün olabileceğini gösterir. Bu perspektif

güzellik normlarının hem bireysel tercihlere göre şekillenebileceğine hem de kendi içerisinde farklılaşabileceğine işaret eder.

Güzellik pratiklerini yapmalarında motivasyonlarında toplumsal beklentilere karşı yorumlarını dile getiren bazı katılımcılar bedenleri hakkında karar verme aşamasında sadece kendi içsel beklentilerine yönelik değişimler yaptırdıklarından bahsettiler. Yapılan görüşmeler güzellik pratiklerini yaparken dışsal baskı kadar kişisel üzerine yapılan vurgunun da özneleşme sürecinin bir parçası olduğunu gösterdi. Güzellik pratikleri yapma motivasyonlarında toplumsal beklentiden çok kendi tercihleri, özgüven arayışları, bedenleri üzerinde kontrolün kendilerinde olduğunu vurgulayan katılımcılar, güzellik normlarını kendi arzuları yönünde deneyimlediklerini göstermektedirler. Bu ifadeler güzellik normlarının baskılayıcı yönü olduğu kadar özneyi kuran üretici yönünün de olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kendilik teknolojileri, bedenin kontrolünün elinde bulunduğu ve direniş anlatıları ile de işlemektedir.

5.4.3. Güzellik pratikleri: iş ve sosyal yaşamda strateji, avantaj ve güçlenme

Güzellik uygulamaları gündelik hayatta mutluluk, özgüven, güçlenme ve kendini ifade etme aracı olarak kullanılabilir. Güzelliğin içsel bir tatmin yaratmasının yanında farklı faydaları ve avantajları olduğunu düşünen bazı katılımcıların iş ve sosyal yaşantılarındaki deneyimlerinden örnekler vermesi güzellik pratiklerinin bu yönünü de sorgulamaya teşvik etti. Güzelliğin iş hayatında ve sosyal yaşantıda dezavantajlı bir durum yarattığına dair katılımcıların görüşlerine ikinci bölümde değinmiştim. Dış görünüşün çoğunlukla eşitsiz bir rekabet ortamı yarattığına dair eleştirilere karşı bu bölümdeki katılımcıların söylemlerine göre güzellik pratikleri sosyal ve iş hayatında bazı kadınlar için bir avantaja dönüşebiliyor. Kendine bakım yaptığında daha özgüvenli olduğunu söyleyen Hatice güzellik pratiklerinin iş hayatındaki etkilerini şöyle anlatıyor:

“Kendime güzellik ve bakım adına bir şeyler yaptırdığım zaman sanırım özgüven tazelenmesi oluyor. Sürekli insanlarla yüz yüze, göz göze bir de ellerimi, mimiklerimi kullanmayı çok seven bir insanım. Kendimi ifade ederken mutlaka onları böyle eklerim yani. O yüzden böyle daha özgüvenli, daha parlayan gözlerle iş yaptığımı düşünüyorum. Bu da hayat kalitemi de artırıyor aslında bir yerde” (Hatice, 34).

Katılımcı insanlarla yakın iletişim ve etkileşimde olması gereken bir işe sahip olduğunu, bedenini güzelleştirerek kendini daha doğru ifade ettiğini böylece pozitif etkilerini gördüğünü söylüyor. Hatice, toplumsal normları içselleştirerek uyum sağlarken

güzellik uygulamalarının kendine kattığı özgüvenin daha verimli çalışmasını sağladığını söyleyerek güzellik pratiklerini bir avantaj olarak ifade ediyor. Rhode bu konuda güzellik pratiklerinin avantaj sağlasa da bazı kadınların yetenekleri ve başarılarının gölgede kalma riski taşıdığından da bahseder (2016). Ancak katılımcının güzellik pratiklerinin meslek yaşamındaki becerilerine sağladığı katkılarından bahsetmesi Foucault'nun öznelliği pasif ve verili bir oluştan çıkarıp aktif bir güçlenme ve kendini yaratma süreci olarak düşünmenin de mümkün olduğuna dair yaklaşımıyla örtüşmektedir (Revel, 2005: 177).

Kadınların kamusal ve iş hayatında daha fazla yer almaları kendilerine ekonomik ve sosyal olanaklar sağlamasının yanında toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinde de etkiler üreterek toplumsal açıdan köklü bir değişime fayda sağlamıştır. Ancak kadınların ev hayatından çıkıp kamusal alanda görünmeye başlamalarıyla toplumsal rollerine bir yenisi eklenir ve toplum tarafından fiziksel görünüşleriyle de değerlendirilmeye başlanır. Kadınların iş hayatında dış görünüşleriyle ön plana çıkarılması yetenek ve becerilerinin fiziksel özelliklerinin gölgesinde kalmasına yol açarak toplumsal cinsiyet rollerinin inşasını ve tekrar üretimini pekiştiren bir sürece dahil olmalarına neden olmaktadır. Kadınları görüntüleriyle ön plana çıkaran, kadının benliğinin arka planda kalarak seyirlik bir nesne olarak görünmesine (Berger, 1986:47) neden olan bu baskıcı yapılar Foucault'nun mikro iktidar mekanizmalarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu iktidar ilişkileri insanların kendilerini biçimlendirirken aynı zamanda kendi kimliklerini yarattıkları bir özneleşme sürecidir. Bu sürecin özgürlüğü tamamen kısıtlayan bir iktidar ve ya tahakküm sistemi olmadığını sıkça ifade ettim (Foucault, 2014:235). Bu bağlamda Hatice güzellik pratiklerine dair deneyimlerini bu iktidar ilişkileri içerisinde güzelliği kısıtlayan, baskılayan bir sistem değil aksine bir avantaj ve yeteneklerini güçlendiren bir araç olarak ifade ediyor.

Çalışma boyunca gördüğüm bazı kadınlar günlerinin belirli saatlerini güzellik uygulamalarına ayırdıklarını, yapmadıkları zaman rahatsızlık duyduklarını, bir yandan da zamandan tasarruf edebilmek için bazı çözümler bulduklarını ifade ettiler. Dilek ve Ceylan da güzellik pratiklerinden vazgeçmeden kendilerine göre bazı çözümler bulduklarını söylüyorlar:

“Bunları yapmamın gündelik hayata etkisi belki zamandan tasarruf olmasıdır. Ya da mesela tırnak normalde severim ben bakımı seviyorum yani, kalıcı oje yaptırmasam normal oje kullanacağım, haftalık ya da iki üç günde bir ojelerimi yenilemem gerekecek. Bunu yaptırdığımda bir ay kadar beni hiçbir şekilde tırnaklarımla uğraşmadan götürüyor ama bunu yapmasam mesela normal oje kullansam bu beni zamandan da çalacak. Hani daha pratik hale getiriyor, öyle olumlu bir yönü oluyor diyebilirim” (Dilek, 32.)

“Mesela bu normal ojeyi daha dün sürdüm şurası çıkmış yani bu benim için çok büyük bir sorun. İşyerinde sürekli ellerimiz suyun içinde, çıkıyor, takılıyor, gidiyor, tırnaklar kırılıyor o yüzden tırnak yaptırmak benim için çok büyük rahatlık” (Ceylan, 22).

Katılımcılar tırnaklarını bakımlı görmekten mutluluk duyduklarını her zaman kendilerini böyle görebilmek istediklerini ama evde kendi sürdükleri geçici ojelerin çok zamanlarını aldığını söylüyorlar. Kalıcı oje ve protez tırnak uygulamaları sayesinde daha az çaba ve zaman harcadıklarını dile getiriyorlar. Katılımcıların güzellik uygulamalarını gündelik yaşantılarında zamandan tasarruf yapabilmeleriyle ilişkilendirmeleri bedenlerini şekillendirme sürecinde kendilerine fayda sağlayan stratejik bir hamle olarak ifade edilir. De Certeau’ya göre özneler farklı istek ve arzuları olan, iktidar mekanizmalarını kendi çıkarları doğrultusunda dönüştürücü güce sahip olan etkin öznelerdir(2009). Yazar, gündelik hayatta insanların belirli normlara uymasını sağlayarak baskı unsuru oluşturabilecek her türlü mekanizmayı strateji olarak tanımlar ve öznelerin bu normları kendi çıkarlarına göre düzenleyip yorumlayarak bir taktik geliştirdiklerinden bahseder (De Certeau, 2009). İktidar ilişkilerinin varlığını sürdürebilmesi için açtığı özgürlük alanında tahakküm ve boyun eğmeye direnme varsa burada mücadele stratejisinin de olduğu söylenebilir. Foucault’nun da ifade ettiği gibi güzelliğin bir iktidar stratejisi olmasına karşın katılımcılar bu pratikleri uygularken iktidar sınırları içerisinde kalsalar bile bunları kendilerine en faydalı olacak şekilde kullanarak güzellik pratiklerini bir güçlenme ve direniş aracı olarak deneyimlemektedirler (Foucault, 2014:80-81).

Güzellik pratiklerinin meslek hayatında sağladığı faydaları dile getiren katılımcıların yanı sıra Sevim, bu pratiklerin sosyal yaşantısında bir avantaj olarak değerlendirilebilecek ifadelerde bulundu:

“Dışardaki bakış açısı çok önemli. Eğer ben topluma faydalı olabilecek bir şeyler yapabiliyorsam hem kendi adıma hem karşı tarafın eğer etkisini çekiyorsam etrafımda aaa Sevim Hanım çok gençsiniz, ne yaptınız, hiç yaşlanmıyorsunuz falan filan ne yaptıysanız söyleyin biz de yapalım diyorlar tamam mı ama ben hayır ben yapmadım yaptırmadım desem insanlar şey yapacak. En azından yaptırdığım şeyi karşı tarafla paylaşıyorum evet şunu yaptım bunu yaptım diyorum, yönlendirmek adına. Ama tabii parası varsa yapar parası yoksa da yapacak bir şey yok. Ben bunları yaptırmayı kendime yük olarak görmüyorum seve seve yapıyorum” (Sevim, 43).

Sevim yüzüne yaptırdığı botoks, gençlik aşısı, dolgu işlemlerini çevresinden gizleme gereği duymuyor hatta memnun kaldığı noktalarda bu bilgileri paylaşmayı önemseydiğini dile getiriyor. Sevim’in bu bilgi paylaşımının topluma katkı sağlayacağını düşünmesi güzellik pratiklerini bir dayanışma aracı olarak gördüğünü ortaya koyuyor (Burr, 2017 ;Genç,2020).

Bu düşünce aynı zamanda Foucault'nun kendiliğin kuruluşuna ilişkin tekillik ile çokluk arasındaki bağa dair yaptığı analizle de benzerlik taşır. Foucault, çokluğu sabit bir kategori altında belirlenmiş kimlikler olarak değil de belirli bir pratiği paylaşarak yaratıcı, faydalı bir ortaklık olarak düşünmenin de mümkün olduğunu söyler (Revel, 2005:177). Sevim'in güzellik pratikleri deneyimlerinin kendi benliğinden yola çıkarak bir dayanışma alanına dönüşmesi yaratıcı ve faydalı bir ortak yaşam fikrinin mümkün olabileceğine işaret edebilir.

Sevim ayrıca güzellik uygulamalarının maddi olarak kendisi için bir yük olmadığını söylerken “parası olan yapar olmayan yapamaz” diyerek ekonomik eşitsizliğin de altını çiziyor. Bu durum güzellik uygulamalarının bir tercih ve beklentiden öte sosyoekonomik duruma göre de farklılık gösterdiğini ve bazı uygulamaların belirli ekonomik gruplara hitap ederek eşitsizlik ve ayırım yaratabileceğine işaret etmektedir (Widdows, 2022). Sevim'in ifadeleri, güzellik pratiklerinin özneleşme sürecinde bir güçlenme aracı olarak deneyimlenmesinin yanı sıra aynı anda hem kolektif bir dayanışma alanı hem de eşitsizlikleri görünür kılan bir araç olarak bir çok farklı boyutta temsil edildiğini göstermektedir.

Bu bölümde yapılan görüşmeler güzel görünmenin bazı kadınlar için iş ve sosyal hayatlarında avantajlar sağladığı yönündeki deneyimlerini içermektedir. Bazı katılımcılar özenli olarak işe gitmenin kendilerine özgüven sağladığını ve bu sayede işte daha verimli olduklarını belirtirken, bazı katılımcılar ise bu güzellik uygulamaları yapmadıklarında rahatsız hissettikleri için bu uygulamaları yaparak daha uzun süre güzel kalmayı amaçladıklarını dile getirdiler. Güzellik uygulamalarının kendilerine avantaj sağlayarak iş ve sosyal hayatlarında daha başarılı ve mutlu hissettiklerini söylemeleri güzelliği bir normdan ziyade fayda sağlayan bir unsur olarak düşündüklerine işaret ediyor. Sonuç olarak özneleşme sürecinde kadınların yaptıkları güzellik uygulamalarının rolü bedenleri şekillendirirken iş ve sosyal yaşantılarında güzelliği bir fayda olarak deneyimleyen kadınlar için iktidarın sınırları içerisinde özgürlük ve direnme pratikleriyle paralellik gösterir.

Analiz kısmının üçüncü bölümünde kadınların güzellik pratiklerini güçlenme ve direniş olarak nasıl ele aldıklarına yönelik tartışmalara yer verdim. Bazı kadınların öznelliklerini inşa sürecinde güzellik pratiklerini güçlenme ve ya direniş olarak anlamlandıran deneyimlerini analiz ederek baskı olarak düşünülen güzellik normlarına karşı kendilerini nasıl konumlandıklarını gösterdim. Bir sonraki bölümde bu güzellik normlarının inşa edildiği, yeniden üretildiği ve pekiştirildiği bir mekân olarak güzellik salonlarının kadınlar için ne ifade ettiğine yönelik analizlere yer vereceğim.

5.5. Güzelliğin İnşasında Etkili Bir Mekân: Güzellik Salonları

Modernizmin beden üzerinde aklın üstünlüğüne dayanan temel görüşü toplumsal düzeni sağlamak adına bedenleri yönetmeyi, kontrol etmeyi ve denetimi de gerekli kılmıştır. Kapitalist sistemin tüketime yönelik politikalarıyla da bedenlere yönelik ilgide önemli derecede artış olmuştur ve bunun sonucunda bir çok yeni alan ortaya çıkmıştır. Her dönem yenilenen güzellik normlarına uygun birçok uygulamaların yapıldığı güzellik salonları da bu yeni alanlardan birisidir. Yapısı ve yapılan işlemlerle kuaför salonlarından oldukça farklı işleve sahip olan güzellik salonlarında günümüz trendleri arasında olan protez tırnaklar, ipek kirpikler, kalıcı makyajlar, saçlar, botoks, gençlik aşları gibi bir çok farklı uygulamanın yoğun ilgi gördüğü ve kadınlar arasında oldukça fazla deneyimlendiğini görmekteyiz. Güzellik salonları kadar orada çalışan uzmanların da kadınların güzellik pratiklerinde etkileri göz ardı edilemez. Ceylan gittiği güzellik salonlarındaki uzmanlarla olan ilişkisini şu sözleriyle açıklıyor:

“Güzellik uzmanlarından tavsiyeler de alırım. Burada bir de az yer olduğu için onlarla da samimiyetin oluşuyor, hiç tanımasam belki ürün satmak için mi diye düşünebilirim ama böyle yaklaşınca fikir alışverişi de oluyor” (Ceylan, 22).

Ceylan samimiyet kurduğu güzellik uzmanından tavsiyeler aldığını söylüyor. Güzellik pratiklerini kadınların talepleri doğrultusunda uygulayan güzellik uzmanları yalnızca hizmet sunan kişiler değil kendilerine duyulan güven sayesinde bir otorite figürü olarak güzellik normlarının yeniden üretilmesinde etkili bir rol oynar. Güzellik salonları ağda, bölgesel zayıflama, dudak dolgusu, cilt bakımı gibi uygulamalar yapıldığı için müşteri ile uzmanların fiziksel temasının yakın ve yoğun olduğu bir mekandır (Hatipoğlu, 2017:336). Dolayısıyla müşteri ve uzman arasında bir güven inşa edilmesi gereklidir. Bu güvenin verdiği rahatlıkla kadınların güzellik uzmanlarının tavsiyelerinden etkilendiği düşünülebilir. Modern tıbbın kozmetik sektörüyle ilgili söylemleri de güzellik uzmanlarına güveni arttırmış; bu güven sayesinde uzmanlar müşterilerine düzenli cilt bakımı gibi uygulamaları tavsiye etme yetkisini elde etmişlerdir (Bartky, 1990:31-32).

Kadınlar arasında sosyal etkileşim ağı olarak da işlev gören güzellik salonları müşteri-uzman etkileşiminin yanı sıra müşteriler arasında da etkileşimin yoğun olduğu yerlerden biridir. Aysun bu bağlamda güzellik salonlarına gittiğinde güzellik uzmanlarının yanı sıra diğer müşterilerden fikir aldığını şöyle ifade ediyor:

“Güzellik salonlarına geldiğimde diğer müşterilerle sohbet ederim, severim sohbet etmeyi. Bence çok güzel dostluklar çıkabiliyor. Bir şey yaptıracığımda, takıldığımda mesela soruyorum sizce bu renk mi olsun bu renk mi olsun diye fikirlerini alıyorum” (Aysun, 25).

Güzellik salonlarına giden kadınlar sadece güzellik uzmanlarıyla değil, kuaförlerde olduğu kadar yoğun olmasa da bazı kadınlar diğer müşterilerin deneyimlerinden faydalanmakta benzer şekilde memnun kaldıkları uygulamalar konusunda bilgi ve tavsiyelerde bulunmaktadır. Aysun’un güzellik salonlarında kurduğu bu bilgi alışverişi Foucault’ya göre insanların fikirlerini ve davranışlarını belirli kalıplara göre şekillenmesini sağlayan iktidar ilişkileridir ve güzellik normları bu ilişkiler üzerinden yayılır (Foucault, 2012). Özgül’de gittiği güzellik salonlarında aldığı tavsiyeleri nasıl değerlendirdiğini şöyle paylaşıyor:

“Güzellik salonlarında diğer müşterilerle iletişime geçerim, tavsiyelerde bulunurum, tavsiyeleri de dinlerim, bir güzellik uzmanı şunu yap güzel olur dediyse bir düşünürüm eğer bende bir ihtiyaç olduğuna karar verirsem uygulayım yani. Ne kadar tavsiye alsam da hemen o söyledi diye kabul etmem bir düşünürüm ama” (Özgül, 36).

Katılımcı güzellik uzmanlarından ve müşterilerden tavsiyeler almasına rağmen bu önerileri kendine göre değerlendirdikten sonra karar verdiğini belirtiyor. Güzellik salonlarında belirli bir kalıpta sunulan güzellik hizmetini koşulsuz kabul etmeyerek kendine göre yorumlayarak bu normlara eleştirel bir yaklaşım sergiliyor. Özgül’ün bu ifadeleri güzellik normlarıyla müzakere ettiğini gösterirken bunun sonucunda Foucault’nun kendilik teknolojileri bağlamında iktidar ilişkilerini sorgulayarak kendi benliğiyle kurduğu ilişkiyle yeni bir öznellik inşa ettiğini ortaya koymaktadır (Revel, 2005:166).

Dilek güzellik salonlarına gittiğinde kimlerle iletişim halinde olduğunu şöyle dile getiriyor:

“Güzellik salonlarında az da olsa başkalarıyla iletişim oluyor. Artık saatle, randevuyla gidiyoruz. Mesela turnağa gittiğimde benden başka kimse olmuyor, sadece benimle ilgileniyor o yüzden kimseyle tanışıp konuşma olmuyor. Yine kuaförde aynı şekilde randevulu gittiğimiz için öyle başkalarıyla karşılaşmıyoruz” (Dilek, 32).

Dilek birebir aldığı hizmette genellikle başka biriyle karşılaşmadığını söylüyor. Özel randevu alıp, saatinde girip çıkılan bir mekân olması sebebiyle artık geçerken uğrayıp sıra gelene kadar sohbet edilen kuaförler gibi iletişimin yoğun olduğu yerler değildir. Çoğu

zaman başka bir müşteri ile bile karşılaşma ihtimali bu yüzden azalmıştır. Güzellik salonlarında yaşanan bu durum iktidar biçimlerinin hem kategorilere ayırıp hem de bireyselleştirdiğini gösteren somut bir örnektir (Revel, 2005:49). Dilek bu bağlamda güzellik salonlarına giderek bir yandan güzellik normlarının bir parçası haline gelirken bir yandan da farklı uzmanlık alanlarının sunduğu kişiselleştirilmiş hizmetleri alarak kendini özne olarak konumlandırır. Kadınların güzellik salonlarında yaptırdığı işlemlerin kuaför salonlarına göre bedenlerinde daha mahrem bölgelerini kapsaması ve kimliklerinin gizli kalması yönündeki talepleri güzellik salonlarında alınan kişiselleştirilmiş hizmetlerin tercih edilme olasılığını arttırmaktadır (Hatipoğlu, 2017). Kadınların aldıkları bu hizmet hem onların kendilerini özel hissetmelerini sağlıyor hem de yaptırdığı işlemlerin gizli kalmasını sağlıyor. Bu kişisel pratiklerin gizli kalması yönündeki talep daha önceki analiz bölümlerinde bahsettiğimiz güzellik pratiklerinde doğallığa yapılan vurgunun bir uzantısı da olabilir.

Güzellik salonları sadece bedensel değişimlerin, dönüşümlerin yaşandığı bir yer olmasının ötesinde cinsiyet rollerinin kurulduğu, pekiştirildiği, sosyal etkileşimle yayıldığı bir mekanlardır (Butler, 2014). Mahallenin bilgi ağı (Cantek, 2017:13) olan kuaförlerden ayıran nokta farklı uzmanlık alanlarının bir arada olduğu geniş bir hizmet ağı sunmasıdır (Deniz, 2017). Beslenme danışmanından tırnak bakımına kadar birçok farklı alanları olan güzellik salonlarına kuaförle plastik cerrahi arasında konumlanmış mekânlar diyebiliriz. Burada yapılan güzellik uygulamaları bedenleri şekillendirirken tüketim kültürüyle iç içe geçmiş bir nitelikte olması yönüyle kuaför ve estetik kozmetik sektörüyle benzerlik gösterse de kuaförde yapılan saçlar kadar geçici, estetik operasyonlar kadar da kalıcı nitelikte olmaması yönüyle farklılaşır.

Son dönemlerde güzellik salonlarının sayılarının artması kadın bedeninin standardizasyonunun hangi boyutlara geldiğini gösteriyor (Yıldırım, 2017). Güzellik salonları kadınların deneyimlerinde sadece iktidar ve tahakküm ilişkilerinin bir parçası olmanın ötesinde kendi arzuları doğrultusunda kendi öznelliklerini inşa ettikleri, kendilerini tanımlama ve ifade etme yolu olarak tercih ettikleri bir mekân olarak da işlev görmektedir (Yıldırım, 2017). Güzellik salonları güzellik normlarının bireysel kimlikler üzerinden vurgulandığı ve inşa edildiği mekanlardır. Bu normlar güzellik uzmanlarına duyulan güven ve müşteriler arası iletişimle yayılırken, bu mekanlarda kurulan sosyal etkileşim ve dayanışma da önemli bir rol oynar. Bu yönleriyle toplumsal cinsiyet normlarının

pekiştirildiği aynı zamanda kadınların arzuları doğrultusunda yeni öznelliklerin inşa edildiği dolayısıyla hem çelişkili hem de üretici toplumsal bir mekandır.

5.6. Sonuç

Tezimin analiz bölümünde 17 kadınla yaptığım yüz yüze görüşmelerden elde ettiğim veriler doğrultusunda güzellik kavramının çok yönlü ve karmaşık anlamlarını kadınların kendi deneyimleri ve anlatıları üzerinden ortaya koymaya çalıştım. Elde ettiğim veriler kadınların gündelik yaşamlarındaki güzellik pratiklerinin yalnızca toplumsal beklentiye dayalı baskı yaratıcı ya da kendi benlikleri üzerinden kurdukları ilişki sonucu güçlenme olarak ifade ettikleri bir eylem olmadığını; kimi zaman bu olguların ikisini aynı anda deneyimledikleri karmaşık bir özneleşme süreci deneyimlediklerini ortaya koymuştur. Bazı kadınların güzelliği temizlik, bakım, doğallık, feminenlik kavramlarıyla çaba gerektiren bir eylem olarak tanımlamaları toplumsal cinsiyet rollerinin bir yansıması olarak disipline etme ve denetleme işlevi görür. Bazı kadınların ise güzelliği iyi hissetme, mutluluk, özgüven duygularıyla ilişkilendirmeleri güzelliği bir güçlenme aracı olarak ifade ettiklerini ve bu sayede yeni öznellikler kurduklarına işaret ediyor.

Görüşmeler sırasında sıkça karşılaştığım belirli güzellik normlarına karşı kendilerini eksiklik ve kusurlu olarak konumlandırımları ve bu durumu bir sorumluluk olarak görmeleri güzellik normlarının bazı kadınlar tarafından nasıl içselleştirildiğini ve bedenlerini kendi kendilerine şekillendirdikleri bir öz-denetim sistemine dönüştüğünü göstermiştir. Bazı kadınların bu şekillendirme sürecinde güzellik normlarını kadınlıkla ilişkilendirmeleri toplumsal cinsiyet normlarının güzellik normları ile nasıl iç içe geçtiğini ve bu yolla toplumsal cinsiyet normlarının nasıl pekiştirilerek kalıcı olduğuna ve yayıldığına dair görüşleri destekliyor. Bu durum güzellik pratiklerinin tekrar eden rutinlerle cinsiyetlerin ve toplumsal cinsiyetlerin onaylanmasında etkili olduğunu gösteriyor.

Kadınların özneleşme sürecinin güzellik deneyimlerinin, toplumsal cinsiyet normlarının yanı sıra bu normlarla iç içe geçen tüketim kültürü, kapitalist sistem, medya, moda, tıbbi bilgi, belli otorite olarak kabul edilen uzmanlar ve bu kanallardan yayılan söylemlerin de etkisiyle şekillendiği; güzellik normlarının oluşup yayılmasında bu dinamiklerin birbirlerini beslediği araştırmanın bulguları arasındadır. Bu bağlamda güzellik salonları da güzellik normlarının yanı sıra toplumsal cinsiyet normlarının da pekişip

yayılması gibi etkiler üretirken bazı kadınların kendi arzuları doğrultusunda yeni öznelliklerin inşa etmesine aracılık eden mekanlar olarak işlev görüyor.

Araştırmanın gösterdiği gibi güzellik deneyimlerinin yalnızca dışsal baskıyı içeren bir tahakküm sistemi üzerinden değerlendirmek yetersiz kalır. Bazı kadınların güzellik pratiklerini yapma motivasyonlarını toplumsal beklentiye dayandırırken bazılarının ise bu pratikleri içsel motivasyonlarıyla özgüven, iyi hissetmek ve mutluluk duyguları üzerinden kişisel bir güçlenme aracı olarak deneyimlemeleri, güzelliğin kadınlar için farklı anlamlar taşıyabildiğini gösteriyor. Güzellik pratikleri deneyimlerini içsel motivasyonları üzerinden kendi tercihleri olarak ifade etmeleri bazı kadınların kendi arzuları doğrultusunda güzellik normlarıyla bir müzakere halinde olduklarını ve aktif olarak bu sürece katılarak yeni öznellikler inşa ettiklerini ortaya koymaktadır.

Görüşmeler sırasında bazı katılımcıların baskı ve güçlenme deneyimlerini aynı anda yaşadıklarını ima etmeleri; güzelliğin yalnızca normatif bir disiplin ve denetim aracı olarak değil aynı zamanda özgürleşme, güçlenme, direniş pratikleri gibi çelişkili görünen iki farklı deneyimin aynı anda ortaya çıkabildiğini göstermektedir. Sonuç olarak çoğu zaman bir tercih olarak görülen güzellik pratikleri deneyimleri; bazı kadınların gündelik hayatlarında basit bir estetik kaygının ötesinde toplumsal normlar, iktidar ilişkileri, kendi benlikleri arasında kurdukları ilişkiyle bazen uyumlu bazen çelişkili anlamları olan bir özneleşme sürecidir.

6. SONUÇ

Bu araştırma gündelik yaşamın sıradan bir parçası gibi görünen güzellik pratiklerinin, kadınların özneleşme sürecinde toplumsal cinsiyet normları, iktidar ilişkileri ve beden politikalarıyla nasıl ilişkili olduğunu ve bu pratiklerin normatif kadınlığın inşasındaki rolünü anlamak amacıyla kadınların deneyimlerine odaklanarak kurgulanmıştır. Kadınların özneleşme sürecinde güzellik pratikleriyle ilişkilmesini Michel Foucault'nun iktidar, bilgi, söylem kavramları çerçevesinde sadece dışsal baskı süreçleriyle değil aynı zamanda güçlenme ve direniş unsurları bağlamında birlikte ele alınmıştır. Bu bağlamda kavramsal çerçeveye kadınların güzellik deneyimlerinden elde edilen verilerin kesiştiği noktalar analiz edilerek sunulmuştur.

Kadınların güzellik pratiklerine dair şimdiye kadar yapılmış çalışmaların sunduğu sonuçlar kadınların çoğunun estetik normlara tabii olduğunu ve güzellik pratikleri aracılığıyla toplumsal cinsiyet normlarını pekiştirdiği yönündedir. Medya, moda, kozmetik endüstrisi, popüler kültür ve tıp alanındaki söylemlerin güzellik normlarının pekiştirerek bu söylemlerin görünmez bir baskı oluşturduğuna dair bulgular yaygınken güzellik pratiklerini bazı kadınlar için bir güçlenme ve direniş aracı olarak ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu bağlamda medya, reklam veya sosyal etkileşimle yayılan aynı zamanda tüketime teşvik eden bu bilgi ve söylemlerin kadınların gündelik hayatlarında uyguladıkları güzellik pratiklerinde nasıl etkiler ürettiği, özneleşme sürecinde baskı ve güçlenmenin aynı anda tezahür edip edemeyeceği güzellik salonlarına giden kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmeler sayesinde açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca derinlemesine görüşmelerle yapılan nitel araştırma yöntemiyle güzelliğin pasif bir kabullenışten ibaret olmadığını bazı kadınlar için aktif bir yorumlama ve dönüştürme alanı olarak ele alınabileceğini de göstererek mevcut literatüre özgün bir katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Yaptığım görüşmeleri analiz etmekte yararlandığım kavramsal çerçeve kadınların güzellik pratiklerini yaparken gösterdikleri motivasyonların kişisel bir tercih, arzu veya duygulardan ibaret olmadığını, gündelik olarak hayatlarının bir parçası olan bu alışkanlıklarının mikro iktidar ilişkilerinin bir yansıması olarak da düşünülebileceğini ortaya koymayı mümkün kılmıştır. Foucault'nun iktidar analizleri kadınların özneleşme sürecinde uyguladığı güzellik pratiklerinin sadece baskı aracı olarak görülmemesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Saha çalışması sırasında katılımcılardan aldığım farklı cevaplar bu çıkarımları kanıtlar nitelikteydi. Örneğin görüşme yaptığım kadınlardan birisi işe bakımsız gittiğinde iş arkadaşlarında aldığı tepkiyi anlatarak güzelliğin baskı yönüne, bir başka kadın “kim ne derse desin ben kendime yakıştırıyorum” diyerek kendini ifade biçimine bir diğer kadın ise güzellik pratiklerini toplumsal olan beklenti için yapmadığını söyleyerek güzelliği özgürleşmenin bir yolu olarak söylemsel olarak dile getirmiştir. Analizler, bazı kadınların bu pratiklerle yaşadıkları “iyi hissetme” duygusu, iş hayatında sağladıkları “avantajlar” ve elde ettikleri “özgüven” gibi içsel motivasyonlarla güzellik pratiklerinin arzulamaya teşvik edici yönünün de olduğunu dolayısıyla bu pratiklerin hem yönlendirici hem de üretici etkiler taşıdığını göstermiştir.

Güzelliğe birbirine paralel anlamlar yükleyen katılımcıların olduğu kadar farklı anlamlar yükleyen kadınlar da vardı. Bu çeşitlilik bir yandan güzellik kavramının sabit, evrensel bir tanımı olmadığını açığa çıkarırken diğer yandan her kadının güzellik normlarını farklı biçimlerde deneyimlediğine de işaret eder. Bu çeşitliğin yanı sıra yaptığım görüşmeler içerisinde dikkat çeken bir diğer nokta ise aynı katılımcının birbiriyle çelişen yanıtlar vermesiydi. Mesela kendisine farklı güzellik pratikleri uygulamış bir katılımcının doğallığı savunması iktidar ilişkilerinin çelişkili ve karmaşık yapısını ortaya koymaktadır. Görüşmeler boyunca baskı, direniş, güçlenme, kendini ifade etme biçimi gibi birçok noktaya işaret eden bazen de bu noktaları aynı anda yaşadıklarını ifade eden katılımcıların deneyimleri baskı ve rıza üretiminin aynı anda da deneyimlenebileceğine işaret ederken Foucault’nun kavramlarıyla çizdiğim teorik çerçevenin gündelik hayatta nasıl vuku bulduğunu ortaya koymuştur.

Bu tez çalışması boyunca ayrıca evrensel olarak kurgulanan ikilikleri de daha çok kadınların deneyimlediği güzellik pratikleri üzerinden anlamaya çalıştım. Egemen ataerkil ideolojinin kadınları toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden tarih boyunca din, nüfus politikaları gibi farklı stratejilerle disiplin ve denetim altına alındığı görüşlerinden birisi de kadınlara atfedilen güzellik kavramının kadınlarda baskı oluşturduğu yönündedir. Normal, iyi, güzel, doğal karşısında anormal, kötü, çirkin, yapay gibi birinin diğerine üstün özelliklerine yapılan atıflar iki ayrı kategoriye ayırırken bir yandan da toplumsal normları oluşturur. Üstün tarafın özelliklerine yapılan vurguyla ve toplumsal söylemlerle kurulan bu hiyerarşik normlar çoğu kadını estetik olarak bu kalıplara uymaya teşvik eder.

Saha görüşmelerinden alınan veriler doğrultusunda evrensel olarak kurulan bu hiyerarşik normların da bazı değişimlere uğradığı görülmüştür. Mesela “doğal olmayan yollardan doğal güzellik” başlığı altında bahsettiğim “doğallık” kavramı bilinen tanımlarının aksine kendi haline bırakmak değil çaba gerektiren bir eyleme dönüşmüştür. Bu anlamıyla “doğallık” belirli güzellik normları çerçevesinde bazı pratiklerle elde edilen, emeği görünmez kılan aynı zamanda “yapay” durmayan bir görünüm olarak ifade edilerek yeni bir anlam kazanarak dönüşmüştür. Bu araştırmanın amaçlarında biri olan güzellik normlarının kadınlar arasında nasıl işlediğini ve güzellik pratiklerini yapan kadınların bunları yapma motivasyonlarını sorgularken bu ikiliklerin uğradığı değişim araştırmanın bulgularından biri olarak katkı sağlamıştır. Ayrıca katılımcıların güzelliği bakım ve temizlikle ilişkilendiren anlatıları güzellik rutinlerinin yalnızca estetik bir görünümü hedeflemediğini aynı zamanda bakım ve temizlik anlayışının güzellik rutinlerini de kapsayacak şekilde genişlediğini göstermiştir.

Güzellik pratikleriyle daha fazla derinleşen ve belirginleşen kadınlık görünimleri güzellik salonları aracılığıyla da yeniden üretilir ve pekiştirilir. Güzellik salonları güzellik ideallerinin deneyimlenerek somutlaştığı mekanlar olarak öne çıkar. Bu salonlar güzellik normlarına dair bilgilerin üretildiği, güzellik uzmanlarının tavsiyeleriyle yayıldığı, müşteriler arası etkileşimle bu normların pekiştiği yerlerdir. Sunulan hizmetlerle kişisel tercihleri ön plana çıkararak bireyselleştirici bir etki yaratan güzellik salonları belirli güzellik normlarına uyum sağlanmasıyla toplumsal cinsiyet kategorilerinin yeniden üretildiği mekanlar olarak da işlev görmektedir. Katılımcıların deneyimlerinin de işaret ettiği gibi kişisel tercihler ile toplumsal normların iç içe geçtiği güzellik salonları, normatif kadınlığın kurulduğu mekanlar olarak iktidarın hem disipline eden hem de üretici yönünün aynı anda tezahür ettiğini açıkça göstermektedir.

Sonuç olarak bu tez çalışması kadınların özneleşme sürecinde güzellik pratiklerinin bazı kadınlar için hem disipline edici ve denetleyici hem de üretici bir güç olarak bedenleri şekillendiren, karmaşık, çelişkili ve çok boyutlu bir rol oynadığını göstermiştir. Ayrıca gündelik bir deneyim olarak genellikle üzerinde derinlemesine düşünülmeyen güzellik pratiklerinin bazı kadınların bu pratikler aracılığıyla kendi öznelliklerini nasıl inşa edip şekillendirdiğini ve kendilerini toplumsal yaşamda nasıl konumlandıklarını göstermiştir. Çalışma bu pratiklerin yalnızca kişisel bir tercihten ibaret olmadığını toplumsal cinsiyet normları, beden politikaları ve iktidar ilişkileriyle de kesişen, şekillenen, değişen ve dönüşen

bir süreç olduğunu ortaya koymuştur. Gelecek araştırmalar için bu bulgular erkeklerin de benzer pratiklere dahil edilerek yapılacak çalışmalarla sosyoloji literatürü zenginleştirilebilir bu yönde bir çalışma potansiyel olarak önemli katkılar sunabilir.

7. KAYNAKÇA

- Ahmed S., 2015. *Duyguların Kültürel Politikası*, Çev.: Sultan Komut, Sel Yayıncılık, İstanbul
- Akçay, S., Koca, E., 2024. Nitel araştırmalarda veri doygunluğu. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(3): 829-848.
- Akgül, Ç., 2012. Tüketilen ve “İktidar”laşan Bir Beden: “Amerikan Sırtığı” *Fe Dergi* 4(2):72-86.
- Alyakut, Ö., 2016. Postmodern Toplumda Kadın Kimliğinin Beden Üzerinden İnşası. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47):696-708.
- Arpacı, M., 2013. Modernitenin Eşiğinde Toplumsal Cinsiyet Rejimi: Pastoral İktidar Beden Politikaları ve Evlilik. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 16(63): 131-147.
- Atar G. M., Şener G., 2018. Reklamdaki İdeal Kadın Bedeninin Geleceği: Rötüşlanmış ve Rötüşlanmamış Beden Görsellerinin Genç Kızlar Üzerindeki Etkisi. *Kurgu*, 26(3):204-226.
- Ay, P., 2021. Tüketim Nesnesi Olarak Kadın. *Yüksek Lisans Tezi*, İnönü Üniversitesi, Malatya
- Baker, S. E., 2017. Tasarım Yoluyla Göz Alıcı Bir Feminizm mi?, *Kültürel Çalışmalar*, 31:1, 47-69, DOI: [10.1080/09502386.2016.1167928](https://doi.org/10.1080/09502386.2016.1167928)
- Baltacı, A., 2018. Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1): 231-274.
- Bartky, S., 1990. *Femininity and Domination: Studies in the Phenomenology of Oppression*, New: York Routledge
- Barutçu, A., Hıdır, N., 2016. Türkiye’de Babalığın Değişen Roller: Profeminist Babalar. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 8 (2): 27–45.
- Barutçu, A., 2020. Butler Felsefesinde Kimlik Siyasetinin Reddi: Özne ve Cinsiyet Tartışmaları Üzerinden Bir Okuma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2): 433-449.
- Başaran, B., 2021. Modernitenin Sosyal Kontrol Aracı “Moda”. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3):64-74.
- Bayır, M., 2020. Michel Foucault’da Biyoiktidar ve Benlik Teknikleri. *Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 6:1- 13.
- Berger, J., 1986. *Görme Biçimleri*. Çev.: Yurdanur Salman, Metis Yayınları, İstanbul

- Berktaş, F.**, 1996. *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın Hristiyanlık'ta ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*, Metis Yayınları, İstanbul
- Berktaş, F.**, 2003. *Tarihin Cinsiyeti*. Metis Yayınları, İstanbul
- Bhasin, K.**, 2015. *Toplumsal Cinsiyet "Bize Yüklenen Roller"*, Çev.: Kader Ay; Zeycan Sarıhacıoğlu, Kadav Yayınları, İstanbul
- Bilgin, R.**, 2016. Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1): 219-243.
- Bingöl, O.**, 2015. Estetik Cerrahi Müdahaleler ve Modern Beden: Samsun İli Örneği. *Doktora tezi*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas
- Bordo, S.**, (1993). Feminism, Foucault and the politics of the body. C. Ramazanoğlu (Ed.), *Up against Foucault: Explorations of some tensions between Foucault and feminism* (s. 179–202). Routledge.
- Bozok, N., Küçükdoğan, N.**, 2022. Fark, bakış ve sığamama meselesi olarak Şişmanlık: Kadınların şişmanlığına ilişik duygu ve deneyim dünyaları üzerine feminist bir tartışma. *Fe Dergi*, 14(1): 64-77.
- Burr, C.**, 2017. The Power of Beauty: Commercial Beauty Culture, the Body, and Women's Political Activism. *Journal of Women's History*, 29(2): 158-164
- Butler, J.**, 2014. *Cinsiyet Belası*, Çev. Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul
- Cantek, F. Ş.**, 2017. "Kuaförlüğün Tarihçesi", *Aynanın Önünde Cımbızın Ucunda Kuaför Kitabı*, F. Ş. Cantek (Ed.), İstanbul: İletişim yayınları.11-25
- Coward, R.**, 1989. *Kadınlık Arzuları "Günümüzde Kadın Cinselliği"*, Çev.: Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Creswell J. W.**, 2017. *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, Çev.: Selçuk Beşir Demir, Eğiten Kitap, Ankara
- Cwynar-Horta, J.**, 2016. The Commodification of the Body Positive Movement on Instagram. *Stream: Culture/Politics/Technology*, 8(2): 36-56. <http://journals.sfu.ca/stream>
- Çekiç, D. A.**, 2023. Foucaultcu Bakışla Kadın Bedeninin İnşasında Egzersizin Rolü. *Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Davis, K.**, 1995. *Reshaping the Female Body: The Dilemma Of Cosmetic Surgery*. New York Routledge
- De Certeau, M.**, 2009. *Gündelik hayatın keşfi I: Eylem, uygulama, üretim sanatları*. Çev.: Lale Arslan Özcan, Dost Kitabevi, Ankara

- Deliovsky, K.**, 2008. Normative white femininity: Race, gender and the politics of beauty. *Atlantis: Critical Studies in Gender, Culture & Social Justice*, 33(1).
- Demez, G.**, 2012. Medyada yeni sağlık anlayışları ve kadın bedeninin temsili. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1):512-532.
- Demez, G.**, 2012a. Gençlik ideali: anti aging uygulamaları ve değişen yaşlılık algılarının medyada temsili. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 5(1):94-120.
- Deniz, A.**, 2017. “Kadın Kuaförlerinde Cinsiyetin İzini Sürmek: Antalya Örneği” , *Aynanın Önünde Cımbızın Ucunda Kuaför Kitabı*, F. Ş. Cantek (Ed.), İstanbul: İletişim Yayınları. 241-265
- Denli, E.**, 2023. İktidar ve Cinsiyet Arasındaki İlişkiye Dair Foucault ve Bourdieu’nün Analizi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(31): 30-40
- Donovan, J.**, 2014. *Feminist Teori: Entelektüel Gelenekler*, Çev.: Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan, İletişim Yayınları, İstanbul
- Dömbekci, H A., Erişen, M.A.**, 2022. Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2): 141-160.
- Eco, U.**, 2006. *Güzelliğin Tarihi*, Çev.: Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitap, İstanbul.
- Elçik, G.**, 2016. “Beden, İki Nokta Üst Üste” , *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*, F. Saygılıgil (Ed.). Ankara: Dipnot Yayınları. 185-210
- Erdem, B., Yıldız, C.B.**, 2019. “İdeal” in Sınırında Bir Mücadele: Beden Olumlama Hareketi Üzerine Bir Alımlama Analizi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(2): 1483-1506.
- Erdoğan, E., Gündoğdu, N.**, 2019. “Giriş”, *Türkiye’de Feminist Yöntem*, Emine E., Nehir G (Eds.), İstanbul: Metis Yayınları. 15-36.
- Ersöz, A.G.**, 2010. Tüketim toplumunda" sıfır beden" söylemi: Neden ve sonuçları üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(2).
- Foucault, M.**, 1992. *Hapishanenin Doğuşu*, Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara
- Foucault, M.**, 2001. *Toplumu Savunmak Gerekir*, Çev.: Şehsuvar Aktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Foucault, M., Gutman, H., Hutton, P. H.**, 2003. *Kendini Bilmek*, Çev.: Gül Çağalı Güven, Om Yayınevi, İstanbul
- Foucault, M.**, 2007. *Cinselliğin Tarihi*, Çev.: Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

- Foucault, M.**, 2012. *İktidarın Gözü*, Çev.: Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Foucault, M.**, 2013. *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, Çev.: Ferhat Taylan, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, İstanbul
- Foucault, M.**, 2014. *Özne ve İktidar*, Çev.: Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Foucault, M.**, 2015. *Büyük Kapatılma*, Çev.: Işık Ergüden, Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Foucault, M.**, 2017. *Klasik Çağda Deliliğin Tarihi Akıl ve Akıl Bozukluğu*, Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara
- Genç, M.**, 2020. *Güzelliğin Politikası Youtube Güzellik Topluluğu*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Gerontaki, E.**, 2021. "HOMO PULCHRITUDUS : Beauty as a Product of Dominant Ideology and its Representations in Film." Thesis, Uppsala universitet, Filosofiska institutionen, 2021. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-455305>.
- Giddens, A.**, 2010. *Modernite ve Bireysel Kimlik, Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, Çev.: Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, İstanbul
- Gill, R.**, 2007., Postfeminist media culture: Elements of a sensibility. *European Journal of Cultural Studies*, 10(2):147–162. <https://doi.org/10.1177/1367549407075898>
- Goffman, E.**, 2009. *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, Çev.: Barış Cezar, Metis Yayınları, İstanbul
- Gramsci, A.**, 1985. *Hapishane Defterleri Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler*, Çev.: Kenan Somer, Onur Yayınları, İstanbul
- Gülçiçek, D.**, 2022. "Feminist Düşüncenin Eleştireliliği: Feminist Hikayeleri Farklı Anlatmak Clare Hemmings ile Söyleşi, *Feminist Eleştiri Arayışlar ve Müzakereler*, D. Gülçiçek (Ed.), E. Erdoğan (Ed.). Ankara: Metis. 146-173
- Gülçiçek, D.**, 2022. "Feminist Tarih ile İlişkilenmek: Dönemler, Tanımlar, Eklemeler", *Feminist Eleştiri Arayışlar ve Müzakereler*, D. Gülçiçek (Ed.), E. Erdoğan (Ed.). Ankara: Metis. 105-126
- Gürler, G.**, 2018. Estetik Cerrahi Müdahale Görmüş Bireyler Üzerine Bir Alan Araştırması. *Sosyoloji dergisi*, (38): 142-172.
- Hatipoğlu, B.**, 2017. "Kadınların Mekânı: Kütahya Örneğinde Kuaförler ve Güzellik Salonları", *Aynanın Önünde Cimbızın Ucunda Kuaför Kitabı*, F. Ş. Cantek (Ed.), İstanbul: İletişim Yayınları. 283-323

- Heggenstaller, A., Wierchowski, M., von Stölpnagel, R., & Steins, G.,** 2018., Reflecting on Female Beauty: Cosmetic Surgery and (Dis)Empowerment. *Qualitative Sociology Review*, 14(4): 62-79. <https://doi.org/10.18778/1733-8077.14.4.04>
- İmren, M.,** 2018. İşte benim kimliğim: Moda ve medyanın kadınların kimlik inşası ve ideal beden söylemlerindeki rolü üzerine. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1): 103-111.
- İnceoğlu, Y., Kar, A.,** 2009. New Beauty Icons: Freedom or Conviction to the Human Body. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*(10), 7-31.
- Kalan, Ö.,** 2014. Foucault'nun Biyopolitika Kavramı Bağlamında Moda ve Beden: Vogue Dergisi Üzerinden Bir Söylem Analizi. *Selçuk İletişim*, 8 (3): 140-162
- Karagöz, C. G.,** 2019. Tüketim Toplumunda Biyoiktidarın İnşa Ettiği Güzellik Normları Aracılığı ile Bedenin Denetimi. *Yüksek Lisans Tezi*, Akdeniz Üniversitesi, Antalya
- Kavasoğlu İ., Bozok M.,** 2022. "Ya Saçın Ya Takım!": Türkiye'de Kadın Futbolunda Beden Politikaları ve Direniş Olanakları". *Fe Dergi*, 1(4): 92-106.
- Kavasoğlu İ., Koca C.,** 2019. Kadın sporcuların bikini fitness yoluyla güçlenme ve baskılanma deneyimleri. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 289-307.
- Koşar, Ö.,** 2020. Güzel Doğulmaz, Güzel Olunur! Beauvoir'ın Aşkınlık, Irigaray'ın Taklit Düşüncesi Üzerinden Güzellik Sorunsalı. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 3(1): 83-101.
- Kozak, M. A.,** 2023. Temizliğin Sosyal Tarihi Üzerine. *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research*, 7(3): 576-589.
- Kümbetoğlu, B.,** 2008. *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Bağlam yayıncılık, İstanbul
- Lloyd, G.,** 1996. *Erkek Akıl*, Çev.: Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Narayan, U.,** 2019. "Feminist Epistemoloji: Batılı Olmayan Bir Feministten Perspektifler", *Türkiye'de Feminist Yöntem*, (Eds.) Emine E., Nehir G. İstanbul: Metis Yayınları. 37-51.
- Nas, A.,** 2015. Kadına yönelik simgesel şiddet aracı olarak temizlik ürünleri reklamlarının eleştirel analizi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (24):11-30.
- Nazlı, A.,** 2005. Görünmeyen' Beden'den 'Görünen' Beden'e: Beden'in Sosyolojisi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 2: 71-87
- Neuman, W. L.,** 2020. Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar Cilt-1, Siyasal Kitabevi, Çev.: Özlem Akkaya, Ankara
- Oğuz, G. Y.,** 2010. Güzellik Kadınlar İçin Nasıl Vaade Dönüşür: Kadın Dergilerindeki Kozmetik Reklamları Üzerine Bir İnceleme. *Selçuk İletişim*, 6(3):184-195.

- Öz, R., Aksel, H.S.,** 2024. Judith Butler’a Göre Kadının Özneliği Problemi. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18): 128-139.
- Ördem, Ö. A.,** 2020. Kadın Bedeni ve Biyo-İktidar/Biyo-Politika Söylem Düzeni. *Fe Dergi* 12(2): 32-44.
- Özdemir, M.,** 2020. Foucault Sosyolojisinde İktidarın Serüveni: Pastoral İktidar, Disiplinci iktidar, Biyo-iktidar. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 4(1):109-133.
- Özdemir, Ö.,** 2016. Moda programlarında kadın bedeninin metalaşması. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (25): 245-270.
- Özkan Ö.N.,** 2019. Kozmetik Reklamlarında Biyoiktidar ve Gençlik İdeolojisi, *Yüksek Lisan tezi*, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu
- Öztan, E.,** 2016. “Feminist Araştırmalar ve Yöntem”, *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları F. Saygılıgil (Ed.)*, Ankara: Dipnot Yayınları.269-288
- Öztürk, M. Y.,** 2012. Ataerkil Kapitalist Toplumda Kadının Bedeni. *Toplum ve Hekim*, 27(4):274-281.
- Paras, E.,** 2016. *Foucault - Öznenin Yitiminden Yeniden Doğuşuna*, Çev.: Yunus Çetin, Kolektif Kitap, İstanbul
- Pylypa, J.,** 1998. Power and bodily practice: Applying the work of Foucault to an anthropology of the body.
- Revel, J.,** 2006., *Michel Foucault: Güncelliğin Bir Ontolojisi*, Çev.: Kemal Atakay, Otonom Yayıncılık, İstanbul
- Rhode, D. L.,** 2016. Appearance as a Feminist Issue, 69 SMU L. REV. 697
- Salecl, R.,** 2014. *Seçme İkilemi*, Çev.: Barış Engin Aksoy, Metis Yayınları, İstanbul
- Saraç, S.,** 2013. Toplumsal cinsiyet. *Toplumsal cinsiyet ve yansımaları*, 27-32.
- Saygılıgil, F.,** 2016. “Giriş”, *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*, F. Saygılıgil (Ed.). Ankara: Dipnot Yayınları. 9-16
- Scott, J. W.,** 2010. Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Çev.: Derya Demirler, Fahriye Dinçer, *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*. Sayı 12.
- Sever, M., Öztürk, M.,** 2017. “O Paraya Öküz Alırız: İstanbul Kuaför Salonlarında Gelin Başı ve Diğer Düğün Hazırlıkları”, *Aynanın Önünde Cımbızın Ucunda Kuaför Kitabı*, F. Ş. Cantek (Ed.), İstanbul: İletişim Yayınları. 355-387
- Şavran, T. G.,** 2012. Nicel ve nitel araştırmalarda kullanılan araştırma teknikleri. *Sosyolojide araştırma yöntem ve teknikleri içinde*, 64-104.

- Timurturkan, M.**, 2013. Tıbbi söylem ve iktidar: medyada “diyet-zayıflık-sağlık” ilişkisi etrafında bedenın denetimi. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 3(1): 237-252.
- Timurturkan, M., Demez, G.**, 2018. Bir Toplumsal İktidar Alanı Olarak Beden ve “Yaşlanan Bedenin” Yeniden İnşası, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2): 441-456.
- Toker, A.**, 2022. Sosyal bilimlerde nitel veri analizi için bir kılavuz. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51):319-345.
- Touraine, A.**, 2007. *Kadınların Dünyası*, Çev.: Mehmet Moralı, Kırmızı Yayınları, İstanbul
- Türünç Ö.**, 2022. Sosyal Yaşamın Tıbbileşmesinin Bedenin Denetim ve Biçimlendirme Süreçleriyle İlişkisi: Mide Küçültme Ameliyatları. *Yüksek Lisans Tezi*, Akdeniz Üniversitesi, Antalya
- Uğurlu, Ö.**, 2015. Kadının benlik sunumunun güncel bir aracı olarak sosyal ağlar bir tasarım unsuru: “Kusursuzlaştırma”. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1):231-248.
- Uslu F., Demir E.**, 2023. Nitel Bir Veri Toplama Tekniğı: Derinlemesine Görüşme. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 40(1):289-299
- Varışlı, B.**, 2023. Biyotıp ve Yaşlılığın Toplumsallığı Arasında Sıkışan Yaşlanan Beden: Foucault ve Bourdieu Perspektifinden Bir Değerlendirme. *Senectus*, 1(1), 51-65.
- Widdows, H.**, 2022. II—No duty to resist: Why individual resistance is an ineffective response to dominant beauty ideals. In *Proceedings of the Aristotelian Society* (Vol. 122, No. 1, pp. 27-46). Oxford University Press.
- Wilson, E.**, 2003. *Adorned in Dreams: Fashion and Modernity*. New York: Tauris Publish.
- Wolf, N.**, 1991. *The Beauty Myth: How Images Of Beauty Are Used Against Women*. Anchor Books
- Yardımcı, S.**, 2020. Hepimiz Likeniz! Feminist Yaşam ve Dünyayla Akrabalık. Türkiye’de Feminist Yöntem, (Eds.) Emine E., Nehir G. İstanbul: Metis Yayınları. 93-111.
- Yılmaz, A., Kotanlı, Ş.**, 2015. Medyada İdeal Kadının Moda Üzerinden Temsili ve Moda Programlarının Tüketime Yönlendirmedeki Rolü. *Atatürk İletişim Dergisi*, (8):65-98.

ÖZGEÇMİŞ

